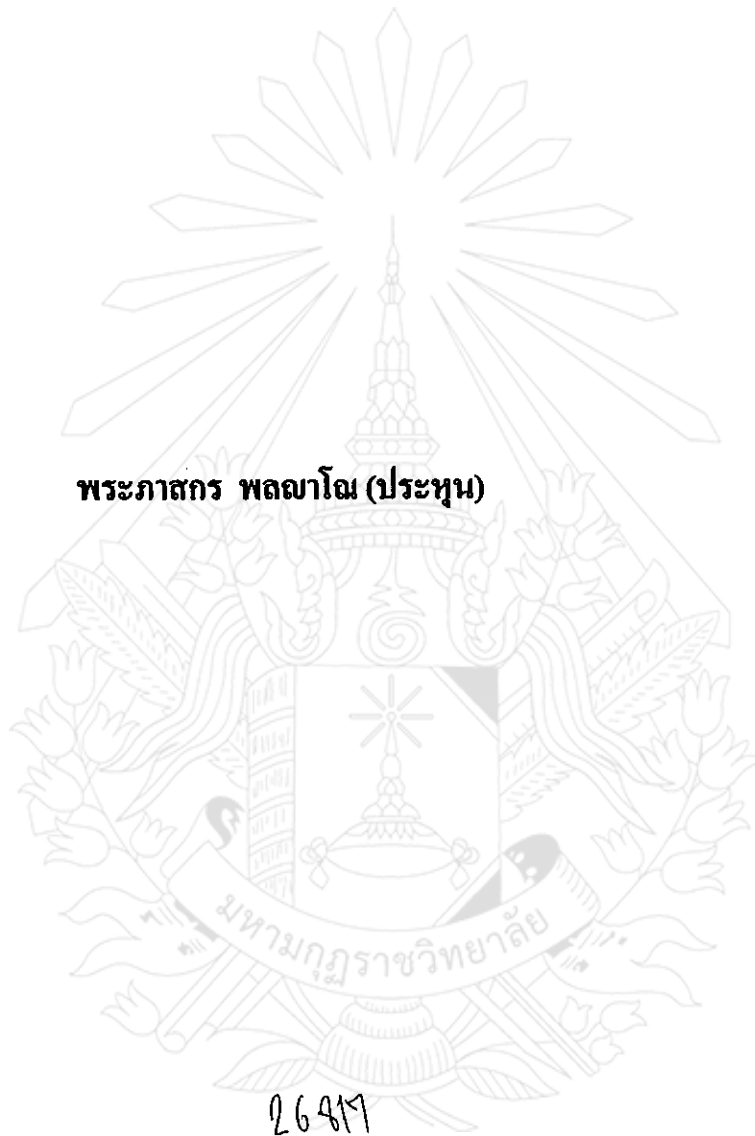

การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

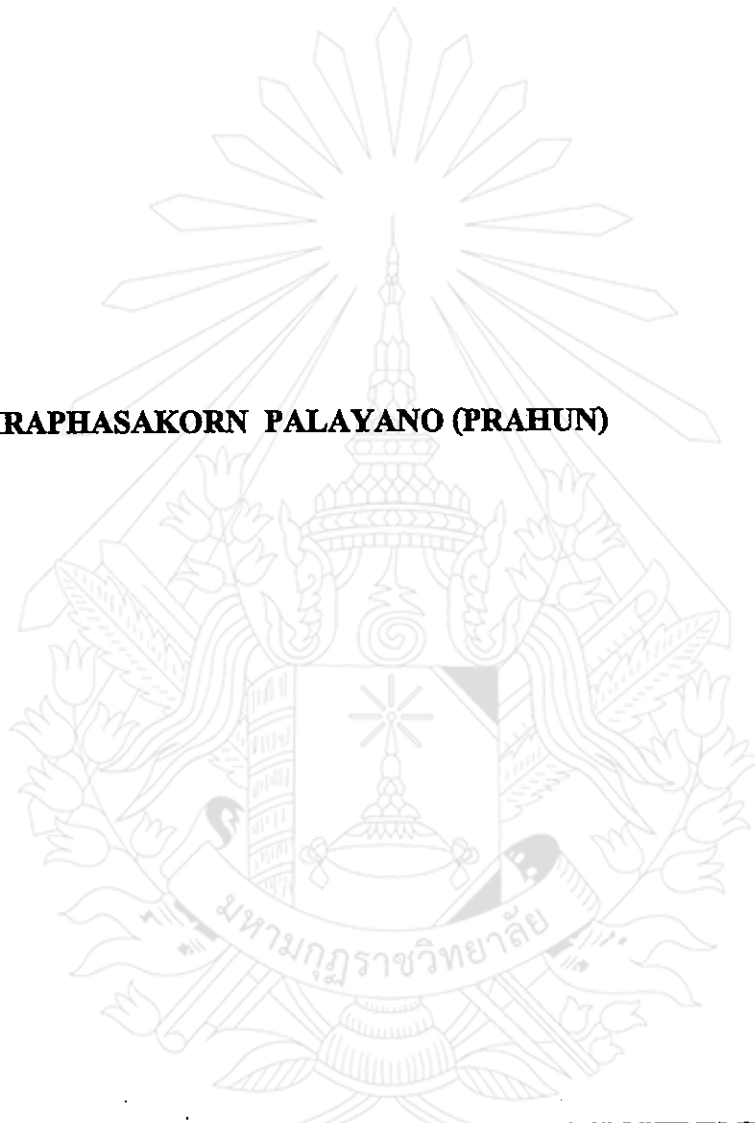
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๒

FRIENDS ASSOCIATIONS AND ADMINISTRATIONS IN BUDDHISM

PHRAPHASAKORN PALAYANO (PRAHUN)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF GOVERNMENT

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

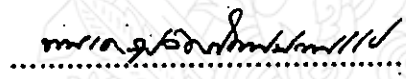
B.E. 2552 (2009)

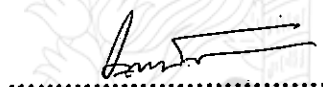
หัวข้อวิทยานิพนธ์ : การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา
ชื่อนักศึกษา : พระภาสกร พลญาโณ (ประทุม)
สาขาวิชา : รัฐศาสตร์การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระสุทธิสารโสภณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. สาลินี รักกตัญญู

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

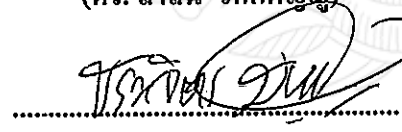

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดดัมพ์พัฒน์วิริยาจารย์)

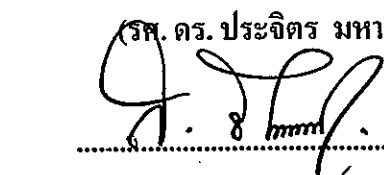
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดดัมพ์พัฒน์วิริยาจารย์)

อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระสุทธิสารโสภณ)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. สาลินี รักกตัญญู)

กรรมการ
(รศ. ดร. ประจิตร มหาหิง)

กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : Friends Associations and Administrations in Buddhism
Student's Name : Phraphasakorn Palayano (Prahun)
Department : Government
Advisor : Phrasutthisarasophon
Co-Advisor : Dr. Salinee Ruggatanyoo

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanaviriyajarn
.....
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn) Dean of Graduate School

Thesis Committee

P. Sampipattanaviriyajarn
.....
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn) Chairman

P. S. Sophon
.....
(Phrasutthisarasophon) Advisor

S. Ruggatanyoo
.....
(Dr. Salinee Ruggatanyoo) Co-Advisor

P. Mahahing
.....
(Assoc. Prof. Dr. Prachitr Mahahing) Member

S. Chaimusik
.....
(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik) Member

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา
ชื่อนักศึกษา	: พระภาสกร พลฉายา (ประทุน)
สาขาวิชา	: รัฐศาสตร์การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระศุทธิสารโสภณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: คร. ศาธินี รักกัตถุญญ
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคบมิตรกับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า

การคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปแล้วมีความหมายใกล้เคียงไปในแนวทางเดียวกันคือ หมายถึง ผู้ที่คุ้นเคย รักใคร่สนิทสนม มีความจริงใจต่อกัน เอื้อเพื่อประโยชน์ต่อกัน ในทางพระพุทธศาสนา ความหมายโดยขยาย หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ต้องอ่าน ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบล้อมตัวเราด้วย เรียกว่า “กัลยาณมิตร”

การปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การปกครองทั่วไป ยึดวิธีการ หรือรูปแบบว่ามีความสำคัญ มี ๒ ระบบ คือ การปกครองระบบเผด็จการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย และการปกครองระบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้มากกว่า ส่วนพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้สอนเรื่องการปกครองโดยตรง แต่เกี่ยวข้องกับ การปกครองในฐานะที่สอนให้บุคคลทำหน้าที่ของตนตามกรอบของศีลธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ โดยมองว่า การปกครองที่ดีไม่ได้อยู่ที่ระบบ แต่อยู่ที่ผู้นำ ผู้ปกครอง ต้องตั้งตนอยู่ในธรรมเป็นคนดี และเป็นผู้มีทศพิธราชธรรม

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกัน

เพราะเป็นการส่งเสริมหรือหักล้างซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อสิ่งที่ดีมาอยู่กับสิ่งที่ดีก็จะเป็นพลังส่งเสริมซึ่งกันและกันและในทางตรงกันข้ามถ้ามีความแตกต่างกันมาอยู่รวมกันก็จะหักล้างซึ่งกันและกัน แล้วครอบงำอีกฝ่ายที่มีกำลังน้อยกว่า สิ่งเหล่านี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ หรือสังขธรรม คือ กฎของไตรลักษณ์

Thesis Title : **Friends Associations and Administrations in Buddhism**
Student's Name : **Phraphasakorn Palayano (Prahun)**
Department : **Government**
Advisor : **Phrasutthisarasophon**
Co-Advisor : **Dr. Salinee Ruggatanyoo**
Academic Year : **B.E. 2552 (2009)**

ABSTRACT

The objectives of this thesis paper were as follows :1) to study friends associations in general and in Buddhism, 2) to examine administrations in general and in Buddhism and, 3) to find relations between friends associations in general and in Buddhism and administrations in Buddhism.

Its methodology is the qualitative research, documentary one, carrying it out through Tipitaka, texts and books on friends associations in Buddhism.

The results of research were found as following :

Friends associations in general and in Buddhism have their close connotations in the same approach. They denote associations with the intimate, beloved, closely-knit and sincere individuals. In Buddhism's extensive denotation, associations extend to all the things with which an individual had to do in one's everyday life including human beings and environments that we had to be in touch with, specifically dubbed in Buddhism as 'good association'.

Normally, administrations in general clinging to means or formats as significant elements comprised two systems: 1) absolutism, a political system in which a ruler or government has total power at all times and, 2) democracy, a system of government in which all the people have more opportunities to take part in politics. On the contrary, Buddhism does not directly teach administrations, but it is concerned with them as its teachings individuals to completely perform their duties within the moral frames, envisaging that good administrations do not hinge on the systems, but leaders, administrators, have to be well-behaved, decent and equipped with royal tenfold virtues.

Correlations between friends associations in general and in Buddhism and administrations in Buddhism have their links as they reinforce or obliterate one another; that is to say when good things are present with good ones, they supplement one another. On the contrary, if there are stark

differences existing together, they will wipe one another out and eventually dominate the weaker one. These states are subject to natural phenomena or absolute truth, that is, Law of Three Characteristics.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือ ด้วยดีจากครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ หลายท่าน

ขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิสาร โสภณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด อาจารย์ที่ปรึกษา และขออนุโมทนาขอบคุณ ดร. สาลินี รักกัตถัญญ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณ และขออนุโมทนาขอบคุณ ไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ประธานกรรมการ และขออนุโมทนาขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน

ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด ที่คอยช่วยเหลือชี้แนะแหล่งข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยไมตรีจิตอันดียิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณทุกท่านที่ได้เสียสละแรงกาย แรงใจ และช่วยสนับสนุนทุนทรัพย์ใน การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วยดีตลอดมา ขอทุกท่านจงมีแต่ความสุขความเจริญและได้รับคุณงามความดี แห่งวิทยานิพนธ์นี้ทั่วกัน

คุณประ โยชน์พร้อมด้วยคุณงามความดีแห่งวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมไว้เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชา คุณของพระรัตนตรัยอันมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ และอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาความรู้ทั้งหมด

พระภาสกร พลฉาโล (ประหุน)

สารบัญย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์วิเสส มีดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปถนสาส
ส.ส.	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวคค
ส.นิ.	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวคค
ส.ม.	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวคค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิปาต
อง.ทุก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง.จตุก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
อง.อฏจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏจกนิปาต
อง.นวก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาจ
ขุ.อิติ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก
ขุ.สุ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิปาต
ขุ.ชา.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตค
พระอภิธรรมปิฎก	
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก ปุคฺคลปญฺยตฺติ

อรรถกถา

วิ.อ.	วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปราชิกกณทสงฆาติ- เสสชาติมหาวคคาทือฎกถา
ขุ.อุ.อ.	ขุททกนิกาย ปรมตฺถที่ปนี อุทานฎกถา
ขุ.สุ.อ.	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา สุตตนิปาตฎกถา
ขุ.ธ.อ.	ขุททกนิกาย ธมฺมปทฎกถา
ขุ.ชา.อ.	ขุททกนิกาย ชาตกฎกถา

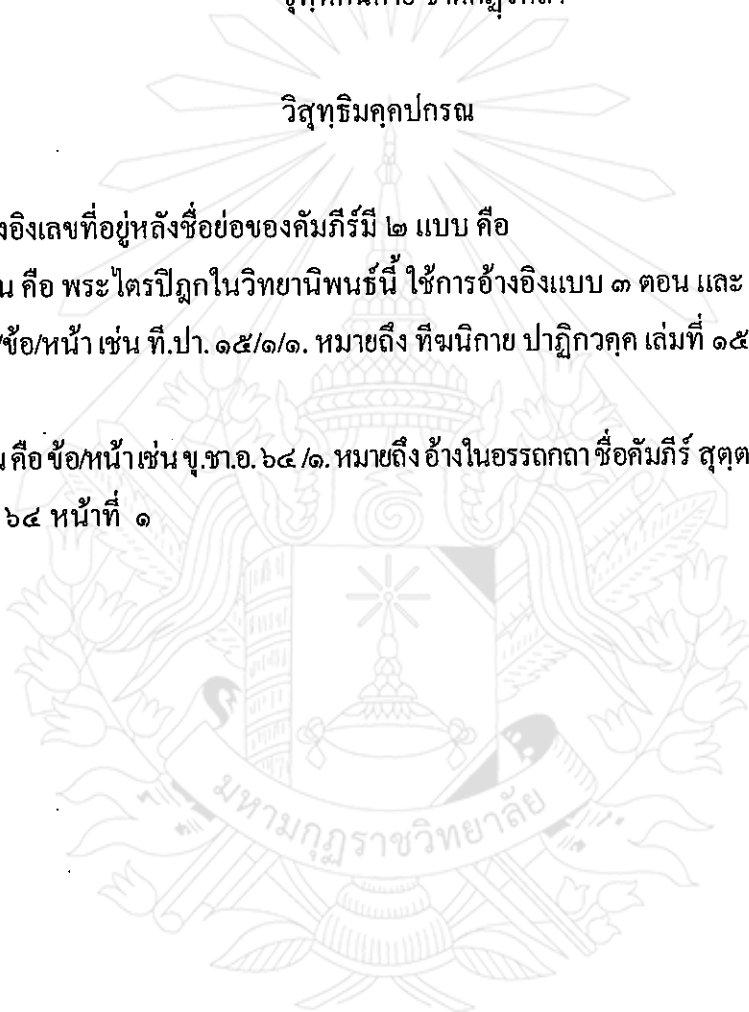
ปกรณ์วิเศษ

วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์
-----------	-------------------

สำหรับการอ้างอิงเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์มี ๒ แบบ คือ

๑. แบบ ๓ ตอน คือ พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน และ ๒ ตอน การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.ปา. ๑๕/๑/๑. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวคฺค เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๑ หน้าที่ ๑ เป็นต้น

๒. แบบ ๒ ตอน คือ ชื่อหน้าเช่น ขุ.ชา.อ. ๖๔ /๑. หมายถึง อังในอรรถกถา ชื่อคัมภีร์ สุตตฺตฺนตฺตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก ข้อที่ ๖๔ หน้าที่ ๑

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ค

กิตติกรรมประกาศ

จ

สารบัญคำย่อ

ฉ

สารบัญ

ช

บทที่ ๑ บทนำ

๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๓

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

๓

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๖

๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๖

บทที่ ๒ ศึกษาการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๗

๒.๑ การคบมิตรทั่วไป

๗

๒.๑.๑ ความเป็นมาเกี่ยวกับสังคมมนุษย์

๗

๒.๑.๒ ความหมายการคบมิตรทั่วไป

๑๑

๒.๑.๓ ลักษณะของคนที่ควรคบ และไม่ควรคบเป็นมิตรทั่วไป

๑๒

๒.๑.๔ ความสำคัญและประโยชน์ของการคบมิตรทั่วไป

๑๓

๒.๑.๕ โทษของการคบมิตรทั่วไป

๑๔

๒.๒ การคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๑๕

๒.๒.๑ ความหมายการมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๑๕

๒.๓ ลักษณะของมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๑๗

๒.๓.๑ มิตรแท้

๑๗

๒.๓.๒ คนเทียมมิตร	๒๑
๒.๓.๓ ลักษณะโดยทั่วไปของมิตรที่ควรหรือไม่ควรคบ	๒๔
๒.๔ ความสำคัญและความจำเป็นของการมีมิตร	๓๐
๒.๕ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร	๓๒
๒.๕.๑ โทษที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาล	๓๓
๒.๕.๒ ทำให้เสียสภาพของตน	๓๗
๒.๕.๓ ทำให้เสียความประพฤติ	๔๐
๒.๕.๔ ทำให้เสื่อมจากคุณธรรม	๔๓
๒.๖ การฝึกตนเป็นกัลยาณมิตร	๔๗

บทที่ ๓ ศึกษาการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ๕๑

๓.๑ การปกครองทั่วไป	๕๑
๓.๑.๑ ความหมายการปกครองทั่วไป	๕๑
๓.๑.๒ ระบบการปกครองของตะวันตก	๕๒
๑) การปกครองระบบเผด็จการ (Dictatorship)	๕๒
๒) การปกครองระบบประชาธิปไตย (Democracy)	๕๓
๓.๑.๓ การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป	๕๔
๑) ความหมายของรัฐ	๕๔
๒) การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป	๕๕
๓) องค์ประกอบของรัฐ	๕๖
๔) จุดประสงค์รัฐ	๕๗
๕) อำนาจอหน้าที่รัฐ	๕๗
๓.๒ การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	๕๘
๓.๒.๑ ความหมายของการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา	๕๘
๓.๒.๒ การกำเนิดของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา	๖๐
๓.๒.๓ รูปแบบการปกครองตามแนวพุทธศาสนา	๖๑
๑) การปกครองรูปแบบราชาธิปไตย	๖๑
๒) การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ	๖๑
๓) การปกครองแบบธรรมรัฐ	๖๓

๔) การปกครองตามหลักอธิปไตย	๖๕
๓.๒.๔ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในพระพุทธศาสนา	๖๗
๑) หลักธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้ปกครอง	๖๗
๒) หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชน	๖๘
๓) หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชนที่เข้าร่วมกัน	๗๑
๓.๒.๕ หน้าที่ของผู้ปกครองและเป้าหมายในการปกครอง	๗๒
๓.๒.๖ อำนาจและการใช้อำนาจของการปกครอง	๗๓
๓.๒.๗ หลักการบริหาร	๗๕

บทที่ ๔ ศึกษาความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันและความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป	๗๘
๔.๑.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี	๗๘
๔.๑.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี	๗๑
๔.๑.๓ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี	๗๒
๔.๑.๔ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี	๗๔
๔.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพุทธศาสนา	๗๕
๔.๒.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี	๗๕
๔.๒.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี	๗๗
๔.๒.๓ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี	๘๐
๔.๒.๔ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี	๘๒

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๒
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๒
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๐๒

ฉ

บรรณานุกรม

๑๐๓

ประวัติผู้วิจัย

๑๐๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมยุคปัจจุบันเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร ทัวโลกสามารถสื่อสารได้ถึงกันหมด เป็นยุคที่มีความพร้อมพร้อมด้วยวัตถุสิ่งของและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างครบครัน เมื่อมีการพัฒนาทางด้านวัตถุให้มีความเจริญขึ้นด้านเดียว ย่อมที่จะทำให้เกิดปัญหาตามมาโดยเฉพาะปัญหาซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของปัญหาสังคมก็คือ ปัญหาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในฐานะต่าง ๆ เช่น ในฐานะบิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร ธิดา मिตร ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และสมณพราหมณ์ ซึ่งถ้าบุคคลเหล่านี้ มีความเป็นมิตรที่ดีต่อกันแล้ว ในทางการปกครองระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การปกครองตนเองในระดับครอบครัวไปจนถึงการปกครองในระดับของประเทศย่อมทำให้เกิดความสงบสุขและความร่มเย็นแก่สังคมนั้นได้

ความสำคัญในเรื่องของการคบมิตรหรือเพื่อนนั้น พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์จะดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสำเร็จและประสพสุข ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือ “เพื่อน” พระพุทธเจ้าจึงเน้นและให้ความสำคัญกับการคบค้าสมาคมกับคนอื่น เพราะคบคนเช่นใดย่อมเป็นคนเช่นนั้น ดังนั้น จึงต้องเลือกคบแต่คนดีมีศีลธรรมดังที่ปรากฏในมงคลสูตรว่า “อเสวนา จ พาลานํ ปญจิตานญ จ เสวนา” คือ การไม่คบคนพาล คบคนแต่บัณฑิต และพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้มองมิตรหรือเพื่อนเฉพาะแต่ที่อยู่ในวัยเดียวกันเท่านั้น แต่หมายถึง คนทุก ๆ คน และทุกสถานะที่จะทำตนให้ความเป็นมิตรที่ดีแก่กันได้ ดังเช่น “มาตา มิตุตฺ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน” หรือ “ภริยา ปรมา สขา ภรรยา เป็นเพื่อนอย่างยิ่ง” และนอกจากนี้ยังรวมถึงความเป็นมิตรที่ดีต่อกันในทางการปกครอง เช่น พระมหากษัตริย์ กับไพร่ฟ้าประชาชนในสมัยอดีตที่ผ่านมา หรือนายกรัฐมนตรีผู้นำประเทศกับประชาชนในสมัยปัจจุบันนี้ เป็นต้น การคบมิตรหรือเพื่อนของคนในปัจจุบันซึ่งไม่เฉพาะเยาวชนเท่านั้น บุคคลทั่วไปก็เช่นกันมักจะเลือกคบมิตรสองแบบคือ ทั้งมิตรที่ดีและมิตรที่ไม่ดี แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะถูกมิตรที่ไม่ดีชักจูงไปในทางเลื่อมเสียบ และมักจะเลือกคบมิตรที่อยู่ในวัยเดียวกันทั้ง ๆ ที่มิตรนั้นไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในวัยเดียวกัน คนที่อยู่รอบข้างหรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราก็ถือว่าเป็นมิตรได้ เพราะคนดีหรือคนชั่ว ที่จะคบหา นั้น ไม่ใช่เฉพาะคนที่พบปะพูดคุยกันเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ยังมีคนที่พูดที่แสดงตัวออกมาให้เราคบทางหนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ที่อ่าน วิทยู เทปที่ฟัง ทีวี วิดีโอที่ชมที่ดู อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้างถือว่าเป็น

เป็นมิตรที่ทุกคนต้องคบหาอยู่ทุกวันจำเป็นที่เราจะต้องเลือกคบด้วย ส่วนการคบมิตรกับการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้น คือ การทำตนให้เป็นมิตรที่ดีต่อกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองโดยอาศัยหลักธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักประมุขธรรม หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ สำหรับผู้ปกครอง และ หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ๔ ประการ ได้แก่ ฐุหลักอธิปไตย ๓ อย่าง คือ อธิปไตย โลกอธิปไตย และธัมมาธิปไตย, หลักสาราณียธรรม เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี, มีส่วนร่วมในการปกครอง คือ หลักอภิปรายธรรม และจรรยาวัตรธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง หลักธรรมดังกล่าวนี้ มีส่วนเสริมสร้างในการที่ทำให้วิสัยทัศน์ของผู้ปกครองและประชาชนให้กว้างไกลออกไป ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน และมีความเป็นมิตรที่ดี มีความเข้าใจที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาการปกครองในสังคมนั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรกับการปกครองนั้น ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการไม่เข้าใจในบทบาทความเป็นมิตรของตนเองที่ต้องมีต่อผู้ใต้ผู้ปกครอง โดยเข้าใจเพียงด้านอำนาจหน้าที่ หรือกรอบของอำนาจหน้าที่ว่าตนเองมีอำนาจหน้าที่ทำได้มากน้อยเพียงใดเท่านั้น ปัญหานี้ทำให้เกิดความแตกร้างในสังคมระดับต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น พ่อแม่ ปกครองดูแลลูกตามหน้าที่ของตนที่มีอยู่ แต่ขาดการให้ความเป็นมิตรที่ดีแก่ลูก ขาดการแสดงออกถึงการเป็นเพื่อนที่รับรู้และเข้าใจปัญหาของลูก จึงทำให้ครอบครัวเกิดความแตกร้าง หรือผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐในบ้านเมืองไม่ได้แสดงความเป็นมิตรที่ดีแก่ประชาชน ผู้ปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ก็ไม่สามารถที่ปกครองดูแลอยู่ต่อไปอีกได้ ทำให้ขาดความสงบสุข และไม่สามารถที่จะพัฒนาประเทศชาติให้มีความรุ่งเรืองต่อไปได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำการวิจัยว่า การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนในการเลือกคบมิตรอย่างไร มีหลักในการใช้ความความเป็นกัลยาณมิตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้ในทางการปกครองในระดับต่าง ๆ ได้อย่างไร เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นประโยชน์และเป็นพื้นฐานที่ดีแก่คนในสังคมไทย ที่ต้องหันกลับมาให้ความสำคัญต่อกัน ในฐานะที่ทุกคนต่างก็เป็นมิตรที่ดีต่อกัน ตั้งแต่ความเป็นมิตรที่ดีต่อกันในระดับสังคมของครอบครัวไปจนถึงสังคมในระดับของประเทศ เพื่อพัฒนาการสร้างความคิดที่ดีให้แก่คนในสังคมของชาติไทยได้ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการศึกษา ไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ศึกษาหลักการคบมิตร กับ การปกครองตามแนวทางของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๑.๓.๒ ศึกษาหลักการคบมิตรกับการปกครอง จากเอกสาร หนังสือทั่วไป วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

๑.๔.๒ รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์ วิเสดต่าง ๆ และจัด ลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญในเรื่องเหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท

๑.๔.๓ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑.๔.๔ นำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนาวิเคราะห์

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารทั่วไป

มหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึง มงคลสูตรที่ป็นว่า “ในเรื่องของการไม่คบพาลและการคบบัณฑิต ซึ่งเป็นมงคลข้อที่ ๑ ในมงคลสูตร และพูดถึงลักษณะของคนพาลและบัณฑิต ตัวอย่างของการคบคนพาลและบัณฑิต ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นการยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล และในส่วนที่เป็นนิทานชาดก เพื่อนำมากล่าวประกอบการอธิบายความ เช่นในเรื่องของพระเทวทัต เรื่อง

ของนกแขกเต้า เป็นต้น รวมทั้งการเปรียบเทียบการคบคนพาลกับบัณฑิตว่ามีผลต่างกันคือ การคบคนพาลจะทำให้ต้องประสบกับความเดือดร้อน ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนการคบกับบัณฑิตย่อมมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียวทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”^๑

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงเรื่องของการคบมิตรว่า “กัลยาณมิตร ปรโตโฆสะ สัมมาทิฎฐิ ตลอดถึง โยนิโสมนสิการ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเหตุปัจจัยที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการในการพัฒนาปัญญา และกัลยาณมิตรนั้นถือเป็นองค์ประกอบภายนอก และโยนิโสมนสิการถือเป็นองค์ประกอบภายใน ตรงกันข้ามจากนี้คือ ถ้าได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตร จะทำให้ประสบปรโตโฆสะที่ผิดพลาดและใช้ความคิดผิดวิธีเป็นโยนิโสมนสิการ ก็จะได้รับผลตรงกันข้ามคือเป็นมิจจาทิฎฐิไปได้ เพราะในกระบวนการพัฒนาปัญญาความมีกัลยาณมิตรจัดเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น”^๒

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงมิตรหรือเพื่อนที่ควรคบว่า “มิตรหรือเพื่อนจะต้องเป็นมิตรแท้ ไม่ใช่มิตรเทียม และกล่าวถึงความหมายของเพื่อนโดยแยกออกเป็น ๒ ส่วนคือ ในส่วนของภาษาคน และในส่วนของภาษาธรรม และได้กล่าวถึงเกี่ยวกับปัญหาของคนในปัจจุบันว่ามีการคบแต่เพื่อนที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง และท่านได้เสนอแนะว่า เพื่อนที่แท้จริงคือเพื่อนในทางธรรมคือตัวธรรมะนั้นเองที่ทุกคนควรรู้จักและควรคบ เราต้องมีเพื่อนชนิดที่ทำให้สูงขึ้น ให้จริง ให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไป คือมีธรรมะเป็นเพื่อน เพื่อนคือธรรมะจะต้องทำด้วยตนเอง มีตนเป็นธรรมะ มีธรรมะเป็นตน นี่คือเพื่อนที่แท้จริง ส่วนเพื่อนนอกนั้น เป็นเพื่อนรองลงไปเท่านั้น”^๓

ประถพ โทธิศรี ได้กล่าวในหนังสือ “ชาวพุทธกับการปฏิรูปการเมือง” ไว้ว่า “คำสอนของศาสนาทุกศาสนาล้วนมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์มาก เพราะศาสนาสอนให้มนุษย์เป็นคนดี และอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข เมื่อนักปกครองหรือนักการเมืองเป็นคนของประชาชนย่อมจะต้องมีวิถีชีวิตแบบประชาชนทั่ว ๆ ไป นักการเมืองต้องดำรงชีพแบบเรียบง่ายตามหลักศาสนาและนำหลักธรรม

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนีแปลเล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), ๑๖๕ หน้า.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), ๑๑๓๘ หน้า.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, **มหิทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), ๓๒๐ หน้า.

ของศาสนามาเป็นแนวทางในการทำงาน นักการเมืองต้องไม่เอาศาสนามาเป็นเครื่องมือในการเข้าไปเป็น
การเมือง แต่นักการเมืองควรจะเอาศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำความดีเพื่อชาติและประชาชน”^๔

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนา นวลปลอด ได้ศึกษาความคิดทางการเมืองในพระสุตตันตปิฎกสามารถสรุปประเด็นได้ว่า
“พระพุทธศาสนาไม่ให้ความสำคัญกับรูปแบบการปกครอง แต่ให้ความสำคัญกับบุคคลมากกว่า กล่าวคือ
ถ้าผู้เป็นผู้ปกครองมีธรรมหรือปกครองโดยธรรมแล้วไม่ว่าจะอยู่ในระบบหรือรูปแบบใดก็สามารถ
นำประโยชน์มาสู่รัฐได้ การปกครองมีความหมายกว้าง ซึ่งครอบคลุมถึง การปกครองดูแลของผู้ที่
เป็นหัวหน้าครอบครัวจนถึงการปกครองของหัวหน้าชุมชน ท้องถิ่น หรือประเทศ”^๕

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง) ได้กล่าวในเรื่องของการปกครองว่า “ธรรมรัฐ” มา
จากภาษาบาลีซึ่งสมาสกันระหว่างคำสองคำ คือ ธรรมะ + รัฐ (ธา ธาตุในความทรงไว้ + รถม ปัจจัย
= ธรรมชาติที่ทรงไว้, ดำรงไว้, ตั้งมั่น, รัฐ = แคว้นแคว้น, ประเทศ) หมายถึง ประเทศที่มีธรรมะอันตั้งมั่น
ดำรงไว้แล้ว ดังนั้น รัฐใดที่ปกครองด้วยธรรมทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เป็นความหมายที่กว้าง
ครอบคลุมถึง ความสัมพันธ์ของรัฐ สังคม และประชาชน”^๖

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน) ได้ศึกษา การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มี
ในพระไตรปิฎก โดยกล่าวว่า “การปกครองในสถาบันของครอบครัว หรือการปกครองจากสถาบัน
ทางการเมืองในปัจจุบัน ขาดความจริงใจ ขาดความสุจริตใจ และขาดการเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ตามหลัก
ของคำสอนที่มีในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะทางสถาบันทางครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาในทางการ
ปกครองตามมาหลายด้าน และปัญหาทางสังคมที่ขาดความเอื้อเฟื้อ เห็นแก่ตัว เพราะการมองผู้อื่นใน
ลักษณะที่ไม่ใช่ผู้เป็นมิตรที่ร่วมครอบครัวเดียวกัน หรือร่วมสังคมเดียวกัน”^๗

^๔ประสพ โพธิ์ศรี, **สังธรรม กับนักการเมือง และนักการปกครองของไทย**, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๐), ๒๕๐ หน้า.

^๕ธนา นวลปลอด, “ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**,
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๖, ๑๒๗ หน้า.

^๖พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง), “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาท
กับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**,
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, ๒๕๗ หน้า.

^๗พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีใน
พระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้า ๑๕๔.

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นเพียงบางส่วนหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการคบมิตรกับการปกครองในสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีตั้งแต่สถาบันการปกครองของครอบครัว ไปจนถึงสถาบันทางการเมืองในระดับของประเทศในบทต่อไป

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปและความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๑.๖.๔ นำผลจากการวิจัยไปเผยแพร่เพื่อพัฒนาการสร้างความคิดที่ดีให้แก่คนในสังคมของชาติไทยต่อไป

๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การปกครอง หมายถึง การดูแล การป้องกันหรือการให้ความคุ้มครอง อนุเคราะห์แก่ผู้อื่นตามที่ตนมีหน้าที่ เช่น การปกครองบุตริศา การปกครองบ้านเมืองของพระราชา การปกครองคนให้อยู่ในธรรมวินัยของพระภิกษุ หรือการปกครองบริวาร ผู้ได้บังคับบัญชา ฯลฯ

มิตร หมายถึง คนที่มีไมตรีต่อกัน มีความเชื่อใจดี ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ อาจเป็นผู้ใหญ่ หรือเพื่อนฝูงก็ได้ กล่าวคือ เมตตาหรือไมตรี เพื่อนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้เรียกว่ามิตร

คบ หมายถึง การเกี่ยวข้อง การติดต่อ การผูกพันด้วย

การคบมิตร หมายถึง การเกี่ยวข้อง การติดต่อ การผูกพันกับบุคคลด้วยความสนิทสนม ซิดเชื้อ

มิตรแท้ หมายถึง มิตรที่มีแต่ความจริงใจให้แก่กัน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นมิตรที่มีประโยชน์ สามารถเป็นที่พึ่งพิงแก่กันและกันได้ตลอด

มิตรเทียม หมายถึง คนที่มีลักษณะคล้ายมิตร แต่เป็นพินิจไม่ได้ ไม่มีความจริงใจ และสามารถที่จะนำความเดือดร้อนภัยอันตรายต่าง ๆ มาสู่ผู้ที่คบหาได้ด้วยเสมอ

ภราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้ครองเรือนที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติ คือ สัจจะ ได้แก่ ความจริง ความซื่อสัตย์และจริงใจ, ทมะ ได้แก่ การบังคับควบคุมตนเอง, ขันติ ได้แก่ ความอดทน และจาคะ ได้แก่ ความเสียสละและความมีน้ำใจ

กุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง การประพฤติกรรมดีในทางกาย วาจา และใจ ๑๐ อย่าง ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พยาบาทจองเวร ไม่คิดโลภ ไม่คิดผิดทำนองคลองธรรม

จริยธรรม หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม และควรนำไปประพฤติปฏิบัติ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๘ กุศลกรรมบถ ๑๐ และ อริยมรรค ๘

หลักของทศทั้ง ๖ หมายถึง หลักธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติต่อตนเองและต่อครอบครัว หรือต่อบุคคลภายนอก เช่น หลักความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา บุตร ธิดา มิตร นักบวช ฯลฯ

บทที่ ๒

ศึกษาการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

การคบหาสมาคมในสังคมของมนุษย์เรา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์เราจะต้องพบปะ และมีการติดต่อเพื่อสื่อสารกันอยู่เสมอ เพราะในชีวิตปกติคนเราย่อมพบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ปัญหาบางอย่างเราสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง ปัญหาบางอย่างเราก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยพึ่งพาผู้อื่นให้ดำเนินการให้จึงจะแล้วเสร็จได้ ดังนั้น มนุษย์เราจึงได้ชื่อว่า เป็นสัตว์สังคม ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสำคัญและความจำเป็นดังกล่าวมาแล้วนี้ มีรายละเอียด ที่ควรแก่การนำเสนอดังต่อไปนี้ คือ

๒.๑ การคบมิตรทั่วไป

การคบมิตร เป็นเรื่องที่สังคมของมนุษย์ได้ให้ความสนใจ และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่เมื่อครั้งในสมัยอดีต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์กลุ่มเดียวที่มีวิวัฒนาการแตกต่างจากสัตว์อื่นทั้งหลาย เช่น วิชิคิด หรือรูปแบบ โครงสร้างทางสังคม เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะทราบถึงความหมาย โดยทั่วไปของการคบมิตร จึงควรทราบถึงความเป็นมาในเบื้องต้นของสังคมมนุษย์ ดังนี้

๒.๑.๑ ความเป็นมาเกี่ยวกับสังคมมนุษย์

มนุษย์รู้จักการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่าแสนปีมาแล้ว โดยในระยะแรก ๆ ได้รวมตัวกันอย่างง่าย ๆ แล้วค่อยวิวัฒนาการมาตามลำดับ จนกลายเป็นสังคมเป็นบ้านเมืองมาจนถึง ทุกวันนี้ สาเหตุที่มนุษย์ต้องรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มหรือสังคมนั้นก็เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีพ เช่น ช่วยกันผลิตอาหาร ช่วยกันสร้างที่อยู่อาศัย ช่วยกันสร้างเครื่องมือการเกษตรและอาวุธเพื่อช่วย ป้องกันภัยที่อาจจะเกิดขึ้นจากธรรมชาติ หรือจากการรุกรานของมนุษย์ด้วยกัน

นักปราชญ์หลายท่าน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคม ดังนี้ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal)” โดยเขาเชื่อว่า โดยสภาพธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะต้องมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ๆ

---

^๑ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๖.

มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังได้ สังคมจึงเกิดขึ้น อริสโตเติลยังย้ำอีกว่า มนุษย์เพียงคนเดียวเท่านั้นไม่สามารถสืบเชื้อสาย ไม่สามารถป้องกันตัวเองและไม่สามารถหาเลี้ยงชีพอยู่ได้นาน

สังคม คือ กลุ่มคนที่มีการจัดระเบียบในการใช้ชีวิตร่วมกัน มีแบบแผนการดำเนินชีวิต ประเพณี ค่านิยมในรูปแบบเดียวกันและทุกคนมีความรู้สึกเป็นสมาชิกของสังคม ประกอบด้วยเพศชาย และเพศหญิงตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป

ลักษณะของสังคมที่สำคัญ

สังคมมนุษย์จะประกอบด้วยผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีความผูกพันอยู่กับสังคมของตน และมีความสัมพันธ์กัน มีการกระทำต่อกัน

สังคมมนุษย์ย่อมประกอบด้วยผู้คนที่มีความคล้ายคลึงกันในการดำเนินชีวิตในลักษณะเดียวกัน เช่น พูดภาษาเดียวกัน มีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติเหมือนกัน มีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นคุณค่าทางสังคม ทางคุณธรรมอันเป็นสิ่งที่ปรารถนาของผู้คนส่วนใหญ่ และการรวมตัวของผู้คนที่มีความประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เมื่อมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก็อาจจะเกิดการรวมตัวเพื่อ ร่วมมือช่วยเหลือกัน เป็นต้น^๒

ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม

ธรรมชาติของมนุษย์เอง (Human Social Nature) เพราะมนุษย์มีระยะของทารกยาวนาน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในวัยเยาว์ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมและอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ความต้องการของมนุษย์ในเรื่องของปัจจัยสี่ (Human Needs) ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับการดำรงชีวิตบุคคลเพียงคนเดียวไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกและปลอดภัยจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นสัตว์ทางวัฒนธรรม (Cultural Creature) เป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตในสังคมและเป็นมรดกแห่งสังคม มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และความต้องการความปลอดภัย (Security) มนุษย์เมื่ออยู่คนเดียวไม่อาจมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม มนุษย์รู้สึกปลอดภัย อบอุ่น มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน

โครงสร้างของสังคม

เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์ต้องการให้สังคมของตนเองดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง จึงจำเป็นต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรงเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้สังคมนั้นเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้คนในสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบด้วย

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๖๕.

๑. กลุ่มคน (Groups)

๒. สถานภาพและบทบาท (Statuses and Role)

๓. สถาบันสังคม (Institution)

หน้าที่ของสังคม หน้าที่ของสังคมที่สำคัญ เช่น

กำหนดระเบียบแบบแผนเพื่อให้ผู้คนในสังคมได้ใช้เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตร่วมกันได้แก่ กำหนดจารีตธรรมเนียมประเพณีที่ต้องปฏิบัติหรือห้ามปฏิบัติ จัดให้มีการเกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคม หรือผลิตสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเก่าที่ล้มตายไป ปรับสมัชชิกของสังคมให้มีปริมาณที่ พอเหมาะ คัดเลือกสมาชิกที่มีคุณสมบัติที่ดี ฯลฯ

ประเภทของสังคมมนุษย์

๑. สังคมชาวบ้าน (Folk Society) หรือสังคมชนบท (Rural Society) เป็นสังคมที่ผู้คนมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายมีความผูกพันกันทางจิตใจสูงติดต่อกันสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ สังคมชาวบ้านมีลักษณะที่สำคัญ เช่น

สังคมแบบชาวบ้านมีการแบ่งงานกันน้อยและงานประเภทชำนาญพิเศษมีน้อย อาชีพส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกร โดยใช้แรงงานในครัวเรือนช่วยกันทำ และความผูกพันทางสายเลือดของสังคมแบบชาวบ้านมีมาก โดยมีลักษณะสังคมแบบ ครอบครัว (Familistic Societies) เพราะว่าการกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมทั้งหลายมีศูนย์กลาง

๒. สังคมสมัยใหม่ (Modern Society) หรือสังคมเมือง (Urban Society) เป็นสังคมที่ผู้คนไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์กันตามหน้าที่ การงาน ความสัมพันธ์กันในลักษณะส่วนตัวมีน้อย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีอย่างจำกัด และอาจจะกล่าวได้ว่า สังคมสมัยใหม่มีลักษณะสำคัญตรงกันข้ามกับลักษณะสังคมชาวบ้าน^๓

อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้จากการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้การส่งข้อมูล ข่าวสาร แลกเปลี่ยนระหว่างกันทำได้สม่ำเสมอและรวดเร็วขึ้น ประกอบกับการสร้างเส้นทางคมนาคมทำให้การเดินทางสะดวกยิ่งขึ้น และด้วยเหตุผลของการขยายตัวของสังคมเมืองเข้าสู่ชนบทมีมากขึ้นจึงทำให้สังคมชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมีให้เห็นค่อนข้างน้อย โดยแนวโน้มของสังคมแบบชาวบ้านจะค่อยๆ เปลี่ยนไปเป็นสังคมสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า เหตุผลการที่มนุษย์ได้อยู่ร่วมกัน มีการคบค้าสมาคมกันนั้น เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยผู้ที่เกิดก่อน โดยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และเพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต จึงต้องมีการคบค้าสมาคมเพื่อแลกเปลี่ยนกัน ในสังคม

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗-๘๐.

๒.๑.๒ ความหมายการคบมิตรทั่วไป

มิตร มีความหมายที่หลากหลาย ซึ่งแล้วแต่ว่าจะนำเอามาใช้ในลักษณะต่าง ๆ กัน นักปราชญ์ผู้รู้หลายท่าน ได้ให้ความหมายครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับคำว่ามิตร ไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไปหมายถึง เพื่อน เกลต หรือคนที่ทำอะไรถูกใจตน”^๔ นอกจากนี้ท่านยังขยายคำว่ามิตรหมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน^๕ และหมายถึง ผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คู่กันเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งในทางลับและเปิดเผย โดยไม่เลือกเพศวัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีใครคิดร้ายต่อกันผู้ร่วมธุระ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^๖

พระธรรมปิฎก ได้ขยายคำว่ามิตรของคนธรรมดาทั่วไปว่า มิตรหมายถึง คนที่รู้จักคุ้นเคยคนที่สนิทสนมด้วย เคยให้การช่วยเหลือกันด้วยดีมาก่อน...^๗

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวถึงความหมายของมิตรไว้ว่า ในภาษาไทยมักใช้คำว่า มิตรแทนคำว่า “เพื่อน” แต่คำว่าเพื่อนเฉย ๆ หมายถึงคนที่รวมกัน คนเรานั้นรวมกันได้หลายทาง เพื่อนก็เลยมีหลายประเภท เช่น คนทำงานร่วมกันเรียกว่าเพื่อนร่วมงาน คนออกแรงร่วมกันเรียกว่าเพื่อนร่วมแรง คนเรียนหนังสือร่วมกันเรียกว่าเพื่อนร่วมเรียน คนอยู่ในสำนักเดียวกันเรียกว่าเพื่อนร่วมสำนัก คนเดินทางร่วมกันเรียกว่าเพื่อนร่วมทาง คนพักห้องเดียวกันเรียกว่าเพื่อนร่วมห้อง คนเกิดในชาติเดียวกันเรียกว่าเพื่อนร่วมชาติ คนนับถือศาสนาเดียวกันเรียกว่าเพื่อนร่วมศาสนา คนคิดงานร่วมกันเรียกว่าเพื่อนร่วมใจ ดังนั้นคำว่าเพื่อน ตามลักษณะสุดท้ายคือเพื่อนร่วมใจ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นผู้ใหญ่มากว่า ฐานะต่ำกว่าหรือเสมอกัน ถ้าเป็นผู้ร่วมใจกันก็เรียกว่ามิตร^๘

^๔พุทธทาสภิกขุ, **ภาษาคน ภาษาธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓๖.

^๕พุทธทาสภิกขุ, **ทิศธรรม การไหว้ทิศอย่างอารยชน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๕.

^๖พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **โอรุททำนออาชญ์พุทธทาสเด...ยวชน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๐.

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๖.

^๘ปิ่น มุทุกันต์, **เรือนั้นใน ชั้นนอก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๕.

นอกจากนี้แล้ว ยังมีบุคคลสำคัญ ที่ได้ให้ความหมายในเรื่องดังกล่าว ไว้ที่น่าสนใจ เช่น

วิทยา นาควัชระ กล่าวไว้ว่า “เพื่อน” หมายถึง คนที่รู้จักเราหมดทุกอย่างแล้ว แต่ยังรักเราเหมือนเดิม เห็นเราเป็นเพื่อนอยู่ตลอดเวลา^๙

ปาน จันทรานูตร ได้กล่าวไว้ว่า “เพื่อน” หมายถึง คนที่เราไปคบหา ไปทำความสนิทสนม หรืออยู่ใกล้ชิด อาจเป็นผู้ใหญ่เหนือเรา เป็นคนเสมอหรือต่ำกว่าเราก็ได้^{๑๐}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความหมายของมิตร โดยทั่วไป หมายถึง เพื่อน หรือคนที่เข้ากับตนเองได้ ไปไหนไปด้วยกัน เทียวก็เที่ยวด้วยกัน กินก็กินด้วยกัน ไม่โกรธหรือเกลียดต่อกันในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือคนที่รู้จักคุ้นเคย ที่สนิทสนมด้วย และเคยให้การช่วยเหลือกันด้วยดีมาก่อน แต่เมื่อเวลาผ่านไปอาจไม่มีความรักความเชื่อใจต่อกัน เพียงคบกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นก็ได้

๒.๑.๓ ลักษณะของคนที่ควรคบ และไม่ควรรคบเป็นมิตรทั่วไป

ทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็ในสังคมใดก็แล้วแต่ ล้วนแต่ต้องการมิตรที่ดี มิตรที่มีแต่ความจริงใจด้วยกันทั้งสิ้น แต่สภาพของสังคมที่มีความกว้างขวาง มีผู้คนมากมายหลากหลายอาชีพอยู่ปะปนรวมกันเป็นจำนวนมาก มีทั้งคนที่ดีและคนที่ไม่ดี ซึ่งเป็นเรื่องยากที่เราจะจำแนกออก หรือหลีกเลี่ยงได้ แต่ถ้าในระยะเวลาที่ยาวนานออกไป เราก็สามารถที่จะพิจารณาได้จากลักษณะต่าง ๆ จากมิตรว่า มีลักษณะที่เราควรคบ หรือไม่ควรรคบเป็นมิตรด้วย ดังต่อไปนี้

๑) ลักษณะของคนที่ควรคบเป็นมิตรทั่วไป มี ๗ ประการ^{๑๑} คือ อุปนิสัยใจคอที่แสดงออกของคนที่ควรคบไว้เป็นมิตร ซึ่งมีพฤติกรรม การแสดงออกต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ความมีใจสะอาดคิงาม คือ เป็นผู้ที่ทำอะไรด้วยความจริงใจ มีความบริสุทธิ์ใจ

(๒) มีใจเพื่อแผ่ คือ อนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น

(๓) ความมีใจเด็ดเดี่ยว คือ ไม่เป็นคนมีจิตใจที่เรรวน

(๔) ความมีใจคงที่ในสุขและทุกข์ คือ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่ว่าจะในยามสุขหรือในยามทุกข์

(๕) ความมีแก่ใจ คือ เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ

(๖) ความมีเมตตากรุณา คือ เป็นผู้มีจิตเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

^๙วิทยา นาควัชระ, **ชีวิตนี้ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒.

^{๑๐}พ.อ. พิเศษ ปาน จันทรานูตร, **ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๗๘.

^{๑๑}วิทยา นาควัชระ, **ชีวิตนี้ ๒**, อ้างแล้ว, หน้า ๗๓.

(๗) ความมีสัตย์ คือ เป็นผู้มีจิตใจซื่อตรง มั่งคั่ง ไม่ทรยศคดโกง

คุณลักษณะทั้ง ๗ ประการเหล่านี้เป็นลักษณะของคนที่ควรคบเป็นมิตร เพราะลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว ไม่ทำให้ผู้คบหาสมาคมด้วยเกิดความทุกข์ หรือน่าที่จะเป็นอันตรายแต่อย่างใด

๒) ลักษณะของคนที่ไม่ควรคบเป็นมิตรทั่วไป มี ๗ ประการ^๒ คือ อุปนิสัยใจคอที่แสดงออกของคน ที่ไม่ควรคบเป็นมิตร เพราะมีพฤติกรรม การแสดงออกต่าง ๆ ดังนี้

(๑) แพร่งพรายความลับ คือ เก็บความลับของเพื่อนไว้ไม่ได้

(๒) ใจเร็วไม่ไตร่ตรอง คือ คัดสินใจง่าย ไม่มีความรอบคอบ ใจร้อน ใจเร็วคว่นสรุป

(๓) หยาบคาย คือ ผู้ที่มีการกระทำไม่เหมาะสมดั่งงาม มีกิริยาอาการที่ขาดสำนึกที่ดี

(๔) ใจกลับกโลก คือ คนที่มีจิตใจกลับไปกลับมา มีความโลเล ไม่แน่นอน

(๕) โกรธง่าย คือ คนที่โกรธเร็ว แม้ขัดใจเพียงเล็กน้อย ก็เป็นเหตุที่ทำให้โกรธได้

(๖) ไร้สัตย์ คือ เป็นคนที่ไม่มีความซื่อตรง มีจิตคิดคดทรยศ

(๗) ใฝ่ทางพนัน คือ คนที่จิตใจเผลว ฝักใฝ่แต่สิ่งที่เป็นไปแต่ในทางการพนันขั้นต่อ

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็น ลักษณะของคนที่ไม่ควรคบเป็นมิตรด้วย และพึงควรหลีกเลี่ยง

สรุปได้ว่า ลักษณะของคนที่ควรคบ และไม่ควรคบเป็นมิตรนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกัน

คือ คนที่ควรคบจะมีคุณลักษณะที่ไม่มีมีโทษภัยแก่ผู้คบหา ส่วนผู้ไม่ควรคบเป็นมิตร จะมีลักษณะที่ให้โทษ

๒.๑.๔ ความสำคัญและประโยชน์ของการคบมิตรทั่วไป

ในโลกของปัจจุบัน ความเป็นมิตรมักถูกนำมาใช้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า เป็นที่ผู้ผู้อื่นอยู่ข้างฝ่ายเดียวกัน เช่น เป็นมิตรกันในทางการเมือง คืออยู่ร่วมฝ่ายเดียวกัน (ฝ่ายค้าน หรือฝ่ายรัฐบาล) เป็นมิตรกันในทางธุรกิจ คือ ดำเนินทางธุรกิจที่ไม่ขัดกัน เอื้ออำนวยผลประโยชน์ให้แก่กัน

มิตรในความหมายทางโลกดังกล่าวนี้นี้ มีความเป็นมิตรต่อกัน เพราะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทน ซึ่งยังไม่ได้พิจารณาถึงความผิดถูก ควรหรือไม่ควร ประโยชน์ดังกล่าวนี้ คนในสังคมยอมรับว่า มีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีมิตร เพราะการผูกมิตร ย่อมทำให้งาน สถานภาพ หรือสิ่งที่ต้องการ สามารถที่จะดำรงอยู่ หรือตั้งอยู่ต่อไปได้ตามความปรารถนา

การคบมิตรเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพราะฉะนั้น การคบมิตร จึงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้บางสิ่ง หรือเป็นไปตามความต้องการของตนเอง เช่น การผูกมิตรกับอีกฝ่ายหนึ่งก็เพื่อป้องกันคู่กริของคนที่เข้ามาคุกคาม เบียดเบียน บางครั้งการผูกมิตรนี้ อาจเป็นการ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

ผูกมิตรสัมพันธ์ขึ้น โดยการสืบเชื้อสาย เช่น การที่ชายหญิงแต่งงานกัน เพราะญาติพี่น้องต้องการ
 ประองคองเป็นมิตรกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว มิตรมีความสำคัญต่อการคบมิตรทั่วไป ดังนี้

๑. เพื่อผลประโยชน์ต่างตอบแทนกัน ได้แก่ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ เช่น
 ด้านธุรกิจการค้า ด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวในทางสังคม ฯลฯ

๒. พึ่งพาอาศัยกันเท่าที่จำเป็นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ได้แก่ การอาศัยทรัพย์สินของ
 อีกฝ่ายหนึ่งเพื่ออยู่อาศัยหรือทำธุรกิจ โดยมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้ หรือการให้ความช่วยเหลือกัน
 ในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการศึกษาเมื่อขณะที่ยังเรียนอยู่ด้วยกัน ฯลฯ

๓. เป็นผู้ช่วยเหลือดูแลในกิจต่าง ๆ ตามความสัมพันธ์ที่มีอยู่ ได้แก่ มิตรที่เป็นเพื่อนบ้าน
 เป็นเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ

๔. ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย หรือได้เห็นแนวทางบางอย่างที่จะดำเนินต่อไปได้ ได้แก่ มิตรที่
 ให้ข้อเสนอแนะ ให้ข้อเสนอแนะเฉพาะเรื่อง เช่น มิตรผู้ร่วมเดินทาง มิตรผู้ร่วมสนทนาที่มีแนวคิดและ
 อุดมการณ์ไปในทางเดียวกัน

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการคบมิตรโดยทั่วไปนั้น เป็นการคบที่เกิดจากความต้องการและ
 ความจำเป็นทางสังคมของมนุษย์ เพื่อที่จะเอื้ออำนวยสิ่งต่าง ๆ ให้แก่กัน เป็นที่พึ่งพาอาศัยให้แก่ชีวิต
 ของตนดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้ต่อไปอย่างปกติสุข

๒.๑.๕ โทษของการคบมิตรทั่วไป

การคบคนนั้น มีทั้งคุณและโทษ เช่นเดียวกับสิ่งอื่นใดโดยทั่วไป ที่ด้านหนึ่งอาจสามารถ
 ให้คุณประโยชน์ได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สามารถที่จะให้โทษได้เช่นเดียวกัน เพราะในสังคมของโลก
 มนุษย์เรา มีทั้งคนที่ดีและคนไม่ดีปะปนรวมอยู่ด้วยกัน การเป็นมิตรกันนั้น เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควร
 จะส่งเสริมให้สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน แต่ในความเป็นมิตรกันของบุคคลหลายนั้น ก็จะเลือก
 คบหาเป็นมิตรกันก็เพียงแต่เฉพาะคนที่เห็นว่าจะเป็นมิตรกันได้เท่านั้น มิใช่หมายความว่า คนเราจะเป็น
 มิตรกันได้ทุกคน คือ คนที่มีอุปนิสัยใจคออย่างไรก็จะเลือกคนเช่นนั้นคบด้วยเป็นมิตร ดังนั้น ในกลุ่ม
 ของคนที่เป็นมิตรด้วยกัน จึงมีทั้งกลุ่มของคนที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง

แต่การที่คนเรายังไม่สามารถที่จะเรียนรู้ถึงอุปนิสัยใจคอกันด้วยดี เพราะด้วยเหตุผลใดก็ตาม
 การเลือกคบหากันเป็นมิตรนั้น จึงทำให้บางคนต้องพบกับมิตรที่ไม่ได้เป็นไปในทางที่เป็นคุณแก่ตัวเรา
 เช่น มิตรที่ไม่ได้คบกันเพราะความจริงใจ เมื่อถึงเวลาที่ได้รับผลประโยชน์ที่ดีกว่าจากฝ่ายตรงกัน ก็อาจจะ
 สลัดความเป็นมิตรไปอยู่กับฝ่ายตรงข้ามได้ ซึ่งในทางธุรกิจแล้ว มีผลเสียหายต่อการล่วงรู้ความลับใน
 กิจการที่เป็นคู่แข่งกันอยู่ ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เสียเปรียบได้ในทางธุรกิจการค้า ซึ่งเรียกว่า เป็นโทษ
 ที่ได้รับจากการคบมิตรนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้รับโทษของการคบมิตรทั่วไป จากสังคมในปัจจุบันนี้ จึงอาจจะเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลักที่สำคัญ ดังนี้ คือ

๑. ขาดการพิจารณาไตร่ตรอง หรือไม่ได้พิจารณาคนที่ จะเลือกคบด้วยหลักแห่งศีลธรรม แต่เลือกคบด้วยความพอใจ หรือเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกัน จึงอาจทำให้ได้รับความเดือดร้อนทั้งกายและใจ เดือดร้อน เกียรติยศชื่อเสียง เงินทอง ฯลฯ

๒. ขาดสำนึกในเรื่องชั่วดี เพราะการประพฤตชั่ว จึงทำให้คบคนชั่วเป็นมิตร หรือมีสถานการณ์ เหตุจูงใจอื่น ๆ ที่ให้เข้าร่วมเป็นมิตร เช่น เพราะ โง่เขลา เพราะ โลก และได้รับผลจากการเลือกคบคน เป็นมิตรนั้น ทำให้เกิดอันตรายแก่กาย หรือจิตใจ จนเป็นเหตุให้ความผิดในลักษณะอื่น ๆ เกิดขึ้นติดตามมา ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง เงินทอง อนาคต หรือแม้แต่ชีวิตได้ในที่สุด ได้แก่ การคบมิตรที่ค้าขาย ยาเสพติดให้โทษ การคบมิตรที่ประกอบมิชฉาชีพ มีลัก วัจ ชิง ปล้น หรือมือปืนรับจ้าง ฯลฯ^{๑๑}

สรุปได้ว่า โทษของการคบมิตรทั่วไป เกิดจากสาเหตุหลักที่สำคัญ ๒ ประการ คือ เกิดจากการขาดการพิจารณาไตร่ตรอง และไม่ได้พิจารณาที่จะเลือกคบคนตามหลักของศีลธรรม ประการหนึ่ง และเกิดจากการขาดสำนึกในเรื่องชั่วดี จึงทำให้ได้รับความเดือดร้อน เป็นอันตรายแก่กาย เสื่อมเสียชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง หรืออาจทำให้หมดอนาคต และถึงแก่ชีวิตได้ในที่สุด

๒.๒ การคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา การคบมิตรถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก และได้มีการกล่าวไว้ในระดับต้น ๆ ของหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ในมงคลสูตร ๓๘ ประการ^{๑๒} เพราะว่าการคบมิตรนั้นเป็นก้าวที่สำคัญของชีวิต เมื่อชีวิตต้องไปคบกับคนชั่วเสียแล้ว โอกาสที่ตนเองจะมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายภาคหน้า ไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้เลย เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนา จึงได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวนี้ โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอสาระที่สำคัญตามลำดับดังนี้ คือ

๒.๒.๑ ความหมายการมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

๑) ความหมายตามศัพท์ “มิตร” ได้แก่ มิตรตะ หมายถึง ผู้มีความเมตตา เพราะคำว่า “มิตรตะ” มีรากศัพท์เดียวกันกับเมตตา มีความรักใคร่ สนิทสนมกัน สุขหรือทุกข์ก็ไม่ทิ้งกัน คบกัน ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์^{๑๓} นอกจากนี้แล้ว จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงคำว่า “สหาย” ด้วย เพราะเป็นคำที่คน

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘๗.

^{๑๒}พ.บ. ๒๕/๕/๒.

^{๑๓}พ.ชา.อ. ๒๕/๒๒๓.

ทั่วไปไม่ค่อยเข้าใจว่ามีมิตรกับสหายนั้นมีความหมายแตกต่างกันอย่างไร บางทีก็ใช้เป็นคำเขียนหรือพูดติดกันว่า “มิตรสหาย” ทั้งที่จริงแล้วสองคำนี้เป็นคนละคำ และความหมายก็แตกต่างกัน ซึ่งจะได้ อรรถาธิบายพอเข้าใจดังนี้

ในส่วนของมิตร ท่านให้คำจำกัดความว่า “เมตตยาตติ มิตุโต ซึ่งแปลความหมายได้ว่า ผู้มีความเมตตา คือชอบพอรักใคร่กันชื่อว่าเป็นมิตร”^{๑๖} เมื่อว่าโดยรากศัพท์ในภาษาบาลี หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ คำนี้มาจากรากศัพท์ว่า เมตตา แปลว่า ความรัก เพราะเมตตากับคำว่า มิตตะ เป็นภาษาบาลีมีรากศัพท์อันเดียวกัน โดยการแปลง อิ เป็น เอ แล้วตามไวยากรณ์เป็นภวานานามก็กลายเป็น อา เท่ากับ เมตตา ก็คือน้ำใจมิตรนั่นเอง ให้ทุกคนรักใคร่ปรารถนาดี มีความเป็นมิตรต่อกัน^{๑๗}

นอกจากนี้ ในคัมภีร์อภิชานวรรณาก็ได้ให้ความหมายของคำว่ามิตรไว้ว่า “ผู้รักใคร่กัน (มิทติ สเนหิตติ มิตุโต) ผู้คบหากัน (มิโนติ ปกฺขิปปิตติ มิตุโต) ผู้ผูกพันกับญาติคนอื่น ๆ ของตน (อตุตฺถนิ ปรี มิทติ พนุชฺชิตติ มิตุโต)”^{๑๘}

ส่วนคำว่าสหายนั้นหมายถึง ผู้ไปร่วมกัน ร่วมนอน ร่วมการทำงาน ร่วมอุดมการณ์ เดียวกัน เป็นต้น ดังพุทธภาษิตที่ได้กล่าวไว้ว่า “สหาโย อตุตฺถชาตสุส โหติ มิตุตฺ ปุณฺนปฺปนิ สหายเป็นมิตรของผู้มีความต้องการเนื่อง ๆ”^{๑๙} สหายนั้นอาจไม่มีความรักต่อกัน เพราะเป็นเพียงผู้ที่ทำงานร่วมกัน ร่วมเดินทาง หรือร่วมอุดมการณ์เดียวกัน ซึ่งยังไม่ชื่อว่าเป็นมิตรต่อกัน แต่ถ้ามีน้ำใจที่ดีเป็นพื้นฐาน มองกันด้วยเมตตา สหายก็กลายเป็นมิตรได้^{๒๐} ดังนั้น คนเราเมื่อเริ่มด้วยการพบปะสังสรรค์กัน ยังไม่อาจทำให้เป็นมิตรกันได้ทันที เพราะความเป็นมิตรต้องเกิดจากการยอมรับคุณค่าของแต่ละฝ่าย ความเป็นมิตรคือการมีน้ำใจผูกพันกัน การยอมรับในกันและกัน มองเห็นแก่นแท้ในความเป็นมนุษย์ ซึ่งกันและกันเพราะถ้ามองไม่เห็นคุณค่าภายในของแต่ละฝ่ายความเป็นมิตรก็จะไม่เกิด^{๒๑}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๔.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๕.

^{๑๘} พระมหาสมปอง มุทิโต, **คัมภีร์อภิชานวรรณา ฉบับแปลจากพระโสมคัลลตามณะ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๔.

^{๑๙} ส.ส. ๑๕/๕๓/๖๘.

^{๒๐} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เพื่อน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวโดยรวมเกี่ยวกับความหมาย และความแตกต่างระหว่างมิตรกับ สหายก็คือ มิตร จะต้องเป็นบุคคลที่มีเมตตารักใคร่สนิทสนม มีน้ำใจเอื้ออาทร มีความจริงใจต่อกัน มีสุขมีทุกข์ก็ไม่ทิ้งซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาแต่ความสุขความเจริญให้แก่กัน

แต่สหายนั้น เป็นเพียงผู้ร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นร่วมงาน ร่วมอุดมการณ์ หรือเดินทาง ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่มีความรักความเมตตาให้แก่กัน ซึ่งไม่ถือว่าเป็นมิตร แต่สิ่งที่จะมาบรรจบกันก็คือ ถ้า เมื่อใดก็ตาม สหายมีความเมตตาและรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม สหายก็ สามารถกลับกลายเป็นมิตรที่ใจดีได้ ซึ่งอาจมีการพัฒนาจนเป็นกลายมิตรแท้ต่อกันได้ในที่สุด

๒) ความหมายขยาย “มิตร” เป็นในลักษณะที่แตกต่างจากความหมายแรกคือ เป็น ความหมายที่ไม่ใช่ตัวบุคคลตามความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกัน แต่หมายรวมไปถึงสื่อวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งแวดล้อม สารสนเทศ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือองค์ความรู้ต่าง ๆ ก็ถือว่าเป็นมิตรที่เราต้องคบหาสมาคม อยู่เป็นประจำดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า “คนดีหรือคนชั่ว ที่จะคบหา นั้น ไม่ใช่เฉพาะคนที่พบปะ พูดคุยกันเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ยังมีคนที่พูดที่แสดงตัวออกมาให้เราคบทางหนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ที่อ่าน วิทยุ เทปที่ฟัง ทีวี วิดีโอที่ชมที่ดู เป็นต้น”^{๒๒} เพราะฉะนั้น ตามความหมายนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า นอกจากมิตรที่เราคบหาในส่วนที่เป็นบุคคลต่าง ๆ แล้ว ส่วนที่มีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อชีวิต ของคนในสังคมไม่น้อยก็คือ สื่อ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งถ้าว่ามีอิทธิพลไม่น้อยต่อการดำเนินชีวิต ของคนในปัจจุบัน ซึ่งทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณ หรือระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ที่จำเป็น จะต้องเลือกบริโภคหรือเลือกรับแต่สิ่งที่ดี คุณประโยชน์มหาศาลจึงจะเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าผู้เลือกไม่ได้ พิจารณาไตร่ตรองเลือกรับให้ดี ก็อาจจะทำให้เกิดโทษขึ้นได้อย่างมหาศาลเช่นเดียวกัน

ดังนั้น จึงสามารถสรุปความหมายของมิตรตามที่กล่าวมาทั้งหมดได้ ๒ ประเด็น ใหญ่ ๆ คือ มิตรความหมายตามศัพท์ หมายถึงผู้มีเมตตา คุ่นเคย รักใคร่สนิทสนม มีความจริงใจ เอื้อเพื่อประโยชน์ต่อกัน

มิตร ในความหมายที่ขยายออกไปโดยไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล คือหมายถึง สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ทุกชนิด ที่บุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ต้องอ่าน ต้องดู เพื่อใช้ในการอุปโภค ในชีวิตประจำวัน หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นมิตรที่มีส่วนสำคัญเช่นกัน ถ้าได้ทั้งบุคคล เป็นมิตรที่ดีงามและได้สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ดี ก็ถือว่าเป็นคนที่คบมิตรที่ดี เรียกว่าเป็นผู้มี “กัลยาณมิตร”

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พัฒนาปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓),

๒.๓ ลักษณะของมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าการที่มนุษย์เราได้มีมิตรที่รู้ใจ และเข้าใจกัน ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุข สามารถปรึกษาและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันได้นั้น มีความสุขใจมากน้อยแค่ไหน ถึงจะไม่ไช่บรมสุขที่เป็นสุขทางธรรมที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสุขแบบทางโลกที่ใคร ๆ ก็ปรารถนาที่จะมี ดังนั้น มิตรที่จะเลือกคบหา นั้นต้องเลือกมิตรที่แท้ ไม่ใช่มิตรเทียม ฉะนั้น การที่จะเลือกกว่ามิตรประเภทใดที่ควรจะต้องเลือกคบหา หรือไม่ควรคบหา ดังนี้ คือ

มิตรตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มิตรแท้ กับมิตรเทียม ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ มิตรแท้ ในภาษาบาลีใช้คำว่า “สุหตมิตร” คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลผู้คบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญ แบ่งย่อยเป็น ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. มิตรมีอุปการะ (อุปการกมิตร) คือ
๒. มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกขมิตร)
๓. มิตรแนะนำประโยชน์ (อิตถักขาขีมิตร)
๔. มิตรมีความรักใคร่ (อนุกัมปกมิตร)^{๒๓}

ในมังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑ ได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมว่า

๑. มิตรมีอุปการะ คือช่วยรักษาเพื่อนในคราวประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สิ้นเพื่อนในคราวประมาท มิตรอุปการะ มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- ๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- ๓) เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้
- ๔) เมื่อมีธุระช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปากขอ

มิตรมีอุปการะ ได้แก่ มิตรที่มีจิตใจรักใคร่กันจริง ๆ รักมิตรเสมอด้วยชีวิตตน ไม่ใช่รักกันแต่ปาก แต่หากรักด้วยชีวิตจิตใจ เมื่อรักเพื่อนเสมือนชีวิต ก็คิดหาวิธีป้องกันเพื่อนให้มีความปลอดภัย เพื่อนคนไหนประมาทขาดสติ ก็ดำริหาวิธีป้องกันเพื่อนคนนั้น ด้วยการแนะนำตักเตือนเพื่อนไม่ให้เกิดความประมาท เพราะความประมาทเป็นทางแห่งความตาย หาอุปบายป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นพึ่งพาอาศัยกันได้ คราวเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยกันรักษาพยาบาล คราวมีธุระการงานเกิดขึ้นก็ช่วยออกทรัพย์เกินกว่าที่จะออกปาก

^{๒๓}ที.ปา. ๑๑/๒๖๐/๒๐๕.

เพื่อนมีอุปการะมากเช่นนี้ เป็นมิตรที่ดีจึงควรรวมตัวเข้าหากัน เพื่อที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน

๒. มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ คือ เพื่อนที่สมานสุขทุกข์ หมายถึงบอกความลับแก่เพื่อน คอยปิดบังความลับของเพื่อนไว้ให้ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- ๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย
- ๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- ๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรประเภทนี้เป็นมิตรที่คบกันแบบเปิดอก เมื่อมีความลับอะไร ก็สามารถบอกเพื่อนได้ เพราะการปกปิดจะเป็นเหตุให้เกิดความระแวงเคลงใจของกันและกัน และเมื่อถึงยามวิบัติลำบากก็ซัดอูบายไม่ทอดทิ้งกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามวิบัติ แม้แต่ชีวิตถึงคราวจำเป็นจริง ๆ ก็สละแทนกันได้ ถ้าลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในผู้ใด ควรร่วมใจกันกับมิตรประเภทนั้น จะได้สร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ คือ เพื่อนที่คอยห้ามปรามไว้เมื่อคราวที่เราจะทำความชั่ว คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งหลาย มิตรแนะนำประโยชน์ มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๔) บอกทางสวรรค์ให้

มิตรแนะนำประโยชน์ เป็นประเภทผู้แนะนำ ผู้ชี้ทาง เพื่อนที่ดีมีลักษณะคอยแนะนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนตลอดเวลา เมื่อเห็นเพื่อนจะทำอะไรไม่ดีไม่ถูกต้อง ก็ห้ามปรามตักเตือน ห้ามไม่ให้ทำความชั่วทุกอย่าง แนะนำทางให้สร้างแต่ความดี หาโอกาสให้เพื่อนได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง แต่สิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ชักจูงให้สนใจแต่ในศีลในธรรม มิตรประเภทนี้เมื่อคบแล้วจะได้ทำแต่สิ่งที่ดี ๆ ร่วมกัน

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีความเป็นอยู่ด้วยผู้มีปัญญาอันประเสริฐ คือ เพื่อนที่รักใคร่ชอบพอกันมาก มีเมตตามากต่อเราเกินเปรียบ เมื่อถูกดำเนินก็ช่วยปกป้องให้ มิตรมีความรักใคร่ มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ทุกข์ ๆ ด้วย
- ๒) สุข ๆ ด้วย
- ๓) ได้เถียงคนที่พูดผิดเถียงเพื่อน

๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

มิตรมีความรักใคร่ ได้แก่มิตรที่มีความรักกันด้วยชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เป็นมิตรแต่ปาก ถึงคราวทุกข์ยากก็ต้องทุกข์ด้วยกัน ถึงคราวสุขก็สุขด้วยกัน รักเพื่อนเสมือนรักตน รักตนก็เสมือนรักเพื่อน ถ้ามีคนตำหนิติเตียนเพื่อนต่าง ๆ นานาก็อาสาได้แทนเพื่อน เขาติเพื่อนก็เสมือนติตน ต้องหาเหตุผลมาลบล้างคำตำหนิตัวไม่จริงนั้น ขณะเดียวกันถ้ามีคนสรรเสริญเพื่อนรัก ก็รู้จักรับรองคนที่สรรเสริญเพื่อนนี้คือมิตรที่มีความรักใคร่ ถ้าได้มิตรประเภทนี้ก็จะสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้อย่างมหาศาล^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า มิตรเท่านั้น เป็นมิตรที่มีคุณค่ามาก แม้ในยามคับขันจำเป็น ชีวิตก็อาจสละให้ได้ การที่คนเราจะมีมิตรที่ดีเช่นนี้ได้ จึงไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นมาได้ง่าย ๆ กับคนทุกคนเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงมีคำที่กล่าว “หากเรามีมิตรที่ดีเพียงคนเดียว ย่อมดีกว่าการรู้จักคนที่ไม่ใช่มิตรรวมกันทั้งโลก”

ดังเช่น ในปฐมกถาขณมิตตสูตร ได้กล่าวเอาไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้นสิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้นเป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ฉะนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘^{๒๕}

...ดูกรมหาบพิตร สมัยหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมของหมู่เจ้าสากยะชื่อว่านครกะโนลสักกชนบท ครั้งนั้น ภิกษุอาณนที เข้าไปหาอาตมภาพ ได้กล่าวกะอาตมภาพว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดีมีสหาศีมีจิตน้อมไปในคนที่ดี เป็นคุณกึ่งหนึ่งแห่งพรหมจรรย์ ดูกรมหาบพิตร เมื่อภิกษุอาณนทีกล่าวอย่างนี้แล้ว อาตมภาพได้กล่าวกะภิกษุอาณนทีว่า ดูกรอาณนที เธออย่ากล่าวอย่างนั้น ดูกรอาณนที ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหาศี มีจิตน้อมไปในคนที่ดีนี้ เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น^{๒๖}

จากข้อดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า มิตรนั้นมีความสำคัญมาก แม้แต่พระพุทธองค์ ก็ยังทรงมองเห็นว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะมิตรแท้ หรือมิตรที่มีความจริงใจต่อกัน

^{๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๑.

^{๒๕} ส.ม. ๑๕/๑๒๕/๓๐.

^{๒๖} ส.ส. ๑๕/๓๘๒/๑๐๕.

สรุปได้ว่า มิตรแท้ คือ มิตรที่มีความจริงใจต่อกัน มีความผูกพันช่วยเหลือกันด้วยใจจริง และเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือส่งเสริมชีวิตตนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้

๒.๓.๒ มิตรเทียม หรือ คนเทียมมิตร คือ มิตรไม่แท้ มิตรไม่ดี ไม่มีความจริงใจ เป็นศัตรูที่มาในรูปของมิตร ท่านใช้คำบาลีว่า ‘มิตรปฏิรูป’ หรือ ‘มิตตปฏิรูปกะ’ พึงทราบว่าไม่ใช่มิตรเป็นแต่คนเทียมมิตรหรือมิตรเทียม แบ่งย่อยออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. คนปลอกกลอก (อัญญทัตตุหระ)
๒. คนคิดแต่พูด (วจีปรมะ)
๓. คนที่ชอบพูดประจบ (อนุปปิยภาณิ)
๔. คนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม (อปายสหาย)^{๒๑}

ในมังคลัตถที่ปีแปล เล่ม ๑ ได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมว่า

๑. คนปลอกกลอก คือ คนที่คิดแต่จะเอาประโยชน์ของตนเพียงฝ่ายเดียว การกระทำใด ๆ ก็ตามจะไปเพียงเพื่อต้องการประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ

- ๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- ๒) เสียให้น้อยคิดเอาได้มาก
- ๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรีบทำกิจของเพื่อน
- ๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง

มิตรประเภทนี้ เป็นมิตรที่ไม่มีความจริงใจ คบเพื่อหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัว ถ้าคนที่เขาคบหาด้วยไม่มีประโยชน์กับเขาก็จะเลิกคบทันที และถ้าหากร่วมลงทุนทำธุรกิจการงาน ๆ ใดก็ตามมักที่จะลงทุนลงแรงน้อย แต่หวังกำไรมาก ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เมื่อถึงคราวมีภัยเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว ไม่ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาในกลุ่ม เพราะมองว่าประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับนั้นน้อยหรือไม่มีนั่นเอง

๒. คนคิดแต่พูด คือ คนที่จะพูดดีกว่าทำ หรือพูดดีแต่ไม่ทำดี มี ๔ ประการ คือ

- ๑) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
- ๒) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
- ๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- ๔) พึงพาอาศัยในยามเค็คร้อนไม่ได้

มิตรประเภทนี้ชอบพูดแต่เรื่องที่ไร้สาระหาประโยชน์ไม่ได้ พูดแต่เรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว และมักพูดแต่เรื่องที่ยังมาไม่ถึง พูดแต่เรื่องที่เป็นไปได้ยาก หรือกล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ คือเป็นคนชอบพูดอย่างเดียว ไม่ชอบทำ และมักสงเคราะห์มิตรที่คบหาด้วยสิ่งที่ไม่มีความหมาย เช่น จะให้ของ ของนั้น

^{๒๑}ที่.ป.า. ๑๑/๒๕๔/๒๐๖.

ก็ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ สักเพียงว่าได้ชื่อว่าให้แล้ว ช่วยเหลือแล้ว และเมื่อเพื่อนมีกิจธุระที่จะขอความช่วยเหลือมักอ้างเหตุขัดข้อง ๆ ต่าง เป็นต้น

๓. คนที่ขอบพบประจบ คือ คนที่พูดเพียงเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่ามีดี แต่หาเหตุผลของความเป็นจริงไม่ได้ มี ๔ ประการ คือ

- ๑) เพื่อนทำชั่วก็คล้อยตาม
- ๒) เพื่อนทำดีก็คล้อยตาม
- ๓) สรรเสริญต่อหน้า.
- ๔) นินทาลับหลัง

มิตรประเภทนี้ ขอบประจบสอพลอ เป็นมิตรที่มีมารยามากมาย มีบุคคลจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนใหญ่คนโตที่ต้องเสียดคนไป เพราะมีคนใกล้ชิดเป็นคนหัวประจบ ก็จะต้องทำอะไรไม่ว่าดีหรือชั่ว ก็คอยคล้อยตามไปเสียดทุกอย่าง แต่บางคนก็ชอบคนประจบสอพลอ เพราะให้ความสุข ความเพลิดเพลินชั่วครู่ ชั่วยาม พูดจาให้ฟังหวานหูเล่น โดยมิได้มีความจริงใจ ถึงแม้ลับหลังจะนินทาก็ตาม ซึ่งก็ถือว่าเป็นความชอบพอของบุคคลนั้นไป และอีกอย่างการยกย่องด้วยความจริงใจนั้น แม้จะสรรเสริญให้ฟังต่อหน้าบ้าง เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ทำความดีก็ไม่ถือเป็นการประจบ ซึ่งต้องแยกเรื่องประจบสอพลอกับเรื่องความจริงใจให้ออกจากกัน

๔. คนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม คือ คนที่คนชักชวนในทางฉิบหายคบเพื่อนเพื่ออาศัยเพื่อนเป็นเครื่องมือหาความสนุกเพลิดเพลินของตน มี ๔ ประการ คือ

- ๑) ชักนำให้หมกมุ่นเสพของมีนเมา
- ๒) ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอก ซอกซอยในเวลากลางคืน
- ๓) ชักนำให้เที่ยวดูมหรสพ
- ๔) ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนัน

มิตรประเภทนี้ ใครคบจะทำให้หมกมุ่นด้วยการดื่ม การเที่ยวเล่นอย่างหาประโยชน์มิได้สักอย่างเดียว ทำให้เสื่อมสุขภาพ เสียดทรัพย์ และอาจเสียดคนเสียดอนาคตด้วย เช่น การเที่ยวกลางคืนต้องเสี่ยงอันตรายหลายอย่าง ทั้งชีวิตและทรัพย์สิน อาจถูกปล้น ถูกจี้ ถูกหลอกลวงอุบายต่าง ๆ จากผู้อื่น เพื่อประสงค์ร้าย จนทำให้ต้องเสียดทรัพย์สินเงินทองในภายหลัง นอกจากนี้ยังเป็นทีระเวงของคนทั้งหลาย ไม่เป็นที่ไว้วางใจ เป็นการเที่ยวและเล่นที่ไร้ซึ่งประโยชน์ สูญเปล่าไปกับวันเวลาที่มีค่าของชีวิต^{๒๔}

^{๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคละดทีปนีแปล เล่ม ๑**, อ้างแล้ว, หน้า ๒๒.

จากคำขยายความดังกล่าว จะพบว่า คนเทียมมิตรนั้น นอกจากจะเป็นที่พึ่งไม่ได้แล้ว ยังเป็นอันตรายสำหรับผู้คบหาสมาคมด้วย เพราะมีแต่จะทำให้เกิดความวิบัติ ล่มจม เดือดร้อน หรืออาจสูญเสียได้แม้กระทั่งชีวิตของผู้ที่หลงผิดเข้าไปคบหาด้วย และกลายเป็นคนเช่นเดียวกันกับคนที่เขาได้คบ

คนเทียมมิตรทั้ง ๔ ประเภทนี้ ในทางพระพุทธศาสนาจัดเป็น คนพาลอีกพวกหนึ่ง โดยนับแห่งสังคาลสูตร^{๒๕} คือ คนพาลเป็นผู้ที่ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย ได้แก่ คนปลอกกลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ คนชวนให้ฉิบหาย เหล่านี้ล้วนแต่เรียกว่า คนพาล หรือ มิตรเทียม มิตรปฏิรูป เป็นศัตรูที่นำความเดือดร้อนมาให้ทั้งทางกายและทางใจ สูญเสียทรัพย์สินเงินทอง หรืออาจเป็นอันตรายจนถึงขั้นสูญเสียชีวิตได้

ในเรื่องของมิตรเทียมนี้ มีตัวอย่างใน มิตตคามิตตชาดก ว่าด้วยเรื่องผู้เป็นมิตร และผู้มีใช้มิตร ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า มิตรเทียม หรือคนเทียมมิตร เป็นคนพาล โดยได้นำอดีตชาติของพระองค์เองมาตรัสเล่าว่า มีอำมาตย์ผู้ประพฤติดีท่านหนึ่ง ถูกใส่ร้ายจากอำมาตย์ที่เหลือ พระเจ้าโกศลพิจารณาแล้วไม่เห็นโทษแต่ก็ไม่แน่ใจ จึงไปเฝ้าพระศาสดาเพื่อทูลถาม พระศาสดาจึงทรงแสดงอดีตนิทานในทำนองเดียวกันนี้ว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระอำมาตย์สอนธรรม ได้ทูลพระราชาว่า คนพาลผู้ไม่ใช่มิตร ๑๖ ประเภท คือ ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ร่าเริงต้อนรับเพื่อน ไม่ดูแลเพื่อน กล่าวคำข้อนเพื่อน คบหาศัตรูของเพื่อน ไม่คบหามิตรของเพื่อน ห้ามผู้ที่กล่าวสรรเสริญเพื่อน สรรเสริญผู้ที่ค่าเพื่อน ไม่บอกความลับแก่เพื่อน ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน ไม่สรรเสริญการงานของเพื่อน ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน ยินดีในความฉิบหายของเพื่อน ไม่ยินดีในความเจริญของเพื่อน ได้อาหารดีก็ไม่นึกถึงเพื่อน และไม่ยินดีอนุเคราะห์เพื่อน^{๒๖}

ข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงท่าทีการแสดงออกของมิตรเทียมว่า เป็นท่าทีของมิตรที่ไม่ควรคบหาสมาคมด้วยเลย เพราะนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์อันใดแล้ว ยังสามารถก่อให้เกิดโทษภัยติดตามมาได้ในภายหลัง

สรุปได้ว่ามิตรเทียม หรือคนเทียมมิตร คือ มิตรที่ไม่มีความจริงใจ ในภายนอกผิวเผินดูเหมือนมิตร แต่แท้จริง คือผู้ที่ซุกงู ทำให้เสื่อมเสียเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ และอาจมีภัยภัยติดตามมาจนถึงแก่ชีวิตได้

^{๒๕}ที่.ปา. ๑๑/๒๕๔-๒๕๕/๒๐๓-๒๐๕.

^{๒๖}พ.ชา.อ. ๕๓/๒๕๘.

๒.๓.๓ ลักษณะโดยทั่วไปของมิตรที่ควรหรือไม่ควรคบ

นอกจากนี้ ในทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงลักษณะของคนดีคนชั่ว ซึ่งถือเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ใช้สำหรับพิจารณาว่าลักษณะของมิตรที่ดีและไม่ดีเป็นอย่างไรบ้างที่เห็นได้ชัดในสังคมปัจจุบัน เป็นการมองจากพฤติกรรมการประพฤติปฏิบัติของคนที่ปรากฏในสังคม โดยการมองถึงลักษณะที่สำคัญซึ่งเห็นได้ชัดมาเป็นหลักสังเกตสำหรับคนดีที่ควรคบเป็นมิตร มี ๑๐ ประการ ดังนี้ คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต	๒. เป็นผู้เว้นขาดจากอกุศลนาทาน
๓. เป็นผู้เว้นขาดจากกามสุมิฉฉาจาร	๔. เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท
๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดต่อเสียด	๖. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๗. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า	๘. เป็นผู้ไม่โลภอยากได้ของเขา
๙. เป็นผู้ไม่พยายามพองร้ายเขา	๑๐. เป็นผู้เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ^{๑๑}

ส่วนคนชั่วได้แก่คนที่มีลักษณะตรงกันข้าม นอกจากลักษณะรวม ๆ ดังกล่าวแล้ว และยังได้แบ่งแยกลักษณะคนชั่วออกเป็นประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญ ไว้หลายประเภทดังต่อไปนี้

ลักษณะคนถ่อย คือ คนที่เลวทราม ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ ลักษณะเหล่านี้บางคนอาจมีมาก บางคนมีน้อย ก็ถือว่าเลวมากหรือน้อยตามแต่จะมีลักษณะดังกล่าวมาชนิด และมีปริมาณมากหรือไม่ ลักษณะดังกล่าวนี้แบ่งย่อยได้ ๒๐ ประการ ได้แก่

๑. คนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่ มีทิฐิวิบัติ และมีมายา
๒. คนผู้เบียดเบียนสัตว์ ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์
๓. คนผู้เบียดเบียน ปล้น ฆ่า ชาวบ้านและชาวนิคม
๔. คนผู้ลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้อนุญาตในบ้านหรือในป่า
๕. คนที่กุ่มนี้มาใช้แล้วกลับความว่าหาได้เป็นหนี้ท่านไม่
๖. คนที่ฆ่าคนเดินทางชิงเอาสิ่งของเพราะอยากได้สิ่งของนั้น
๗. คนที่เป็นพยานแล้วกล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งตน ผู้อื่น หรือทรัพย์
๘. ผู้ประพฤติล่วงเกินในภริยาของญาติหรือของเพื่อนด้วยข่มขืนหรือด้วยการร่วมรักกัน
๙. คนผู้สามารถแต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่า
๑๐. คนผู้ทุบตี คำว่าบิดา มารดา พี่ชาย พี่สาว แม่ยาย พ่อพี่ แม่พี่
๑๑. คนผู้ถูกถามถึงประ โยชน์ ทุกลบเกลื่อนเสีย บอกแต่สิ่งไม่เป็นประ โยชน์
๑๒. คนทำกรรมชั่วแล้ว ประารถนาว่าใครอย่าพึงรู้ ปกปิดไว้
๑๓. คนผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว บริโภคโภชนาที่สะอาด แต่ไม่ตอบแทนเขาผู้มาสู่สกุลของตน

^{๑๑} อภิ.ป. ๓๖/๑๓๘-๑๓๙/๑๘๔-๑๘๕.

๑๔. คนผู้ดวงสมณพราหมณ์หรือแม่วณิกอื่นด้วยมุสาวาท
๑๕. คนผู้ค้าสมณพราหมณ์เวลาบริโภคอาหารหรือไม่ให้โภชนา
๑๖. คนผู้ถูกโมหะครอบงำ ปราศจากของเล็กน้อย พุคอดสิ่งที่ไม่มี
๑๗. คนเลวทราม ยกตนข่มผู้อื่นด้วยมานะของตน
๑๘. คนผู้มีความปรารถนาลามก มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่ละอายสะอึกกลัว
๑๙. คนติเตียนพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า บรรพชิตหรือคฤหัสถ์
๒๐. ผู้ใดไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์^{๑๒}

ลักษณะดีและชั่วของคนที่เราควรคบเป็นมิตรดังได้กล่าวมาแล้วนี้ เป็นหลักสังเกตได้ดี เพราะเป็นลักษณะที่ปรากฏหรือรู้ได้ง่าย เป็นผลที่เกิดจากจิตใจที่ดีหรือชั่ว เนื่องจากเราไม่สามารถรู้จิตใจของคนได้ง่าย จึงเป็นการยากที่จะรู้ว่าคนคนหนึ่งดีหรือไม่ แต่ถ้าชั่วหรือดีจนกระทั่งแสดงออกทางพฤติกรรม ไม่ว่าจะเห็นทางกายหรือทางวาจาแล้ว ก็เป็นเครื่องบอกสภาพจิตใจได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เมื่อดูคนจากภายใน ไม่ได้ ก็ต้องดูภายนอกเข้าไป ความคิดหรือความชั่วที่เห็น ชัด ๆ ดังกล่าวมาแล้วเป็นหลักตัดสินคนได้เป็นอย่างดีว่าดีหรือชั่ว แต่คนที่ดีบ้างชั่วบ้างไม่มากนัก ก็ต้องดูลักษณะรวม ๆ ที่เขาเป็นอยู่ว่าค่อนข้างไปในทางใด จะดูพฤติกรรมเพียงครั้งหนึ่งหรือสองครั้งไม่ได้ เพราะอาจไม่ได้เกิดจากเจตนา อาจเกิดจากความเข้าใจผิด หรืออำนาจกิเลสที่รุนแรงเพียงชั่วครู่ชั่วยาม มิใช่นิสัยที่แท้จริงของเขา เมื่อเรารู้ลักษณะคนดีและคนไม่ดีซึ่งจะใช้เป็นข้อสังเกตได้เช่นนี้แล้วก็ปฏิบัติตามหลักไม่คบมิตรชั่วคบมิตรดีได้

หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ดังกล่าวจึงควรนำมาปฏิบัติและต้องอาศัยปัญญาไตร่ตรอง จะเอาอารมณ์ประโยชน์ส่วนตัว หรือกิเลสใด ๆ มาเป็นเครื่องไตร่ตรองไม่ได้ และนอกจากไตร่ตรองแล้วยังพิสูจน์ได้ด้วยการศึกษาทดลองปฏิบัติด้วย

นอกจากวิธีการสังเกตคนตามลักษณะของคนดีคนชั่วที่แสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ในทางพระพุทธศาสนาก็ยังได้กล่าวถึงหลักการสังเกตถึงคนดีและคนไม่ดีด้วยว่า คนดีและคนไม่ดีนั้นจะมีลักษณะที่แสดงออกมาให้เห็นอย่างไรบ้าง คนไม่ดีเรียกว่าอสัตบุรุษ และเรียกคนดีว่าสัตบุรุษ ดังเช่น ในเสวีสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ที่กล่าวไว้มีอยู่ ๔ ประการคือ

๑. บุคคลผู้เป็นอสัตบุรุษคือคนที่ไม่ดี ถ้าเรื่องใดเป็นของเสียหายของผู้อื่น แม้ไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้น ถ้าถูกถามก็เล่าเรื่องอันเป็นข้อเสียหายของผู้อื่นเสียหายพิศดารเต็มที่ ไม่มีการปิดบัง
๒. บุคคลผู้เป็นอสัตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นเกียรติคุณของผู้อื่น แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยเรื่องนั้น หรือถูกถามจนไม่มีทางหลีกเลี่ยง ก็จะเล่าเกียรติคุณของผู้อื่นอย่างอ้อมอ้อม ไม่เต็มปาก อ้อมค้อม

^{๑๒} พ.ศ. ๒๕/๑๑๖/๑๓๕/๕๒๖-๕๓๑.

๓. บุคคลผู้เป็นอสังตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นข้อเสียหายของตน แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยเรื่องนั้น ถ้าถูกถามหรือหาทางหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็จะเล่าข้อเสียหายของตนอย่างอ้อมอ้อม ไม่เต็มปาก อ้อมค้อม

๔. บุคคลผู้เป็นอสังตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นเกียรติคุณของตน แม้จะไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้นขึ้นเอง แต่ถ้ามีใครถามก็จะเล่าเรื่องที่เป็นเกียรติคุณของตนอย่างพิสดาร เต็มที่ไม่ปิดบังแม้คนเดียว^{๓๓}

ส่วนบุคคลที่เป็นคนดีหรือที่เรียกว่าสังตบุรุษนั้น ก็มีหลักที่ควรสังเกตซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับอสังตบุรุษ ดังนี้คือ

๑. บุคคลผู้เป็นสังตบุรุษหรือคนดี ถ้าเรื่องใดเป็นข้อเสียหายของผู้อื่น แม้ถูกถามถามก็ไม่เปิดเผยเรื่องนั้น หรือถูกถามเพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็จะเล่าเรื่องอันเป็นข้อเสียหายของผู้อื่นอย่างปิดบัง ไม่เต็มที

๒. บุคคลผู้เป็นสังตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นเกียรติคุณของผู้อื่น แม้ไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้น ถ้ามีใครถามก็จะเล่าเกียรติคุณของผู้อื่นอย่างถ้วน เต็มที่

๓. บุคคลผู้เป็นสังตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นข้อเสียหายของตน แม้ไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้น ถ้ามีใครถามก็เล่าข้อเสียหายของตนอย่างถ้วน เต็มที่

๔. บุคคลผู้เป็นสังตบุรุษ ถ้าเรื่องใดเป็นเกียรติคุณของตน แม้มีใครถามก็ไม่เปิดเผยเรื่องนั้น แต่เมื่อถูกซักถามจนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็จะเล่าเรื่องเกียรติคุณของตนอย่างลัด ไม่เต็มปาก^{๓๔}

นอกจากนี้ ในอังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต พระพุทธเจ้าก็ยังได้ทรงตรัสในเรื่องของบุคคลที่ไม่ควรเสพ บุคคลที่ไม่ควรคบ และบุคคลที่ไม่ควรเข้าใกล้ รวมทั้งบุคคลที่ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้ และบุคคลผู้ที่ควรทำสักการะ ทำความเคารพแล้ว จึงเสพ จึงคบ จึงเข้าใกล้ ซึ่งมีอยู่ ๓ ลักษณะดังนี้คือ

๑. บุคคลที่ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ คือบุคคลที่ไม่มีศีล ไม่มีสมาธิ ไม่มีปัญญา เว้นแต่จะมีความเอ็นดูสงสารและการอนุเคราะห์ เพื่อที่จะช่วยเหลือให้เขามีศีล มีสมาธิ มีปัญญา และทำตามกำลังความสามารถที่จะช่วยได้ ถ้าไม่มีความเอ็นดูสงสารหรือไม่คิดที่จะอนุเคราะห์เขาก็อย่าเข้าไปคบหา เพราะไม่มีประโยชน์อะไรที่เกิดจากการคบบุคคลนั้น

๒. บุคคลที่ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้ คือบุคคลผู้มีศีล มีสมาธิ และมีปัญญาเหมือนกัน เพราะบุคคลประเภทนี้ ถ้าเรามีอะไรที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะในด้านศีล สมาธิ หรือปัญญา การสนทนาปราศรัยกันก็จะพูดแต่ในสิ่งเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา และการพูดจาสนทนากันก็จะเป็นไปได้ด้วยดีมีความสุข ฉะนั้น บุคคลประเภทนี้จึงควรคบ ไว้เป็นมิตรเพื่อที่เราจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันเป็นแนวทางแห่งความเจริญ สร้างสรรค์ทางสติปัญญาต่อไป

^{๓๓} อจ.จตุกก. ๒๑/๗๓/๑๑๘.

^{๓๔} อจ.จตุกก. ๒๑/๗๓/๑๑๙.

๓. บุคคลผู้ที่สักการะและทำการเคารพก่อน จึงเสพ จึงคบ จึงเข้าใกล้ คือบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติดีที่เราทั้งโดยศีล สมาธิ หรือปัญญา เหตุผลที่ทำอย่างนี้เพราะว่าเราจะได้ฝึกฝน และปฏิบัติตามเพื่อจะทำให้ศีล สมาธิ ปัญญาของเราที่ยังบกพร่อง ให้สมบูรณ์ขึ้นมาบ้าง และจะได้มีความฉลาดรอบรู้ในธรรมทั้งหลาย มิตรประเภทนี้ควรคบอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้อาศัยท่านเป็นกัลยาณมิตร ในการให้คำแนะนำสั่งสอนให้เราเจริญในศีล สมาธิ และปัญญาให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นไป^{๓๔}

การเข้าใกล้ หรือคบหาผู้เป็นสัตบุรุษหรือคนดีนั้น มีแต่ความเจริญในชีวิต ในบางครั้งอาจจะต้องเสียสละวัตถุ หรือปัจจัยสิ่งอื่นบำรุงท่านบ้าง ก็ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศลต่อผู้ที่คบหา เพราะผลแห่งกรรมทานที่ท่านได้อบรมสั่งสอน มีค่ายิ่งกว่าปัจจัยภายนอกหลายเท่า โดยเฉพาะสัตบุรุษหรือบัณฑิตที่เป็นนักบวช ก็ควรให้การอุปถัมภ์บำรุงตามหน้าที่ที่ดีของชาวพุทธที่ดี การคบคนดีไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ได้ประโยชน์ด้วยทั้งนั้น เพราะฉะนั้น จึงควรคบแต่คนดี

ในขุทฺติยปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต และในปุคคลบัญญัติ ได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่ควรรังเกียจ ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ เป็นต้น ซึ่งมีปรากฏอยู่ในโลกนี้ ๓ ประเภทดังนี้คือ

๑. บุคคลที่ควรรังเกียจ ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ คือบุคคลที่ไม่มีศีล ทำแต่กรรมชั่ว มีความประพฤติที่สังกรรมรังเกียจ ไม่ยอมเปิดเผยงานที่ทำ ไม่ได้เป็นนักบวชแต่ทำตัวเหมือนกับนักบวช ไม่ประพฤติพรหมจรรย์แต่ทำเหมือนประพฤติพรหมจรรย์ แต่ข้างในมีแต่กิเลสทั้งหลาย บุคคลเช่นนี้ควรรังเกียจ ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ ถึงแม้ผู้คบจะไม่ประพฤติตามบุคคลนั้น แต่ก็ถูกสังคมประณามว่าคบมิตรชั่ว ฉะนั้น บุคคลเช่นนี้ จึงควรรังเกียจ ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้

๒. บุคคลที่เห็นแล้วควรนิ่งเฉย ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ หมายถึง บุคคลที่มีแต่ความโกรธ เพราะการคบกับบุคคลที่มีแต่ความโกรธจะทำให้เราถูกด่าบ้าง จะตะเพิดเราบ้าง จะทำเราให้เสื่อมเสียบ้าง เพราะเหตุนี้ บุคคลชนิดนี้ จึงควรนิ่งเฉยเสีย ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้

๓. บุคคลที่ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้ หมายถึง บุคคลที่มีศีล มีธรรมอันงดงาม บุคคลเช่นนี้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้ ถึงแม้ผู้คบหาจะไม่ได้เป็นอย่างบุคคลนั้น แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เพราะเหตุนี้ บุคคลอย่างนี้จึงควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้^{๓๕}

ดังนั้น ถึงแม้ว่าลักษณะของมิตรที่บุคคลจะคบหาสมาคมในโลกนี้จะมีกี่ประเภทก็ตาม ก็ย่อมที่จะทำให้เราได้

^{๓๔} อัง.ติก. ๒๐/๒๖/๑๗๔-๑๗๕.

^{๓๕} อัง.ติก. ๒๐/๒๗/๑๗๕-๑๗๖.

พบแต่คนดี มีธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของบุคคลนั้น เพราะการคบมิตรที่ดีงามทั้งกาย วาจา และใจ ก็จะทำให้เราได้นำเอาแบบอย่างที่ดีของมิตรนั้นมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเรา และแก่บุคคลอื่นในโอกาสต่อไปอีกด้วย

นอกจากลักษณะต่าง ๆ ของมิตรดังที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีลักษณะหรืออาการของมิตรที่กล่าวไว้ในมิตตามิตตชาดกถึง ๑๖ ลักษณะ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงนำอดีตนิทานมาแล้วถวายเกี่ยวกับลักษณะผู้ที่เป็นมิตร ๑๖ ลักษณะดังนี้

๑. มิตรย่อมระลึกถึงเพื่อนผู้อยู่ห่างไกล	๒. ยินดีต้อนรับเพื่อนผู้มาหา
๓. ถือว่าเป็นเพื่อนของเรา	๔. รักใคร่จริง ทักทายปราศรัยด้วยวาจาอันไพเราะ
๕. คบหาผู้ที่ เป็นมิตรของเพื่อน	๖. ไม่คบหาผู้ที่ไม่ใช่มิตรของเพื่อน
๗. ห้ามปรามผู้ที่คำติเตียนเพื่อน	๘. สรรเสริญผู้ที่พรรณนาคุณความดีของเพื่อน
๙. ย่อมบอกความลับแก่เพื่อน	๑๐. ปิดความลับของเพื่อน
๑๑. สรรเสริญการงานของเพื่อน	๑๒. สรรเสริญปัญญาของเพื่อน
๑๓. ยินดีในความเจริญของเพื่อน	๑๔. ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน
๑๕. ระลึกถึงเพื่อนเมื่อได้อาหารสดี	๑๖. อนุเคราะห์เพื่อนว่าควรจะได้ลาภอย่างนี้บ้าง ^{๑๑}

เพราะฉะนั้น ลักษณะของมิตรชนิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วล้วนเป็นลักษณะสำคัญในการที่จะดูกันว่าควรคบเป็นมิตรหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะเหล่านั้นแต่ละคนอาจทำไม่ได้ทั้งหมดลงทำได้เพียงบางข้อ ถ้ามีข้อบกพร่องเช่นนั้น เราควรคบได้เพียงใด ก็ต้องควรใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงกำหนดข้อสำคัญสำหรับการคบมิตรไว้เพียง ๗ ประการ โดยถือว่าถ้าบุคคลใดมีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งถึงจะไม่ครบทั้งหมดก็สามารถคบหาสมาคมได้ หรือมีครบทั้ง ๗ ประการก็ยิ่งเป็นมิตรที่ดีนักคบหาสมาคมเป็นอย่างยิ่ง คุณสมบัติ ๗ ประการดังกล่าว ได้แก่

๑. มิตรผู้ให้ของที่ให้ได้ยาก	๒. รับทำกิจที่ทำได้ยาก
๓. อดทนต่อถ้อยคำที่อดใจได้ยาก	๔. บอกความลับของตนแก่เพื่อน
๕. ปิดความลับของเพื่อน	๖. ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ
๗. เมื่อสิ้น โภคะสมบัติก็ไม่คูหมั่น ^{๑๒}	

และนอกจากคุณสมบัติ ๗ ประการข้างต้นที่บุคคลจะพึงกำหนดรู้ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดูว่าใครเป็นมิตร ใครไม่เป็นมิตรแล้ว ก็ควรรู้ในส่วนของการที่จะทำให้ความเป็นมิตรนั้นแตก

^{๑๑}บุญ.ชา. ๒๗/๑๒๒-๑๓๒/๓๕๓-๓๕๕.

^{๑๒}บุญ.ชา. ๒๘/๑๓๔/๒๖.

หรือเสื่อมจากความเป็นมิตรด้วย ซึ่งสาเหตุที่จะทำลายความเป็นมิตรได้นั้นเนื่องมาจากเหตุ ๓ ประการคือ

๑. ด้วยการคลุกคลีกันเกินไป
๒. ด้วยการไม่ไปมาหาสู่กัน
๓. ด้วยการขอในเวลาไม่สมควร^{๘๕}

ข้อแรกนั้นพิจารณาแล้วน่าจะขัดกับความคิดเรื่องมิตรภาพ เพราะความเป็นมิตรนั้นมุ่งจะคบกันให้สนิทสนม แต่ถ้าพิจารณาข้อเท็จจริงในสังคมแล้ว จะเห็นว่าข้อนี้เป็นความจริง เพราะการคลุกคลีสนิทสนมกันมากเกินไปทำให้คนเราไม่ค่อยระวังตัว เป็นเหตุทำให้ล่วงเกินกันได้ง่าย อาจเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาท ขาดการถนอมน้ำใจกัน จึงทำให้แตกมิตรกันได้ง่าย

ข้อสอง การไม่ไปมาหาสู่กัน ทำให้เกิดความเหินห่าง เมื่อไม่ได้ติดต่อกันนานเข้าก็ไม่มีจิตใจที่ผูกพันกัน ยิ่งต่างคนต่างมีมิตรใหม่ก็ยิ่งคิดถึงกันน้อยลง ครั้นมีปัญหาต้องการความช่วยเหลือก็ไม่กล้าที่จะพุดจากกัน เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนอื่น

ข้อสาม การขอเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะสิ่งที่เราชอบใจพอใจ คนอื่นก็มักชอบ การขอก็มักขอสิ่งที่เจ้าของชอบ การขอก็จะเป็เหตุให้แตกมิตรได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

บุคคลรู้ว่าสิ่งของอันใดเป็นที่รักของเขา ก็ไม่ควรขอสิ่งของอันนั้น บุคคลย่อมเป็นที่เกลียดชังเพราะขอจัด^{๘๖}...ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ถูกขอ ผู้ถูกขอเมื่อไม่ให้ก็ไม่เป็นที่รักของผู้ขอ ผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการขอ ย่อมไม่ขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม ขอผู้นั้น ย่อมทำผู้อื่นให้เสื่อมจากบุญ แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพไม่สะดวก ส่วนผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการขอ ย่อมขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม ผู้นั้นย่อมทำผู้อื่นให้ได้บุญ แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพสะดวกด้วย^{๘๗}

เหตุแห่งความแตกมิตรทั้ง ๓ ประการนี้เป็นสาเหตุใหญ่ที่จะทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ของความแตกแยกขัดแย้งระหว่างมิตรตามมา จึงถือว่าเป็นเหตุแห่งการแตกมิตร

สรุปได้ว่าลักษณะของมิตรที่ไม่ควรคบตามแนวพระพุทธศาสนาได้แก่ ผู้ที่มีไม่ศีลธรรมอันดีงาม เช่น มีกาย วาจา และใจที่เป็นทุจริต ไม่มีความซื่อสัตย์จริงใจ ส่วนมิตรที่ควรคบนั้น ได้แก่ ผู้ที่มีศีลธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์จริงใจ กล่าวโดยย่อแล้วก็คือผู้ที่มีกาย วาจา และใจที่เป็นสุจริต

^{๘๕} วจ. สตุตถก. ๒๓/๓๖/๕๖.

^{๘๖} ญ. ชา. ๒๗/๓๖๐/๘๐.

^{๘๗} ญ. ชา. ๒๗/๑๐๒๒-๑๐๒๔/๑๗๕.

๒.๔ ความสำคัญและความจำเป็นของการมีมิตร

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เราจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์คบหาสมาคมกับบุคคลอื่นทั้งภายในครอบครัวและนอกครอบครัว หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่เราต้องเสพต้องคบเหมือนกัน และเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตประจำวันของคนเราทุกคน สิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นมิตรได้ เพราะเป็นสิ่งที่เราจะต้องเสพจะต้องคบอยู่ตลอดเวลา และถือว่าเป็นอิทธิพลมากต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์เรา ไมตรีหรือมิตรภาพความเป็นมิตรสนิทสนมในบุคคลนั้น ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

มิตรนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันกับเราเสมอไป บุคคลที่มีความปรารถนาติดต่อเราก็มองว่าเป็นมิตรได้หมด ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ นายจ้างลูกจ้าง ญาติสนิทมิตรสหาย หรือแม้แต่สมณชีพราหมณ์ จะเห็นได้ว่าชีวิตมนุษย์เรานั้นนิยมอยู่กันเป็นสังคม นับแต่สังคมครอบครัวเป็นต้นไป ตลอดถึงสังคมระดับประเทศและระดับโลก มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหาย เป็นเพื่อนร่วมธุรกิจการงาน ตลอดจนจนเป็นเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน^{๑๒}

ภาวะแห่งความเป็นมิตรหรือสหายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวก และแบ่งภาระให้เบาลงได้ ดังบาลีว่า “สหาโย อุตฺตชาตฺตส โหติ มิตรํ ปุณฺปุณฺนี สหายเป็นมิตรของคณมีธุระเกิดขึ้นเนื่อง ๆ”^{๑๓}

การทำธุรกิจการงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานใหญ่งานเล็ก ล้วนจำเป็นที่จะต้องมียิตรสหายคอยให้ความช่วยเหลือ อุปมาเหมือนกับบ้านที่ไม่มีเพื่อนท่านกล่าวว่าเหมือนป่า อันการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันฉันเพื่อนนั้นไม่จำกัดเฉพาะคน เท่านั้น แม้แต่วัตถุอันหาจิตใจไม่ได้ ก็ยังต้องอาศัยวัตถุด้วยกันประคองอยู่จึงจะตั้งอยู่ได้ ตัวอย่างเช่น บ้านเรือนที่อาศัยกันทุกวันนี้ก็ต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ หลาย ๆ ส่วนเข้าคู่กันจึงเป็นบ้านเรือนอยู่ได้^{๑๔}

เพราะฉะนั้น มนุษย์เราจึงจำเป็นต้องมีมิตรไว้คอยคิด คอยปรึกษาปัญหาด้วยกัน ช่วยเหลือกิจการงานซึ่งกันและกัน เพราะว่าคนที่ช่วยเหลือการงานได้ดีอีกทางหนึ่งก็คือมิตรหรือเพื่อน ชีวิตทุกชีวิตต้องอาศัยเพื่อนร่วมงาน เวลาจะออกแรงต้องอาศัยเพื่อนร่วมแรง จะเรียนหนังสือก็ต้องอาศัยเพื่อนร่วมเรียน จะเดินทางจะต้องอาศัยเพื่อนร่วมทาง เกิดเป็นคนจะเป็นคนชาติใดก็ต้องอาศัยเพื่อน

^{๑๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอกชีวิตฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๑๕.

^{๑๓} ตี.ส. ๑๕/๕๓/๖๘.

^{๑๔} นาวาตรีอ่อน บุญญพันธุ์, ที่พึ่งของคน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๕-๕๐.

ร่วมชาติ เกิดมาอยู่คนเดียวไม่ได้ เวลาจะหาที่พึ่งทางศาสนาก็ต้องอาศัยเพื่อนร่วมศาสนา โดยที่สุด แม้จะคิดจะอ่านอะไรก็ยังคงอาศัยเพื่อนร่วมคิด หรือเพื่อนร่วมใจ^{๔๕}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความสำคัญของมิตรไว้ว่า มิตรสหายนั้น เป็นที่พึ่งทางสังคมเรามี ญาติมีมิตรก็เพื่อการสังคม เพื่อการอยู่ในสังคม เพื่อชัยชนะทางสังคม ญาติก็ตาม มิตรก็ตามเป็นที่พึ่งทางสังคม หรือฝ่ายสังคม ชุกร่างงานอะไรเกิดขึ้น เรามีมิตรมีเพื่อน งานนั้นก็เสร็จได้ในพริบตาเดียว^{๔๖}

มิตรเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ความอาภัพของคนเราในการไร้ญาติขาดมิตร นักปราชญ์แต่ก่อน ท่านได้ระบายความรู้สึกลงไว้ในคำจำกัดความสั้น ๆ ว่า “หัวเดียวกระเทียมลีบ” ซึ่งเป็นคำแสดงถึงความที่ไม่มีเพื่อน และเป็นที่เข้าใจกันดีว่าคนชนิดนั้นขาดเพื่อนร่วมจิตมิตรร่วมใจ มีแต่ตัวคนเดียว จะคิดจะทำอะไรก็ไม่ได้ เหมือนกับหัวกระเทียมลีบปลูกเท่าไรก็ไม่ขึ้น จะทำกิจการงานใด ๆ ก็ลำบาก เพราะงานบางอย่างทั้งคิดทั้งทำคนเดียวก็เป็นไปได้ยาก

ชีวิตมนุษย์เราทุกคนถ้าหากขาดมิตร อาจจะกล่าวได้อย่างแน่นอนว่า ชีวิตย่อมอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวไม่มีความสุข และท้ายที่สุดก็ต้องพบกับความยุ่งยากในชีวิต คาร์วิน นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญของอังกฤษกล่าวไว้ว่า “มนุษย์หรือสัตว์จะอยู่โดยลำพังไม่ได้ มนุษย์หรือสัตว์ต้องอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ และเป็นพวก ๆ ไปตามสัญชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มันเป็นกฎอันหนึ่งของมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสสารด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า มันมิได้อยู่ตามลำพัง มิได้อยู่โดยอิสระ มิได้อยู่โดยเอกเทศ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีการพัวพัน หรือการสังสรรค์กันโดยปริยายและโดยตรงนั่นเอง” นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ อัลเฟรด อัดเลอร์ ชาวออสเตรีย ยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมไว้อีกว่า “คนที่ไม่สนใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นแหละคือคนที่จะประสบอุปสรรคยุ่งยากที่สุดในชีวิต ทั้งยังทำตนให้เป็นภัยร้ายแรงที่สุดต่อคนอื่นอีกด้วย”^{๔๗}

จะเห็นได้ว่า ในทัศนะของผู้รู้ทั้งหลาย ไม่ว่าจะผ่านทางด้านนักการศาสนา หรือทางด้านสังคมโลกของมนุษย์เราทุกศาสตร์สาขาอาชีพ ต่างสรุป ความสำคัญและประโยชน์ของการที่คนเราต้องมีมิตร ไปในทางเดียวกันคือ มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ของคนเรามากมาย และจะขาดเสียไม่ได้ ถ้าตราบใดที่มนุษย์เรายังเป็นสัตว์สังคมอยู่

ส่วนโทษหรือสิ่งที่ได้รับจากการคบมิตรแล้ว เป็นไปในทางที่ไม่ดี ต้องได้รับความเดือดร้อนทั้งกายและใจนั้น ตามหลักของพระพุทธศาสนาเรียกว่า มิตรเทียม คือดูภายนอกเหมือนกับมิตร

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๔๖}พุทธทาสภิกขุ, **ทิศธรรม การไหว้ทิศอย่างอารยชน**, อ้างแล้ว, หน้า ๘๐.

^{๔๗}พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, **ประทีปแก่ชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๕),

โดยทั่วไป แต่พฤติกรรมและสิ่งที่ได้กระทำต่อกันนั้น ไม่ได้เป็นไปในทางที่ทำให้เกิดคุณประโยชน์ แต่อย่างใดแก่ผู้คบหาด้วยเลยนั้น จะได้นำไปกล่าวในหัวข้ออื่น ๆ เกี่ยวข้องต่อไป

สรุปได้ว่ามิตรหรือเพื่อนมีสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะไม่ว่าใครย่อมต้องการเพื่อนทั้งนั้น เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม จึงมีความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีมิตรไว้เพื่อประโยชน์ ดังนี้

๑. เป็นผู้ให้การช่วยเหลือในกิจต่าง ๆ โดยทั่วไปที่เกิดขึ้นแก่ตนในด้านสังคมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ เช่น คอยให้ความช่วยเหลือในเรื่องที่เกี่ยวกับอาชีพการงาน การดำเนินธุรกิจ การประสานติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกทั่วไป

๒. เป็นผู้ให้การช่วยเหลือในกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนในด้านครอบครัว เช่น สามี ภรรยา พ่อ แม่ บุตร ธิดา เป็นมิตรคอยให้ความช่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนถึงวันตาย

๓. เป็นผู้ให้การช่วยเหลือแก่ตนในด้านความคิด การให้ปัญญา หรือการนำพาให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านจิตใจ เช่น ครู อาจารย์ และคนดีผู้มีสติปัญญาทั้งหลาย

๒.๕ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร

การคบมิตร แม้จะถือว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่มิตรที่เราคบด้วยนั้นจะเป็นมิตรที่ดีหรือไม่ ยังเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ โดยธรรมชาติของสิ่งที่ดีแล้ว เมื่อไปอยู่ ณ ที่แห่งใด สิ่งนั้นก็ยังคงคุณสมบัติของความเป็นสิ่งที่ดีอยู่ เช่น เพชร มณี ทองคำ ฯลฯ เป็นรัตนชาติที่เกิดขึ้นได้โดยยาก เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็จะยังคงรูปลักษณะ และคุณสมบัติอยู่นั้นตลอดไป แม้จะนำไปไว้ในสิ่งที่สกปรกโสโครก ผิงอยู่ในดิน โคลนตม ขาวนานเช่น ไรก็ตาม คุณสมบัติที่เป็นรัตนชาติก็ยังคงมีอยู่เช่นนั้นเหมือนเดิมไม่เสื่อมคลาย

แต่จิตของมนุษย์นี้ มีความวิจิตรพิสดาร ยากแท้หยั่งถึง เหมือนคำกล่าวที่ว่า “มหาสมุทร สดลึกล้นเหลือ คณา สายดิ่งทิ้งทอดมาหยั่งได้ เขาสูงอาจวัดวากำหนด จิตมนุษย์นี้ไซ้รู้ยากแท้ หยั่งถึง”^{๔๔} ดังนั้น แม้แต่คนที่เคยพบปะเห็นกันมาช้านาน ตั้งแต่แรกเกิด ก็อาจมีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปและอยู่เหนือกว่าคาดคิดจนทำให้ผู้คนตะลึงลานได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งก็อาจจะเป็นเรื่องที่อยู่เหนือความคาดหมายเกินกว่าที่จะยอมรับ หรือยอมทำใจได้ก็มี หรือแม้แต่สามีภรรยาที่อยู่กินกันมาช้านานจนมีลูกมีหลานแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจกันได้เลยในเรื่องบางอย่างจนชั่วตลอดชีวิตก็ยังมี

ความดี ความชั่ว ที่มีอยู่ในตัวคนเรานี้ บางครั้งท่านก็เปรียบว่า เหมือนต้นไม้ บางครั้งก็ติดอนต้น ไปเสียตอนปลาย บางครั้งก็เสียตอนต้นแต่ไปติดตอนปลาย บางครั้งก็เสียทั้งตอนต้นและเสีย

^{๔๔}พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน ภาษาธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๘๔.

ทั้งตอนปลายแต่ไปติดตอนกลาง บางครั้งก็ตีทั้งตอนต้นและตอนปลายแต่ไปเสียดตอนกลาง บางครั้งก็เสียดตั้งแต่ต้น ตอนกลาง และตอนปลายเลย หรือติดตลอดทั้งลำดับเลขก็ยังมี

เพราะฉะนั้น ในความหลากหลายที่มีอยู่ในตัวของคนเรานี้ หากคนเรารู้จักที่จะเลือกคบคน เหมือนกับเลือกใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่โตแล้ว เราก็จะได้มิตรที่ดี ได้เพื่อนที่ดี ชีวิตเราก็จะมีส่วน หรือมีโอกาสที่จะดีขึ้นมาได้ เพราะอย่างน้อยก็ยังมีคนคอยช่วยคิด คอยช่วยแนะนำใช้เหลือเกื้อกูลบ้าง เมื่อยามถึงคราวที่คับขันและยามอัปสรรจนหนทาง

แต่ถ้าเราคบคนที่ไม่ดีเป็นมิตร ปัญหา ก็จะเกิดขึ้นจากการคบมิตรนั้น ก็จะทำให้มีผลต่าง ๆ กัน ดังนี้

๒.๕.๑ โทษที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาด

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงสาเหตุแห่งการคบกันของสัตว์ทั้งหลายว่า สัตว์ทั้งหลายเข้ากันได้ ตามอธิมุติ หรืออุปนิสัย คือ มนุษย์เรามีสิ่งที่ดึงดูดกันอยู่ภายใน คือคุณดี ชั่วคุณชั่ว คนที่มีอัธยาศัยต่างกัน ย่อมขัดแย้งกัน คนที่มีอุปนิสัยเหมือนกันย่อมดึงดูดกัน การที่คนเราจะคบค้าสมาคมกันนั้น ย่อมต้อง มีความประพฤติหรือนิสัยคล้ายคลึงกัน เข้ากันได้ดี ซึ่งหากคนหนึ่งคนใดชอบทำความดี อีกคนก็ย่อมชอบ ที่จะทำความดีเช่นกัน หรือหากคนหนึ่งคนใดชอบทำความชั่ว อีกคนก็ชอบที่จะทำเช่นนั้นด้วย สิ่งนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนที่คบค้าสมาคมกันนั้นย่อมถ่ายทอดบางสิ่งบางอย่างให้แก่กันและกันได้ คือ มีการถ่ายทอดทัศนคติ ถ่ายทอดพฤติกรรม ความคิดต่าง ๆ ให้แก่กันและกัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ เขตวันมหาวิหาร ซึ่งปรากฏในทีนาริสมุตติสูตรว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้าสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว ย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยดี ย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยดี แม้ ในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้คบค้ากันแล้ว...แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อม คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยดี ย่อมคบค้า กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยดี^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการคบค้าสมาคมกันแล้ว ย่อมมีการถ่ายทอดความคิดต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน คนที่มีความประพฤติชั่วก็ย่อมถ่ายทอดความคิดชั่ว ทัศนคติชั่ว และค่านิยมชั่ว ๆ ให้แก่คนที่คบค้า

^{๔๕} ส.น. ๑๖/๕๘/๑๘๖.

สมาคมด้วย ซึ่งการถ่ายทอดความชั่วให้แก่กันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การกระทำชั่วหรือทำผิดต่าง ๆ ได้ ดังข้อความที่กล่าวไว้ในปิตถนาสูตรว่า

ถ้าว่า บุคคลแม้ไม่กระทำความชั่ว แต่เข้าไปเสพบุคคลผู้กระทำความชั่ว และโทษของบุคคลผู้เสพคนชั่วนี้ ย่อมงอกงาม บุคคลย่อมกระทำบุคคลเช่นใดให้เป็นมิตร และย่อมเข้าไปเสพบุคคลเช่นใด บุคคลนั้นแลเป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลนั้น เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น คนชั่วต้องเสพบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์ โดยปรกติดอยู่ ย่อมทำบุคคลอื่นผู้บริสุทธิ์โดยปรกติที่ส้องเสพตน ให้ติดเป็นด้วยความชั่ว เหมือนลูกศรที่เขย่าพิษ ถูกยาพิษติดเป็นแล้ว ย่อมทำแล่งลูกศรซึ่งไม่ติดเป็นแล้ว ให้ติดเป็นด้วยยาพิษ ฉะนั้น นักปราชญ์ ไม่พึงเป็นผู้มีคนชั่วเป็นเพื่อนเลย เพราะความกลัวแต่การเข้าไปติดเป็น คนใดห่อปลาเอาไว้ด้วยใบหญ้าคา แม้หญ้าคาของคนนั้น ย่อมมีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป การเข้าไปส้องเสพคนพาลย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น ส่วนคนใดห่อถุกหญ้าไว้ด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ของคนนั้น ย่อมมีกลิ่นหอมฟุ้งไป การเข้าไปส้องเสพนักปราชญ์ ย่อมเป็นเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนี้บัณฑิตรู้ความสำเร็จผลแห่งตนดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่พึงเข้าไปเสพอสัตบุรุษ พึงเสพสัตบุรุษ เพราะว่าอสัตบุรุษ ย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ^{๕๐}

จากข้อความดังกล่าวนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าคนชั่วย่อมเกิดมาให้ความทุกข์แก่โลก มีความเห็นผิด การพูดก็ผิด การกระทำก็ผิด และยังชักจูงให้คนอื่นเห็นผิด ทำให้คนประพฤติชั่วตามไปด้วย ไม่ว่าคนที่มาคบค้าสมาคมด้วยนั้นจะเป็นคนดีหรือเป็นนักปราชญ์ ก็จะเป็นคนชั่วได้ในภายภาคหน้า ในพระไตรปิฎกก็ได้กล่าวถึงบุคคลที่ไม่ควรคบค้าสมาคม ไว้ดังนี้

“บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้เสื่อมจากศีล จากสมาธิจากปัญญา บุคคลเห็นปานนี้ ไม่ควรคบค้าสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าไปใกล้ เว้นแต่การเอ็นดูหรือการทำอนุเคราะห์”^{๕๑}

จากข้อความในพระไตรปิฎกตอนนี้ ย่อมชี้ให้เห็นชัดเจนว่า การคบค้าสมาคมกับคนชั่วคนพาล คนที่ขาดศีล ขาดสมาธิ ขาดปัญญานั้น ย่อมโน้มมนำผู้เข้าไปคบค้าสมาคมสู่ความประพฤติชั่วทางด้านต่าง ๆ ได้ ซึ่งโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรเช่นนี้ก็มิกล้าไว้ในสิงคาลกสูตรให้เห็นอย่างชัดเจน ดังนี้คือ

^{๕๐} บุ. อิติ. ๒๕/๗๖/๔๓๖-๔๓๗.

^{๕๑} อภิ. ปุ. ๓๖/๑๒๑/๑๗๕.

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน	๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๓. นำให้เป็นนักเลงสุรา	๔. นำให้เป็นคนลวงผู้อื่นด้วยของปลอม
๕. นำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า	๖. นำให้เป็นนักเลงหัวไม้ ^{๕๒}

สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วนเป็นผลอันเกิดจากการคบคนชั่วเป็นมิตรทั้งสิ้น และผู้ที่คบคนชั่วเป็นมิตรนั้นยังเป็นผู้ที่มีความเห็นผิด มีความหลง มีความเขลา มีความมกมายอีกด้วย และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคม การเป็นนักเลงการพนันก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้นได้ เพราะการเป็นนักเลงการพนันนั้นจัดเป็นการประกอบอาชญากรรมอยู่แล้ว โดยเฉพาะการพนันอเชิพ คนเราเมื่อมีการเล่นการพนันกันเข้ามา ๆ มักจะไม่ทำกิจการงานอื่น ๆ เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว แต่มักจะหวังพึ่งเงินที่ได้จากการเล่นพนัน ในการเล่นพนันมิได้ก็ต้องมีเสีย และเมื่อเสียการพนันมาก ๆ เข้าเงินมีไม่พอใช้ บางครั้งก็ยืมเป็นหนี้อีกด้วย จึงเป็นเหตุหนึ่งในการประกอบอาชญากรรม ปล้น ใจ ชิงทรัพย์ ลักขโมย เพื่อให้ได้เงินมาเล่นการพนัน และโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรย่อมชักนำให้เป็นนักเลงหรือเจ้าชู้ขึ้น ก็นำไปสู่การกระทำความผิดทางเพศได้ โดยเฉพาะการข่มขืนกระทำชำเรา

การเป็นนักเลงสุราก็คือคนติดสุรา คนที่ดื่มสุรามาก ๆ มักก่ออาชญากรรมได้ง่าย เพราะขาดการควบคุมสติ เมื่อขาดสติย่อมเกิดมิจฉาปฏิญญาได้ง่ายกว่าคนทั่วไปที่ครองตนด้วยสติสัมปชัญญะ เช่น เมาสุราแล้วอาละวาดทำร้ายผู้อื่นจนถึงแก่ชีวิต ส่วนโทษอีกอย่างของการคบคนชั่วเป็นมิตร คือนำให้เป็นคนลวงผู้อื่นด้วยของปลอมและนำให้เป็นคนโกงเขาโดยซึ่งหน้า ซึ่งการกระทำเช่นนี้หากทำนาน ๆ เข้า ก็ทำให้ผู้ประพฤตินั้นกลายเป็นนักต้มตุ๋นได้ นอกจากนี้โทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรอีกประการหนึ่งคือนำให้เป็นนักเลงหัวไม้ ซึ่งคนพวกนี้ก็เป็นนักเลงอันธพาลนั่นเอง และพวกอันธพาลนั้นมักมีนิสัยลักษณะกตขี้ ข่มเหงผู้อื่นโดยใช้อำนาจหรือมีการเรียกค่าคุ้มครอง จนถึงการจัดช่องโสเภณี การตั้งบ่อนการพนัน การลักลอบขายยาเสพติด หรือรับซื้อของโจร ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร ว่า

“บุคคลคบคนเลวย่อมเลวลง ผู้คบคนเสมอกันย่อมเสมอตัวไม่เสื่อม ผู้คบคนประเสริฐย่อมดีขึ้นทันที คือ มีฐานะดีขึ้น โดยพลัน เพราะฉะนั้น จึงควรคบผู้มีคุณธรรมเหนือตน”^{๕๓}

เพราะฉะนั้น ชีวิตของเราจะรุ่งเรืองได้ เมื่อเริ่มต้นให้ถูกทาง โดยไม่คบคนพาล ใฝ่หาและผูกมิตรกับคนดีมีปัญหา ศึกษาชีวิตการงานของท่านผู้มีคุณธรรม รับฟังคติชีวิตของท่านด้วยเคารพ

^{๕๒}ที่.ปา. ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๕๓}อ.จ.ติก. ๒๐/๒๖/๑๗๕.

และนำมากำหนดอุดมคติชีวิตของตน^{๔๔} เพื่อที่จะทำให้ชีวิตของตนดำเนินไปในทิศทางที่ดีมี
ความสุขในชีวิตปัจจุบัน และชีวิตที่จะดำเนินไปในอนาคตด้วย

นอกจากนี้ ในเรื่องของคนพาลยังได้กล่าวถึงโทษของผู้ที่เข้าไปข้องเกี่ยวกับคนพาลว่า
จะต้องได้รับโทษเพราะเหตุจากการที่คบคนพาลเป็นมิตร ดังนี้

๑. ย่อมถูกชักนำไปในทางที่ผิด
๒. ย่อมเกิดความหายนะ การงานล้มเหลว
๓. ย่อมถูกมองในแง่ร้าย ไม่ได้รับความไว้วางใจจากบุคคลทั่วไป
๔. ย่อมอึดอัดใจ เพราะคนพาลแม้เราพูดดี ๆ ด้วยก็โกรธ
๕. หมุ่นละย่อมแตกความสามัคคี เพราะการยุยงและไม่ยอมรับฐานะเบียดเบียน
๖. ภัยอันตรายต่างๆ ย่อมไหลเข้ามาหาตัว
๗. เมื่อละโลกแล้ว ย่อมมีอบายภูมิเป็นที่ไป^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า โทษเพราะเหตุจากการที่คบคนพาลเป็นมิตรนั้น จะนำไปสู่ความทุกข์ที่เกิดขึ้น
ในปัจจุบัน คือ ความหลงผิด ความล้มเหลวในหน้าที่การงาน และภัยอันตรายอื่น ๆ ส่วนโทษที่จะเกิดใน
อนาคตนั้น ได้แก่ อบายภูมิ คือหลังจากตายไปแล้วไปเกิดในภพภูมิที่ไม่มีความเจริญ เช่น สัตว์เดรัจฉาน
อสุรกาย เปรต และสัตว์นรก

สรุปได้ว่า โทษที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาลนั้น มีโทษต่าง ๆ มากมายเกิดขึ้นกับ
ชีวิตของผู้ที่เข้าไปคบหาด้วย ซึ่งมีทั้งโทษที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ การถูกชักนำไปสู่การ
ประพฤติชั่วต่าง ๆ เช่น เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน และเป็นเหตุทำให้ไปสู่ความชั่วต่าง ๆ
ที่อาจจะเป็นภัยอันตรายแก่กาย ใจ และทรัพย์สิน จนอาจถึงแก่ชีวิตได้ และอีกส่วนหนึ่งก็จะได้รับ
โทษจากหลังจากที่ตายไปแล้วจากโลกนี้ ไปเกิดในอบายภูมิต่าง ๆ

ปัญหาที่เกิดจากการคบมิตรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น ส่วนมากจะปรากฏ
อยู่ในรูปของนิทานชาดก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการคบค้าสมาคมกันระหว่างของคณกับคน คนกับสัตว์
สัตว์กับสัตว์ และพืชกับพืช เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายฟัง ซึ่งเป็นการ
ยกมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายธรรมเพื่อทรงชี้แจงให้ผู้ฟังเกิดความรู้ ความเข้าใจในหัวข้อธรรมนั้น ๆ
ได้ง่ายขึ้นและเพื่อให้เห็นภาพหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ในเรื่องของปัญหาที่

^{๔๔}ระวี ภาวิไล, **เพ่งพินิจเรื่องชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๗),
หน้า ๖๕.

^{๔๕}ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕), หน้า ๓๐.

เกิดขึ้นจากการคบมิตรตามที่ปรากฏในนิทานชาดก สามารถที่จะจำแนกออกเป็นเรื่องเด่น ๆ ตามลักษณะปัญหาที่เกิดจากการคบได้ ๓ ประการดังนี้คือ

๒.๕.๒ ทำให้เสียสภาพของตน

๑. กรณีของเรื่องต้นมะม่วงหวาน กับ ต้นสะเดาขม (ทิวาหนชาดก)

ในอดีตกาล มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าทิวาหนะซึ่งครองเมืองพาราณสี วันหนึ่งพระองค์ทรงรับสั่งให้ขึงข่ายดักไว้ทางด้านเหนือและด้านใต้ของแม่น้ำ และพระองค์ทรงเล่นน้ำอยู่ ขณะนั้นมีมะม่วงสุกผลหนึ่งลอยมาติดชายที่พระองค์ทรงสั่งให้ขึงดักไว้ พระราชาที่ทรงสวयแล้ว ก็รับสั่งให้นำเมล็ดมะม่วงไปปลูกไว้ในพระอุทยานของพระองค์ ให้รดด้วยน้ำที่ผสมกับน้ำนมตลอดระยะเวลา ๓ ปี มะม่วงนั้นจึงให้ผลและมีรสอร่อยมาก พระราชาได้ทรงส่งผลมะม่วงไปถวายพระราชาเมืองอื่น ๆ แต่ก่อนที่พระองค์จะส่งไปก็จะรับสั่งให้เอาเสียงกระเบนแทงที่หน่อของผลมะม่วงที่กำลังจะเกิดก่อนแล้วจึงทรงส่งไป เพราะพระองค์เกรงว่า พระราชาเมืองอื่นจะเอาเมล็ดมะม่วงไปเพาะทำพันธุ์ได้ พระราชาเมืองต่าง ๆ พอได้สวยผลมะม่วงแล้วก็ทรงสั่งให้นำไปเพาะก็ไม่สามารถที่จะทำให้ผลมะม่วงนั้นงอกขึ้นมาได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงทรงสั่งให้สืบหาความจริงว่าเป็นเพราะสาเหตุอะไร

ต่อมาไม่นานพระราชาอีกองค์หนึ่งเกิดทรงรู้เท่าทัน จึงได้ส่งคนเฝ้าสวนคนหนึ่งมาที่เมืองพระเจ้าทิวาหนะเพื่อหาวิธีจัดการกับต้นมะม่วงต้นนั้นให้มีรสขม คนเฝ้าสวนที่ถูกส่งมาได้ทำที่เข้าไปเฝ้าพระเจ้าทิวาหนะและได้แสดงความสามารถ คือการบำรุงต้นไม้ให้มีดอกและออกผลในสมัยที่มีโชดฤดูแล้งที่จะออกดอกออกผลให้พระเจ้าทิวาหนะได้ทอดพระเนตรเห็น จนทำให้พระเจ้าทิวาหนะพอพระทัยและพอใจในความสามารถ จึงทรงรับเข้าให้เป็นคนเฝ้าสวนคนใหม่โดยให้คนเฝ้าสวนคนเก่าออกไป ต่อมาคนเฝ้าสวนคนใหม่เมื่อสบโอกาสก็ได้ปลูกต้นสะเดาและเดาบอระเพ็ดล้อมรอบต้นมะม่วงไว้ เป็นเหตุให้รากและกิ่งของต้นมะม่วงเกี่ยวพันกับรากและกิ่งของต้นสะเดาและเดาบอระเพ็ด ทำให้ผลมะม่วงที่มีรสหวานกลายเป็นมะม่วงมีรสขมไปในที่สุด จากนั้นคนเฝ้าสวนก็ได้หนีกลับเมืองไป^{๕๖}

เรื่องนี้ เป็นการอุปมาเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาของการเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของพืชที่ต่างชนิดกันยังทำให้เสียจากสภาพเดิมของตน ถึงจะไม่มีจิตใจไม่มีชีวิต ถ้าอยู่ใกล้ชิดติดกับต้นไม้ที่ไม่ดี ก็ทำให้กลายเป็นต้นไม้ที่ไม่ดีหรือต่างไปจากเดิมได้ คนเราก็เช่นกัน ถ้าคบคนชั่วก็พาตัวให้ชั่วตามไปด้วย

^{๕๖} พ.ชา.อ. ๕๖/๒๐๐-๒๐๘.

๒. กรณีเรื่องของม้ามงคล (กิริทัตตชาดก)

พระราชารองค์หนึ่ง มีม้ามงคลตัวหนึ่ง ได้คนเลี้ยงม้าชื่อสิริทัตต์ เป็นคนเดินขาเขยก (ขาเหยง) เมื่อม้าตัวที่เขาเลี้ยงได้เห็นสิริทัตต์จับบังเหียนแล้วเดินนำหน้าทุก ๆ วัน ม้าก็เกิดความคิดขึ้นในใจว่า “เจ้านี่คงจะสอนให้เราเดินอย่างนี้” ม้าจึงเดินขาเขยกตามคนเลี้ยงม้าไปในที่สุด

กาลต่อมาพระราชาทรงทราบว่าเป็นเช่นนั้นจึงทรงทราบว่าแต่ก่อนม้าเดินปกติดี แต่ทำไมกลับเป็นม้าเดินขาเขยกไป พระองค์จึงทรงส่งนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสัตว์ไปตรวจดู ก็ไม่พบโรคอะไรในม้ามงคลนั้น เมื่อตรวจสอบจนละเอียดถี่ถ้วนก็ทราบความจริงว่า สาเหตุที่ม้ามงคลเดินขาเขยกเป็นเพราะได้คนเลี้ยงที่เดินขาเขยกม้าจึงได้เดินตามคนเลี้ยงม้าจนกลายเป็นพฤติกรรมที่เคยชินไป หลังจากนั้นแพทย์ก็ได้แนะนำให้เปลี่ยนคนเลี้ยงม้าที่เดินขาปกติ เพื่อจะทำให้ม้าเดินปกติดังแต่ก่อน ดังนั้น ม้าเมื่อได้เห็นคนเลี้ยงเดินปกติก็เลียนแบบพฤติกรรมของคนเลี้ยง จึงกลับกลายเป็นม้าที่เดินปกติ^{๕๗}

เรื่องนี้ เป็นการอุปมาเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาของการเกี่ยวข้องกับสัมพันธของพืชที่ต่างชนิดกันยังทำให้เสียจากสภาพเดิมของตน ถึงจะไม่มีจิตใจไม่มีชีวิต ถ้าอยู่ใกล้ชิดติดกับต้นไม้ที่ไม่ดี ก็ทำให้กลายเป็นต้นไม้ที่ไม่ดีหรือต่างไปจากเดิมได้ คนเราก็เช่นกัน ถ้าคบคนชั่วก็พาตัวให้ชั่วตาม เพราะฉะนั้น การที่เราจะเลือกคบมิตรนั้นต้องเลือกคบแต่คนที่มีความประพฤติที่ดีงาม หลีกเลี้ยงคนที่มีความประพฤติไม่ดี จึงจะทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าไปในทางที่ดี ดังในนิทานชาดกในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน แม้แต่ต้นไม้ม่วงซึ่งเป็นพืชเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับต้นสะเดา แต่ก่อนมีผลรสหวานยังกลับกลายเป็นรสขมไปได้ คนเราก็เหมือนกันคบคนชั่วก็ชั่วตามคบคนดีก็ดีตาม เพราะถ้าไม่มีการฝึกฝนตนเอง หรือพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น ก็จะไม่สามารถรับรู้ความเป็นไปต่าง ๆ ในสังคมได้ การฝึกทำให้คนเจริญขึ้นทั้งความคิดและสติปัญญา แต่บางทีก็ต้องอาศัยกัลยาณมิตรเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ที่เหมาะสมแก่เราได้ ซึ่งเหมือนกับม้าได้คนฝึกที่ไม่ดีก็ทำให้ตนเองไม่ดีไปด้วย เช่นกันคนเราต้องอาศัยผู้อื่นชี้แจงในเรื่องที่เราไม่รู้ไม่เข้าใจ เพื่อที่จะได้รู้ได้เห็นในสิ่งที่คนอื่นได้รู้และเข้าใจ

๓. กรณีเรื่องเหยียบกับกิ้งก่า (โคธชาดก)

ในอดีตกาล ในรัชสมัยพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเหยียบ พอดีบ โดขึ้นก็มีเหยียบหลายร้อยตัวเป็นบริวาร โดยได้พักอาศัยอยู่ในโพรงใหญ่ใกล้ฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง ลูกชายของพระโพธิสัตว์นั้นชื่อว่าโคธปิลลิกะ ได้ทำกรรมสนธิ

^{๕๗} จุ.ชา.อ. ๒๓/๖๓-๘๑.

สนมเป็นเพื่อนเล่นกับกึ่งกำ (ปอมข้าง) ตัวหนึ่ง เทียวหยอกล้อกันและเหยยก็ได้ขึ้นทับกึ่งกำด้วยคิดว่า จักถอดกึ่งกำ ผูกเหยยพากันบอกการคบหาสมาคมระหว่าง โครปิลลิกะและกึ่งกำนั้นให้ พญาเหยยฟัง พญาเหยยจึงเรียกลูกชายคนมาหาแล้วกล่าวสอนว่า “ลูกเอ๊ย เจ้าไม่ควรทำความสนิทสนมกันกับกึ่งกำ ธรรมดา กึ่งกำทั้งหลายมีกำเนิดต่ำ ไม่ควรทำความสนิทสนมด้วย ถ้าเจ้าขึ้นทำความสนิทสนมกับ กึ่งกำ สกุลเหยยแม่ทั้งหมด จักต้องถึงความพินาศเพราะอาศัยกึ่งกำนี้แน่นอน ต่อแต่ไปเจ้าอย่าได้คบหา กับกึ่งกำนี้อีก” โครปิลลิกะแม่จะถูกห้ามปรามจากพระ โพรสิสัตว์ผู้เป็นพ่อก็คงยังทำการคบหากับกึ่งกำ ตัวนั้นอยู่ ผู้เป็นพ่อจึงคิดว่า กึ่งกำตัวนี้ต้องนำภัยมาให้พวกเรา เป็นแน่ พวกเราควรหาทางป้องกัน ก่อนที่ภัยจะเกิดขึ้นแก่สกุลเหยยของเรา พญาเหยยจึงสั่งให้ลูกน้องทำปล่องลมไว้ข้างหนึ่ง

ในเวลาต่อมา เมื่อบุตรของพญาเหยยนั้นมีร่างกายใหญ่โตขึ้นตามลำดับ แต่ขณะ เดียวกันกึ่งกำก็ถึงตัวเท่าเดิม โครปิลลิกะคิดจะสวมถอดกึ่งกำเวลาใดก็ได้ โถมทับเข้าถอดกึ่งกำเวลานั้น ซึ่งนำหนักตัวก็ต่างกันอยู่แล้วจึงทำให้กึ่งกำได้รับความลำบากเมื่อถูกสวมถอดบ่อยเข้า กึ่งกำจึงคิดว่าถ้าเหยย ตัวนี้ถอดเราอย่างนี้สักสองสามวันติดต่อกัน เราคงต้องตายเพราะถูกเหยยตัวนี้ทับแน่ ๆ กึ่งกำจึงคิดหาวิธี ที่จะร่วมมือกับนายพรานคนหนึ่งเพื่อที่จะกำจัดตระกูลเหยยให้หมดไป

วันหนึ่งในช่วงฤดูแล้งเมื่อฝนตกแล้ว ผุ่งแมลงเม่าก็ได้พากันบินออกจากจอมปลวก ผุ่งเหยยก็พากันออกจากที่อยู่ของตนเพื่อมากินผุ่งแมลงเม่า พรานเหยยผู้หนึ่งได้ถือจอบไปป่ากับผุ่ง หมา เพื่อจะขุดโพรงเหยย พอถึงป่าเห็นนายพรานก็คิดว่าวันนี้เราคงได้แก่เค้นเหยยเป็นแน่ ก็เลยเข้าไป หานายพราน โดยหมอบอยู่ใกล้ ๆ กับนายพรานและได้ถามนายพรานว่า ท่านนายพราน ท่านเข้ามา ในป่าทำไม นายพรานก็ตอบว่า เทียวหาผุ่งเหยย กึ่งกำได้โอกาสจึงกล่าวกับนายพรานว่า ฉันทูจักที่อยู่ ของเหยยหลายร้อยตัว ท่านจงไปหาไฟและฟางมาแล้วข้าพเจ้าจะพาไปยังที่อยู่ของพวกเหยยพอ ไปถึง ที่อยู่ของเหยยกึ่งกำก็ได้ชี้แจงกับนายพรานว่า ท่านจงเอาฟางจุดไฟแล้วใส่ตรงนี้ ทำให้มีควันมาก ๆ แล้วให้หมาล้อมเอาไว้ ท่านก็ออกไปคอยตีผุ่งเหยยให้ตาย เพราะผุ่งเหยยเมื่อส้าลัดควันจะออกมา จาก รูให้ท่านตี ส่วนตัวที่รอดจากมือท่านหมาก็จะช่วยจัดการเอง ส่วนกึ่งกำก็นอนผงกหัวอยู่ในที่ใกล้ ๆ นั้นอย่างสบายใจ ฝ่ายพระ โพรสิสัตว์รู้ว่าเพราะอาศัยกึ่งกำตัวนี้ภัยจึงบังเกิดขึ้น จึงกล่าวว่า “ไม่พึง กระทำการคลุกคลีกับคนชั่ว ไม่มีประ โยชน์อะไรเพราะอาศัยคนชั่ว เพราะอำนาจของกึ่งกำชั่วตัว เดียว ความพินาศจึงเกิดแก่ผุ่งเหยยมีประมาณเท่านี้”^{๕๔}

นิทานชาดกเรื่องนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาของการคบมิตรว่า บุคคลผู้ ส้องเสพกับคนชั่ว ย่อมไม่ประสบความสุขที่ยั่งยืนคือความสุขที่ชื่อว่าสุขชั่ววันรันดร เหมือนตระกูล

^{๕๔} พุ.ชา. ๒๓/๑๘๕/๑๕๕-๑๕๖.

เหยียไม่ได้ความสุขเพราะสมาคมกับกิ้งก่าฉันทใด คนที่ส่องแสงกับคนชั่วก็เช่นกัน ย่อมไม่ได้ความสุข ฉะนั้น มีแต่จะพาดนและคนอื่น ๆ ที่อยู่กับตน ให้ถึงแต่ความพินาศสถานเดียว

สรุปได้ว่า การคบมิตรที่ทำให้เสียสภาพของตน เกิดจากการที่ได้เข้าไปคลุกคลี ใกล้ชิดกับคนไม่ดี จนทำให้คนที่มิสภาพดีอยู่แล้วนั้นต้องเสียความประพฤติที่ดีงามที่เคยมีอยู่แล้วนั้น ไปด้วย เพราะพฤติกรรมความคิดเห็นของคนที่ยคบหากันนั้นย่อมถ่ายทอดไปสู่กันและกันได้ในที่สุด

๒.๕.๓ ทำให้เสียความประพฤติ

๑. กรณีเรื่องพระดาบสสอนบุตร (อรัญญชาคก)

สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็นพระ โพธิสัตว์ได้พักอยู่ในหิมวันตประเทศ ได้ สอนบุตรว่า ผู้ใดไม่มีกรรมชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อเข้าไปจากที่นี่แล้ว จงคบหาบุคคล นั้นเหมือนเราเป็นบุตรของเขา และผู้ใดประพฤติโดยธรรม แม้ประพฤติอยู่ก็ไม่ย่อหยิ่ง เข้าไปจาก ที่นี่แล้วจงคบหาผู้นั้น ซึ่งทำแต่กรรมอันบริสุทธิ์ มีปัญญา ลูกเอ๋ย หากเมืองชมพูทวีปทั้งหมดนี้ ปราศจากมนุษย์อาศัยอยู่ เขาก็อย่าคบหาคนผู้มีจิตดุจลิง ตลบ ตะแลง เหมือนผ้าที่เขาข้อมด้วยขมั้น ผู้รักกายหน้าเร็วเช่นนั้น เจ้าจงหลีกเลี่ยงเสียให้ห่างไกล เหมือนกับคนฉลาด หลีกอสรพิษตัวร้าย แต่ไกล และเหมือนคนเกลียดคูด หลีกหนทางใหญ่อันเปื้อนคูด เหมือนคนขี้บรดหลีกหนทางที่ขรุขระ ลูกเอ๋ย ความฉิบหายทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้คบหาแต่คนพาล เจ้าอย่า ไปคบหาสมาคมกับคน พาลเป็นอันขาด เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นเหตุนำทุกข์มาให้ เหมือนกับการอยู่ร่วมกับศัตรูใน กาลทุกเมื่อ ลูกเอ๋ย ด้วยเหตุนี้เองพ่อจึงขอร้องเจ้าให้ทำตามคำของพ่อ^{๕๕}

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นถึงสภาพของปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาล โดยเน้นถึง โทษภัยที่เกิดขึ้นจากการคบคนพาลว่า คนพาลนั้นถ้าคบค้าสมาคมด้วยมีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ตามมา ซึ่งนิทานชาคกในเรื่องนี้ ดาบสสอนลูกชายเพื่อที่จะให้ลูกชายเว้นจากการคบคนที่ไม่ดี ถึงแม้ แผ่นดินนี้จะมีคนสองคนกับเรา อีกคนหนึ่งเป็นคนพาลก็อย่าไปคบค้าสมาคมโดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นการ สอนให้ลูกตัดขาดโดยสิ้นเชิง และเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการคบมิตรที่ไม่ดีแก่ลูก เพราะคนพาลชอบที่จะชักนำให้มีแต่พฤติกรรมที่ไม่ดี เป็นปัญหาทั้งตนเองและผู้อื่น

๒. กรณีเรื่องวิภันตภิกษุ (ภิกษุผู้หมუნไปผิด คือสีก)

ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นสัทธาวิหริกของพระมหากัสสปะเถระ เมื่อครั้งบวชใน พระพุทธศาสนาไม่สามารถที่จะปฏิบัติธรรมให้ยาวนานได้ เพราะเขาได้เห็นรูปอันเป็นข้าศึกต่อ พรหมจรรย์ในเรือนของนายช่างทองผู้เป็นลุงของตน จึงเกิดมีจิตปฏิพัทธ์ในรูปนั้นก็เลยสีกออกมา

^{๕๕} ชุ.ชา. ๒๓/๑๔๑/๕๘.

ใช้ชีวิตอย่างฆราวาส เมื่อภิกษุนั้นสึกออกมา เป็นคนที่จี๋เกียดทำกรงาน จึงเป็นเหตุให้ถูกขับไล่ออกจากบ้าน เขาได้ใช้ชีวิตอยู่ด้วยการคบโจรเป็นมิตร ลักของ ๆ คนอื่นเลี้ยงชีพ

ในวันหนึ่ง พวกราชบุรุษจับเขา ได้ก็มัดแขนไว้หลังผูกไว้อย่างแน่นหนา เมื่อถึงทุก ๆ ทางที่เป็นทาง ๔ แยกก็เขี่ยขี้เขาด้วยหว่ายแล้วนำเขาไปขึ้นสู่ตะแลงแกง ตอนเช้าพระมหากัสสปะเถระได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อเที่ยวบิณฑบาต ได้เห็นบุรุษนั้นที่เคยเป็นสัทธาวิหริกเก่าของตน ถูกพวกราชบุรุษนำออกไปทางประตูด้านทักษิณพระเถระจึงขอให้พวกราชบุรุษผ่อนเครื่องจองจำที่มัดไว้ให้นั้นให้หย่อนและได้พูดกับสัทธาวิหริกคนนั้นว่า “เธอจงระลึกถึงกัมม์ฐานที่เธอเคยปฏิบัติ และสั่งสมมาในครั้งที่เธอเคยบวชในกาลก่อนอีกครั้งหนึ่ง” บุรุษนั้นก็ทำตามที่พระเถระบอกยังจตุตถสถานให้เกิดขึ้น

เมื่อพวกราชบุรุษปล่อยให้พระมหากัสสปะเถระคุยกับบุรุษนั้นแล้ว ก็ได้นำเขาขึ้นไปสู่ตะแลงแกงอีก โดยให้เขานอนหงายบนหลาวเพื่อที่จะทำการประหาร แต่บุรุษนั้นกลับไม่กลัวไม่สะดุ้งต่อความตาย ผู้คนทั้งหลายต่างก็พากันประหลาดใจเมื่อเห็นเขาเป็นเช่นนั้น

พวกราชบุรุษจึงได้ไปกราบทูลแก่พระราช พระราชาก็ทรงให้ปล่อยเขาไป หลังจากนั้นก็ได้เสด็จ ไปเพื่อทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงเทศนา โปรดพระราช ส่วนบุรุษที่กำลังจะถูกประหารก็นั่งฟังธรรมเทศนาอยู่บนปลายหลาว พิจารณาตามธรรมจนเห็นซึ่งสังขารทั้งหลายบรรลุ โสคาปิตติผลในที่สุด และได้เหาะขึ้นสู่สำนักพระศาสดาทางอากาศวายุบังคมพระศาสดาแล้วขอบวช หลังจากนั้นก็ได้บรรลुพระอรหันต์ท่ามกลางบริษัทพร้อมด้วยพระราชนันเอง^{๖๐}

เรื่องนี้เป็นกรณีให้เห็นแง่ของปัญหาการคบมิตรว่า การที่เราจะอยู่ในสถานะหรือสภาพใดก็ตามความคิด หรือการกระทำย่อมสำคัญ เหมือนการที่ภิกษุรูปดังกล่าวคิดผิดและเข้าใจผิดที่เข้าใจว่าสึกไปแล้วจะสบาย ซึ่งเห็นแก่อารมณ์ชั่ววูบ เมื่อสึกไปแล้วตนเองก็เป็นคนจี๋เกียดไม่ขยันทำกรงาน จนถูกขับไล่ออกจากบ้านและได้ไปคบมิตรที่เป็นโจรทำให้ตนเสียความประพฤติ เที่ยวประกอบอาชีพที่ทุจริตลักขโมยจนถูกจับได้และเกือบจะเอาชีวิตไม่รอด โชคดีที่มีกัลยาณมิตรอย่างท่านพระมหากัสสปะเถระที่บิณฑบาตมา โปรดพอดี จึงได้แนะนำสั่งสอนให้ระลึกถึงกรรมฐานได้

๓. กรณีเรื่องราชสีห์คบกับสุนัขจิ้งจอก (มาโนชชาดก)

ในอดีตกาล สมัยพระเจ้าพรหมทัตครองพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดเป็นราชสีห์อยู่กินกับนางราชสีห์จนมีบุตรด้วยกันคู่หนึ่ง บุตรที่ชื่อมาโนชพอโตขึ้นก็ได้นางราชสีห์สาวมาเป็นภรรยา รวมแล้วก็มีราชสีห์อยู่เป็นครอบครัวเดียวกัน ๕ ตัว

มาโนชราชสีห์จะออกไปหาอาหารมาเลี้ยงบิดามารดา ภรรยาและพี่น้องหญิงเป็นประจำทุกวัน วันหนึ่งมาโนชเที่ยวไปหาอาหารเห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งนอนอยู่ที่หนทาง มาโนชราชสีห์จึง

^{๖๐} พ.ศ.อ. ๔๓/๒๕๐.

ถามสุนัขจิ้งจอกและได้รับคำตอบจากสุนัขจิ้งจอกว่า ข้าพเจ้าจะอยู่เป็นลูกน้องคอยรับใช้ท่าน ทำให้มาโนชราชสีห์ดีใจและได้พาสุนัขจิ้งจอกกลับไปอยู่ที่ถ้ำอันเป็นที่อยู่ของตน

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นบิดาเมื่อเห็นลูกชายพาสุนัขจิ้งจอกเข้ามาอยู่ด้วย และเห็นท่าทางแล้วไม่น่าไว้วางใจ จึงได้กล่าวทักท้วงลูกชายว่า มาโนช เจ้าอย่าคบค้าสุนัขจิ้งจอกและอย่าให้มันมาอยู่ในถ้ำของเรา พระโพธิสัตว์ผู้เป็นบิดาถึงจะห้ามสองครั้งสามครั้ง มาโนชราชสีห์ก็ไม่เชื่อฟังคำของบิดาและยังได้คบค้าสมาคมกับสุนัขจิ้งจอกต่อไป

วันหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกเกิดอยากกินเนื้อม้าขึ้นมา จึงพุดกับมาโนชราชสีห์ผู้เป็นนายว่า เจ้านาย! เนื้อสัตว์อื่นทั้งหลายเราเคยกินมาหมดแล้ว ยังเหลือแต่เนื้อม้าเท่านั้นที่ยังไม่เคยกิน สุนัขจิ้งจอกจึงชักชวนมาโนชราชสีห์ร่วมมือกันแสวงหาเนื้อม้ามากิน พระโพธิสัตว์ผู้เป็นบิดาเห็นจึงกล่าวเตือนลูกชายว่า ขึ้นชื่อว่าม้า ย่อมเป็นพาหนะของพระราชา พระราชาอาจจะใช้นายทหารที่ยิ่งธนูแม่นมาลอบยิงเจ้าตายได้ ถึงบิดาจะพรั่นสอนอย่างไร มาโนชราชสีห์ก็ไม่เชื่อฟังและยังไปล่าเนื้อม้ากับสุนัขจิ้งจอกอีก

พระเจ้าพาราณสีเมื่อทรงทราบข่าวว่าราชสีห์มากินม้าไปกินทุกวัน จึงสั่งให้ขุนตระโบกขรณีไว้ในพระนคร เพื่อที่จะให้ม้าลงอาบน้ำทุกเวลา และเป็นการป้องกันการถูกกินจากราชสีห์ แม้จะทำอย่างนั้น เจ้ามาโนชราชสีห์ก็ยังไม่เลิกนิสัยเดิม และได้ลักลอบเข้ามาลักม้าไปกินได้เหมือนแต่ก่อนพระเจ้าพาราณสีจึงรับสั่งให้นายช่างสร้างโรงม้าขึ้นแล้วให้ตักน้ำและตัดหญ้าไว้ในโรงม้าไม่ยอมปล่อยให้ม้าออกไปกินข้างนอกเหมือนแต่ก่อน แต่ราชสีห์ก็ยังกระโดดข้ามกำแพงเข้าไปกินม้าอีก จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าพาราณสีแค้นพระทัยยิ่งนัก จึงรับสั่งให้นายทหารที่แม่นธนูช่มยิงเจ้าราชสีห์

มาโนชราชสีห์ เมื่อถึงเวลาออกล่าอาหารก็ให้สุนัขจิ้งจอกคอยอยู่นอกกำแพง ส่วนตนก็วิ่งเข้าไปในพระนครเพื่อที่จะเข้าไปล่าเนื้อม้ามากิน ครั้นล่าได้แล้วและคาบลากมากำลังก็จะอ่อนแรงลง นายทหารที่แม่นธนูซึ่งดักรออยู่ได้โอกาสจึงยิงมาโนชราชสีห์ทันที มาโนชราชสีห์เมื่อถูกยิงก็ร้องเสียงดังลั่นทำให้สุนัขจิ้งจอกได้ยินเสียงนั้นก็เข้าใจว่าราชสีห์คงถูกยิงตายแล้ว จึงได้วิ่งหนีเข้าไปป่าไป ส่วนราชสีห์เมื่อถูกยิงแล้วก็วิ่งมาเต็มกำลังและได้มาตายที่ปากถ้ำ^{๖๐}

ปัญหาที่เกิดจากการลอบมิตรในชาดกเรื่องนี้เป็นการเตือนให้ทราบว่า บุคคลที่คบคนพาลสันดานชั่วย่อมมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความสุขความสบาย เหมือนอย่างมาโนชราชสีห์ที่คบสุนัขจิ้งจอกเป็นมิตรโดยไม่สนใจฟังคำของพ่อแม่ ฟังแต่ถ้อยคำของสุนัขจิ้งจอก ทำให้บิดามารดาเศร้าโศกเสียใจเพราะไปคบหาสุนัขจิ้งจอกที่เป็นพาล คอยชักนำให้ทำแต่ความผิด ตนเองจึงต้องตายด้วย

^{๖๐} พ.ช. ๒๗/๘-๑๔/๒๕๖-๒๕๗.

ลูกศรของทหารแม่นธนู ในสังคมปัจจุบันก็เช่นกัน ถ้าลูกซื่อฟังเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ถ้าได้เพื่อนดีก็ถือว่าโชคดีไป แต่ถ้าได้เพื่อนไม่ดีการที่จะประพฤติปฏิบัติไม่ดีและพบกับความเสื่อมก็จะมีโอกาสเป็นไปได้มาก เช่น ดิถยา มั่วสุมตามแหล่งสถานบันเทิงต่าง ๆ หนีโรงเรียนไปเที่ยว เป็นต้น เพราะฉะนั้น การเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่จึงมีส่วนสำคัญต่อการเลือกคบมิตรได้เช่นกัน

๔. กรณีเรื่องของบุญกรรมที่เกิดจากการคบคนชั่ว (อรรถกถาสุนทรียสูตร)

ในอดีตชาติพระผู้มีพระภาคเจ้าเคยเป็นนักเลงชื่อว่ามุนาติ เทียวคบแต่คนชั่ว มากไปด้วย อโยนิโสมนสิการ วันหนึ่งเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าสุรภี กำลังห่มจีวรเพื่อเข้าไปยัง พระนครเพื่อบิณฑบาต ในขณะที่นั้น ผู้หญิงคนหนึ่งเดินไปไม่ห่างไกลจากพระปัจเจกพุทธเจ้านัก มุนาติก็ได้กล่าวต่อพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า “สมณะนี้ ไม่ใช่เป็นบุคคลที่ประพฤติพรหมจรรย์”

เพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้ทำแก่พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น เมื่อตายไปมุนาติจึงตกนรกรับกรรมหลายแสนปี แม้ได้เป็นพระพุทธรเจ้าในบัดนี้ ก็ยังถูกพวกเดียรถีย์ใส่ร้ายว่าฆ่านางสุนทร ซึ่งความเป็นจริงนั้นพวกเดียรถีย์เป็นผู้ฆ่าแล้วกลับให้ร้ายพระพุทธรองค์ ซึ่งอันนี้ก็เป็นกรรมที่ตามมาให้ผลแก่พระองค์ที่ทำไว้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า^{๖๒}

เรื่องนี้ เป็นการชี้ให้เห็นปัญหาของการคบมิตรว่า มุนาติตกนรกก็เพราะเทียวคบแต่คนชั่ว ทำให้เป็นนักเลงชอบกล่าวร้ายแต่คนอื่น ซึ่งไม่เว้นแม้แต่ผู้ทรงศีล จึงเป็นเหตุให้ต้องรับกรรมในนรกหลายแสนปี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคนในสังคมปัจจุบันแล้ว ก็มีตัวอย่างให้เห็นมากมาย เช่น การดื่มสุรา เสพยาเสพติด เทียวกลางคืนตามแหล่งสถานบันเทิงต่าง ๆ ก่ออาชญากรรม ชกต่อยกัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ที่กล่าวมา ส่วนหนึ่งก็เกิดจากการคบมิตรทั้งนั้น บางคนไม่เคยดื่มสุรา แต่พอเพื่อนชักชวนบ่อยเข้าก็ดื่มจนกลายเป็นคนติดสุรา ไปก็มี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นปัญหาที่สังคมต้องหาทางแก้ไขให้หมดไปจากสังคมไทย

สรุปได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร แล้วทำให้เสียความประพฤตินั้น ได้แก่การคบมิตรที่ไม่ดีแล้ว ทำให้ตนเองพลอยต้องมีความประพฤติที่ไม่ดีงามไปด้วย คือสิ่งแสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นไปในทางที่มีความเสื่อมเสียไม่ดีงาม หรือเป็นไปในทางที่เป็นทุจริต

๒.๕.๔ ทำให้เสื่อมจากคุณธรรม

๑. กรณีเรื่องลูกนกแขกเต้าสองพี่น้อง (สัตติกุมพชาดก)

มีลูกนกแขกเต้าพี่น้องสองตัว อาศัยอยู่ในป่าจิวใกล้ภูเขา ด้านเหนือภูเขามีกุ่มโจร ๕๐๐ อาศัยอยู่ ด้านใต้มีอาศรมฤๅษี ๕๐๐ อาศัยอยู่ วันหนึ่งได้เกิดลมพายุแรง ได้พัดเอารังนกแขกเต้าไป ทำให้ลูกนกตกไปตัวละแห่ง ตัวหนึ่งตกไประหว่างอาวุธในบ้าน โจร พกโจรจึงเลี้ยงไว้และได้

^{๖๒} พุ.อุ.อ. ๔๔/๔๖๓.

ตั้งชื่อนกตัวนั้นว่า สัตติคุมพะ แปลว่า พุ่มหอก ส่วนอีกตัวหนึ่งได้ตระหว่งดอกไม้ที่หาดทรายใกล้
 อาศรมของฤาษี ฤาษีจึงได้ตั้งชื่อให้ว่า บุษผกะ แปลว่า ดอกไม้

วันหนึ่ง มีพระราชาทรงพระนามว่า ปัญจาละ ผู้ครองนครอุตรปัญจาละ ได้เสด็จ
 เข้าป่าเพื่อล่าเนื้อ ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นเนื้อตัวหนึ่งจึงทรงติดตามไปแต่ไม่ทันจึงได้เสด็จกลับ ได้ทรง
 สำนานและเสวยน้ำที่ลำธารแห่งหนึ่งแล้วทรงบรรทมได้ร่มไม้ไผ่ ๆ สถานที่พักอาศัยของพวกเขา

นกสัตติคุมพะที่อาศัยอยู่กับพวกเขา เมื่อได้เห็นพระราชาก็ได้พุดขึ้นกับพวกเขา
 ว่า พวกเราช่วยกันปลงพระชนม์พระราชาก็จัดการเอาผ้าและอาภรณ์ของพระองค์ จับที่พระบาท
 ของพระราชาก็แล้วลากไปเอากิ่งไม้ปิดเอาไว้ ในขณะที่นั้นบังเอิญพระราชาทรงตื่นจากบรรทมทรงได้
 ยินค้ำนั้นพอดี และทรงทราบว่าสถานที่นี้คงไม่มีความปลอดภัยแก่เรา จึงได้เสด็จหนีออกจากที่นั้น
 จนไปถึงอาศรมของฤาษี

ส่วนนกบุษผกะที่อาศัยอยู่กับฤาษี เมื่อเห็นพระราชาก็ได้ทำการต้อนรับ
 เป็นอย่างดี และได้พุดขึ้นว่า ขอเดชะ พระมหाराชาเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมา
 ร้าย พระราชาเมื่อทรงได้ยินเสียงนกนั้นก็ทรงเลื่อมใส ทรงสรรเสริญนกบุษผกะพร้อมกันนั้นก็ทรง
 ดำเนินกสัตติคุมพะว่า นกแขกเต้าตัวนี้เป็นนกที่ดี เป็นชาติแห่งนก มีธรรมอย่างดีเยี่ยม ส่วนนกแขก
 เต้าตัวที่เราพบก่อนหน้านี้นี้ พุดแต่คำมักได้

นกบุษผกะก็ได้ชี้แจงให้พระราชารู้ว่า ข้าพระองค์สองตัวเป็นนกที่เกิดร่วมท้องของ
 มารดาเดียวกัน สัตติคุมพะอยู่ในสำนักของพวกเขาที่เป็นอสัตบุรุษผู้ทุศีล ประพฤติแต่ความชั่ว จึงทำให้สัตติ
 คุมพะมีกิริยาและความประพฤติเยี่ยงโจร แต่ข้าพระองค์โชคดียังได้พุดมาตกอยู่ในสำนักของฤาษีที่
 เป็นสัตบุรุษผู้มีศีล ได้เห็นแต่การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ข้าพระองค์จึงได้มีกิริยาและความประพฤติ
 ที่ดีตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้เอง ข้าพระองค์ทั้งสองตัวพี่น้องจึงแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง^{๖๗}

ปัญหาที่เกิดจากการคบมิตรในเรื่องนี้คือ แม้แต่สัตว์เดียรฉานที่เป็นพี่น้องร่วมมารดา
 เดียวกันก็ยังมี ความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นกิริยามารยาทและความประพฤติหรือคุณธรรมต่าง ๆ เพราะ
 การอยู่ในสำนักของคนดีและไม่ดีเป็นต้นเหตุ คนเราก็เช่นกัน โดยเฉพาะในสังคมสมัยปัจจุบันมี
 สิ่งแวดล้อม ชั่วชุกมากมาย เมื่อมีแนวโน้มไปในทางใด ก็จะชักจูงผู้ที่เข้าไปคบหาสมาคมนั้นให้เป็นไป
 ในทางนั้นได้

๒. กรณีเรื่องช่างมहिพามุข (มहिพามุขชาคก)

พระเจ้าพรหมทัตมีช่างมกคลชื่อว่า มहिพามุข เป็นสัตว์ผู้มีศีล มีมรรยาทที่ดี ไม่
 เบียดเบียนใคร วันหนึ่งมีกลุ่มโจรกลุ่มหนึ่งได้มานั่งปรึกษากันใกล้ ๆ โรงช่างมहिพามุข โจรทั้งหลายได้

^{๖๗} พ.ช. ๒๓/๑๕๕-๑๘๕/๔๕๓-๕๐๑.

ปรึกษากันว่า พวกเราต้องทำลาขุโหมงค์อย่างนี้ ต้องตัดช่องอย่างนี้ แล้วจึงลักเอาของชาวบ้าน ก่อนที่จะลักต้องฆ่าและตีเจ้าของทรัพย์สินก่อน ถ้าพวกเราทำอย่างนี้จะไม่ไม่มีใครกล้าต่อสู้ขัดขืนพวกเราได้ พวกเราเป็นโจร ไม่จำเป็นต้องมีศีล เราต้องเป็นคนที่กระด้าง หยาบคาย และร้ายกาจ คนทั้งหลายจึงจะกลัวพวกเรา

ช่างมงคลเมื่อได้ยินเรื่องที่พวกโจรปรึกษากันก็คิดว่า คนพวกนี้คงจะสั่งสอนเราให้ทำอย่างนี้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาช่างมงคลแต่ก่อนเป็นช่างที่มีศีล มีมารยาทที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนใคร ก็ได้กลับกลายเป็นช่างที่กระด้าง คุร้าย หยาบคาย ร้ายกาจ และได้เอาจับคนเลี้ยงช้างฟาดลงที่พื้นจนถึงแก่ความตาย เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะได้ฟังพวกโจรปรึกษากันในเรื่องที่ไม่ดีจึงกลายเป็นช่าง ที่คุร้าย

ต่อมา พระราชาได้สั่งให้นิมนต์สมณพราหมณ์ผู้มีศีลมากกล่าวเรื่องศีลและมารยาทของสัตว์ต่าง ๆ ที่ฟังกระทำว่า ไม่ควรเอาจับต้องใคร ๆ แล้วฆ่าอย่างนี้ ควรจะเป็นผู้ที่มีศีลและมารยาทที่ดีงาม ประกอบด้วยขันติ เมตตา และความเอ็นดู เมื่อช่างได้ฟังคำสั่งสอนของสมณพราหมณ์ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ก็กลับกลายเป็นสัตว์ที่มีศีลและมารยาทตามเดิม^{๖๔}

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นปัญหาของการคบมิตรว่า มิตรนั้นมีทั้งฝ่ายดีและชั่ว คบคนดีก็ดีตาม คบคนชั่วก็ชั่วตาม สมดังคำภาษิตที่กล่าวไว้ว่า “ขี้ เว เสวติ ตาทิโส” คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นคนนั้น^{๖๕} เพราะฉะนั้น ช่างที่เพียบพร้อมด้วยศีลและมารยาทที่ดี แต่ก่อนไม่เคยทำร้ายใคร แต่พอได้ยินได้ฟังเฉพาะคำพูดของพวกโจรเพียงครั้งเดียว ก็กลับกลายเป็นช่างที่คุร้ายไป เป็นการชี้ให้เห็นว่า มิตรแม้จะคบกันเพียงชั่วขณะเดียว เป็นมิตรที่ดีหรือไม่ดี ก็สามารถครอบงำความคิดและแสดงออกทางพฤติกรรมคือการกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ก็ตามถ้าไม่มีสติปัญญาพิจารณาให้รอบคอบแล้วย่อมถูกชักจูงได้ง่าย

๓. กรณีเรื่องพระเทวทัตกับพระเจ้าอชาตศัตรู

พระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อทรงเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระเทวทัต ได้ทรงเสด็จไปสู่ที่บารุงของพระเทวทัตทั้งเช้าและเย็นทุก ๆ วัน จนทำให้พระเทวทัตกลายเป็นผู้ยินดีในลาภและสักการะและนำมาซึ่งการตั้งคนที่จะเป็นผู้ปกครองสงฆ์ พร้อมทั้งเกลี้ยกล่อมพระเจ้าอชาตศัตรูให้ปลงพระชนม์พระบิดาเพื่อปกครองเมืองแทน^{๖๖}

ส่วนพระเทวทัต เมื่อเกลี้ยกล่อมพระราชกุมารอชาตศัตรู ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นพรรคพวก เป็นกำลังสำคัญ ยังลาภและสักการะให้เกิดขึ้นแก่ตน และเมื่อเป็น

^{๖๔} พ.ชา.อ. ๕๕/๓๐๑-๓๐๓.

^{๖๕} พ.อิตติ. ๒๕/๒๕๔/๒๔๕.

^{๖๖} อ.จ.อ.ฎ.จก. ๒๓/๕๘/๑๓๒.

ผู้สมบูรณ์ด้วยลาภสักการะแล้ว พระเทวทัตยังต้องการอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์จนถึงขั้น พูลกับ พระพุทธเจ้าว่า “เวลานี้พระองค์ทรงชรามากแล้ว ของทรงขวนขวายน้อย อยู่เป็นสุขวันหนึ่ง ๆ หม่อมฉันจักบริหารคณะสงฆ์เอง ขอได้โปรดมอบภาระให้แก่หม่อมฉันเถิด” แต่ถึงจะกราบทูลก็ครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธ โดยที่พระองค์ทรงตรัสว่า “ดูก่อนเทวทัต เธอนั้นพอใจติดอยู่ในลาภสักการะ และชื่อเสียง ถูกสักการะครอบงำ ทำให้จิตใจมีติดบอด...อันลาภสักการะเป็นคั้นนั้น เป็นดุจ เขพะหรือน้ำลาย ที่พระอรียเจ้าทั้งหลายถ่มทิ้งแล้วเธอไปติดใจ พอใจ สยบอยู่ในก้อนเขพะคือลาภ และปัจจัย ๔ เห็นปานนั้น ควรอยู่หรือ...” เมื่อพระเทวทัตได้ฟังดังนั้นแล้วก็ไม่พอใจ จึงผูกอาฆาต พระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกนับแต่นั้นมา และได้คิดที่จะทำร้ายพระพุทธเจ้าหลายครั้ง ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้^{๖๑}

๑. ยุยงพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วจะได้เสวยราชย์ ส่วนพระเทวทัต จะได้เป็นใหญ่ในศาสนาจักร

๒. ได้สั่งให้คนแม่นธนู ปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า

๓. พระเทวทัตได้กลิ้งหินลงมาเพื่อจะให้ทับพระพุทธเจ้า แต่มีเพียงสะเก็ดหินเท่านั้นที่ กระแทบพระบาท

๔. ปล่อยช้างนาฬาคีรีซึ่งเป็นสัตว์ดุร้าย มุ่งทำลายพระพุทธเจ้า ขณะออกบิณฑบาตในเช้าวันหนึ่ง แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงปราบช้างได้ด้วยพระเมตตา ช้างไม่ทำอันตรายแก่พระองค์ แต่กลับทรงหมอบลงแทบพระบาท แสดงความเคารพเลื่อมใส

๕. พระเทวทัต พยายามเพื่อทำลายสงฆ์ให้แตกกัน แม้พระพุทธเจ้าจะทรงเตือนก็ไม่ยอม เชื่อฟังสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร ในเรื่องนี่คือ พระเจ้าอชาตศัตรูถ้าไม่คบคิดกับพระ เทวทัต ก็จะได้บรรลุมรรคผลอันพระองค์ควรจะได้ เพราะเหตุที่คบกับพระเทวทัตจึงทำให้พระองค์ ประสบมหาพินาศเพราะทำปิตุฆาต เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ไปตกนรกหมกไหม้อยู่สิ้นกาลนาน ก็เพราะ คบกับคนพาลคือพระเทวทัตเป็นต้นเหตุ เรื่องนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า การคบมิตรสามารถชักจูงเราให้ ทำสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ง่าย ถึงแม้บุคคลที่เราให้ความเคารพนับถือ หรือมีอุปการคุณต่อเรามากน้อย เพียงใดก็ตาม

สรุปได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่ทำให้เสื่อมจากคุณธรรม ได้แก่ การที่คบกับ มิตรที่ไม่ใช่คนดีแล้ว จะทำให้คุณธรรมที่ดีและมีอยู่ในตัวเราเองนั้น ค่อย ๆ เสื่อมถดถอยทีละเล็กที ละน้อย จนในที่สุดอาจหมดสูญสิ้นไปเลย เช่น คุณธรรมในด้านความมีเมตตา คุณธรรมในด้าน ความซื่อสัตย์และสุจริต รวมทั้งคุณธรรมในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ควรจะต้องมีอีกด้วย

^{๖๑} อ.จ.ปญจก. ๒๒/๑๐๐/๑๐๘.

๒.๖ การฝึกคนเป็นกัลยาณมิตร

การเป็นมิตรที่ดีนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการเป็นมิตรกับตนเองก่อน คือ ฝึกที่กาย วาจา และใจของเรา ให้รู้จักดีรู้จักชั่ว มีจิตที่น้อมจะปฏิบัติไปในทางที่ดี ประกอบกับต้องมีคุณธรรมพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับความเป็นมนุษย์ด้วย เช่น มีเบญจศีลและเบญจธรรม เป็นปกติ มี ฆราวาสธรรม ๔ อัน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความอดทน การเสียสละ การรู้จักอดกลั้นข่มใจตนเอง) ฯลฯ^{๒๔} และนอกจากนั้นแล้ว ก็ควรจะต้องปฏิบัติต่อมิตรหรือเพื่อนด้วยความใจกว้าง และมองมิตรในแง่ที่ดี ควรพยายามส่งเสริมเพื่อน และให้เกิดประโยชน์ มิใช่การดึงเขาลงมา ควรสร้างกำลังใจมิใช่ก่อให้เกิดความท้อแท้ พยายามเป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในผู้อื่น และเราไม่ควรมองหาความผิดพลาดบกพร่องของผู้อื่น แต่ควรพยายามมองหาที่ตนเอง

การสร้างมิตรนั้นมีได้หลาย ๆ วิธีด้วยกัน สิ่งที่ทุกคนควรทำมากที่สุดก็คือ การสร้างความ เป็นมิตรให้มากขึ้นกับคนใกล้ชิดคนรอบข้าง ให้ความสำคัญกับคนอื่น ได้ ช่วยเหลือคนอื่น และให้ความระลึกถึงคนอื่น ไม่คอยแต่จะจับผิดซึ่งกันและกัน โดยเริ่มจากจุดเล็ก ๆ และกระจายทั่ว ๆ ไป ให้มากขึ้น เพราะความรักและมิตรภาพเป็นของขวัญที่สำคัญมากของมนุษย์^{๒๕}

ดังนั้น ผู้ต้องการเป็นมิตรที่ดีต่อผู้อื่น จะต้องมีความซื่อตรงต่อมิตร อย่าคิดประทุษร้ายมิตร ต้องรู้จักอ่อนหนักเป็นเบาอ่อนสั้นเป็นยาว ถึงยามควรจะรักษาน้ำใจมิตร ถ้าหากจำเป็นจะต้อง บิดผันอะไรบางอย่างที่ไม่เสียหายร้ายแรงนัก ก็ควรจะทำ อีกประการหนึ่งผู้ต้องการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของคนทั้งหลาย ต้องไม่เป็นคนที่ไม้คูด โดยยกตนข่มผู้อื่น ชอบขัดแย้งความคิดของผู้อื่น เห็นความคิดของตนดีกว่าของผู้อื่น ไม่ยอมรับแนวคิดคนอื่น และที่สำคัญต้องเป็นคนมองโลกในแง่ดี วิธีการมองคน (ไม่ได้หมายความว่าคบเป็นมิตร) มนุษย์ที่ยังมีกิเลสข่มมีทั้งดีและชั่ว โดยธรรมชาติ ไม่ควรมองเฉพาะด้าน แต่มองโดยวิเคราะห์ให้รู้ถึงสาเหตุที่ดีที่ชั่ว เพราะเราจะไม่ทุกข์ไม่เกลียดคนเลยแต่จะเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ เราจะเลือกคบคนที่มีส่วนเสียน้อยที่สุด เพราะทุกคนก็ต่างมีข้อดีและข้อบกพร่องอยู่ในตนด้วยกันทั้งนั้น สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าเขาจะแสดงด้านดีหรือด้านไม่ดีกับเรา ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้แต่งกลอนสอนให้มองคนแต่ด้านดีและเลือกเอาสิ่งที่ดี ดังนี้

^{๒๔} เฉษฎา ทองรุ่งโรจน์, *ศิลปะแห่งชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗.

^{๒๕} ทวน วิริยาภรณ์, *ประทีปแห่งความรู้*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๐๖), หน้า ๑๖๑.

มองแต่ด้านดีของเขาเถิด	เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา
จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่	มีประโยชน์โลกบ้างกงนำดู
ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้อะไรของเขาเลย	จะหาคนมีดีโดยส่วนเดียว
อย่าไปเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย	เหมือนตามหาหนวดเต่าตายเปล่าเอ๋ย ^{๑๐}

คนเราถ้าไม่มัวแต่ฟังโทษคนอื่น มันก็ตีกับใจของตัวเอง แสดงถึงความมีเมตตา แต่ไม่ได้หมายความว่าปล่อยให้เขาทำชั่วตลอดไป เรื่องนี้สามารถอธิบายได้ ๒ นัย คือเป็นการสอนไม่ให้เกลียดคนอื่น เพราะการเกลียดคนอื่นไม่ดีต่อใจของตน และการห้ามเขาไม่ให้ทำชั่วก็เป็นการทำไป โดยอาศัยความถูกต้องเป็นพื้นฐาน แต่ไม่ได้มีใจโกรธเกลียดเขาไปด้วย เพราะถือเป็นหน้าที่ของกัลยาณมิตรที่ดี

เพราะฉะนั้น การฝึกตนเป็นกัลยาณมิตรนั้น คือ การที่จะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีได้เสียก่อน คือ ต้องฝึกตนให้เป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม มีเบญจศีลและเบญจธรรมที่เป็นปกติสม่ำเสมอ และมีนราวาสธรรม ๔ อัน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความอดทนฯ เมื่อมีสิ่งเหล่านี้แล้ว เรายังก็ต้องทำตัวเป็นมิตรที่ดีแก่คนอื่นด้วย การทำตนให้เป็นที่น่าเคารพรักแก่คนอื่น เริ่มสนทนาพูดคุย ชักถามเขาก่อน เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันต่อไป จึงจะเรียกว่า เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อคนอื่น

สรุปได้ว่า การคบมิตรทั่วไป

ในเรื่องของความเป็นมาเกี่ยวกับสังคมมนุษย์นั้น มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องอาศัยพึ่งพากัน เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต จึงต้องมีการคบค้าสมาคมเพื่อแลกเปลี่ยนกันในสังคม

โดยความหมายแล้ว มิตร โดยทั่วไป หมายถึง เพื่อน หรือคนที่เข้ากับตนเองได้ เป็นผู้ที่มีรู้จักคุ้นเคย ที่สนิทสนมด้วย ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ลักษณะของคนที่ควรคบ และไม่ควรคบเป็นมิตรนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ คนที่ควรคบจะมีคุณลักษณะที่ไม่มีมีโทษภัยแก่ผู้คบหา ส่วนผู้ไม่ควรคบเป็นมิตร จะมีลักษณะที่ให้โทษ

ความสำคัญและประโยชน์ของการคบมิตรทั่วไป คือ เป็นการคบเพื่อความจำเป็นทางสังคมของมนุษย์ ที่จะเอื้ออำนวยสิ่งต่าง ๆ ให้ชีวิตของตนดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้ต่อไปอย่างปกติสุข โทษของการคบมิตรทั่วไป เกิดจากการขาดการพิจารณาไตร่ตรอง และไม่ได้พิจารณาที่จะเลือกคบคนตามหลักของศีลธรรม จึงอาจทำให้ได้รับความเดือดร้อนเพราะเหตุต่าง ๆ ได้

การคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ความหมายตามศัพท์ มิตรหมายถึงผู้มีเมตตา คุ้นเคย รักใคร่สนิทสนม มีความจริงใจ เอื้อเพื่อประโยชน์ต่อกัน ส่วนมิตร ในความหมายที่ขยาย หมายถึง สัตว์ต่าง ๆ

^{๑๐}ชาย กิตติคุณาภรณ์, **ทำธุรกิจสาคัญพุทธทาสา**, (ปทุมธานี : โรงพิมพ์ พี. พรินติ้ง, กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ทุกชนิด ที่บุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ต้องอ่าน ต้องดู เพื่อใช้ในการอุปโลก
ในชีวิตประจำวัน หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่คนเราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย

ลักษณะของมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา มิตรมี ๒ ประเภท คือ มิตรแท้ และมิตรเทียม
มิตรแท้ คือ มิตรที่มีความจริงใจต่อกัน มีความผูกพันช่วยเหลือกันด้วยใจจริง และมิตรเทียม หรือคน
เทียมมิตร คือ มิตรที่ไม่มีความจริงใจ ในภายนอกผิวเผินดูเหมือนมิตร แต่แท้จริง คือผู้ที่ชักจูง ทำให้
เสื่อมเสียเดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ จนอาจถึงแก่ชีวิตได้

ลักษณะโดยทั่วไปของมิตรที่ควรหรือไม่ควรคบ ได้แก่ มิตรที่ไม่ควรคบ คือ ผู้ที่มีไม่
ศีลธรรมอันดีงาม เช่น มีกาย วาจา และใจที่เป็นทุจริต ไม่มีความซื่อสัตย์จริงใจ ส่วนมิตรที่ควรคบ
นั้น คือ ผู้ที่มีศีลธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์จริงใจ กล่าวโดยย่อแล้วก็คือผู้ที่มีกาย วาจา และใจที่
เป็นสุจริต

มิตรหรือเพื่อนมีสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมต้องพึ่งพา
อาศัยกัน ในด้านต่าง ๆ คือ เป็นผู้ให้การช่วยเหลือในกิจต่าง ๆ โดยรวมทั่วไป เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ
ในกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนในด้านครอบครัว และเป็นผู้ให้การช่วยเหลือแก่ตนในด้านความคิด การ
ให้ปัญญา หรือด้านจิตใจ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร ได้แก่

โทษที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาล คือ มิตรที่ไม่มีศีลธรรม ย่อมก่อโทษให้ผู้คบ
หาด้วยทั้งในปัจจุบัน ได้แก่ การถูกชักนำไปไปสู่การประพฤติชั่วต่าง ๆ เช่น เป็นนักเลงสุรา เป็น
นักเลงการพนัน และเป็นเหตุทำให้ไปสู่ความชั่วต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นภัยอันตรายแก่กาย ใจ และ
ทรัพย์สิน จนอาจถึงแก่ชีวิตได้ และอีกส่วนหนึ่งก็คือ จะต้องได้รับ โทษจากหลังจากที่ตายไปแล้ว
จากโลกนี้ ไปเกิดในอบายภูมิต่าง ๆ (สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เปรต และสัตว์นรก)

การคบมิตรที่ทำให้เสียสภาพของตน เกิดจากการที่ได้เข้าไปคลุกคลีใกล้ชิดกับคนไม่ดี จน
ทำให้คนที่คืออยู่แล้วนั้นต้องเสียความประพฤติที่ดีงามในทางกาย และวาจา ที่เคยมีอยู่แล้วนั้นไปด้วย
เพราะการที่ได้คบหากับมิตรที่ไม่ดีนั้น

การคบมิตร แล้วทำให้เสียความประพฤตินั้น ได้แก่ การคบมิตรที่ไม่ดีแล้ว ทำให้ตนเอง
พลอยต้องมีความประพฤติที่ไม่ดีงามไปด้วย คือสิ่งแสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นไปในทางที่มี
ความเสื่อมเสียไม่ดีงาม ตามผู้ที่เราได้คบหาไปด้วย

การคบมิตรที่ทำให้เสื่อมจากคุณธรรม ได้แก่ การที่คบกับมิตรที่ไม่ใช่คนดีแล้ว จะทำให้
คุณธรรมที่ดีและมีอยู่ในตัวเราเองนั้น ค่อย ๆ เสื่อมถอยลงไป เช่น คุณธรรมในด้านความมีเมตตา
คุณธรรมในด้านความซื่อสัตย์และสุจริต รวมทั้งคุณธรรมในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ควร
จะต้องมีอีกด้วย จนในที่สุดอาจจะทำให้ไม่เหลือจากคุณธรรมใด ๆ เลยก็ได้

การฝึกตนเป็นกัลยาณมิตรนั้น คือการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีให้ได้เสียก่อน คือ ต้องฝึกตนให้เป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม มีเบญจศีลและเบญจธรรม และมีพรวาสธรรม ๔ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์ มีความอดทน และต้องทำตัวเป็นมิตรที่ดีแก่คนอื่น เป็นที่น่าเคารพรัก สนทนาพูดคุย ด้วยการซักถามเขาก่อน เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันต่อไป

บทที่ ๓

ศึกษาการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

การปกครองเป็นสิ่งที่น่าให้ความสนใจ เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวกับชีวิตของมนุษย์เรา ซึ่งมีทั้งการปกครองในกลุ่มคนที่มีขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว องค์กรในท้องถิ่น ไปจนถึงการปกครองประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญ ดังที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้ คือ

๓.๑ การปกครองทั่วไป

การปกครองนั้น เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น อำนาจหน้าที่ รูปแบบ และวิธีการที่ใช้ในการปกครอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จึงต้องย้อนกลับไปมองว่า การปกครองนั้นคืออะไร และมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึงสิ่งใดบ้าง ดังเช่น เรื่องของความหมาย ที่จำเป็นต้องกล่าวถึง ดังนี้ คือ

๓.๑.๑ ความหมายการปกครองทั่วไป

“การปกครอง” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “การปกครอง” หมายถึง การดูแล คຸ້ມครอง การบริหาร”

ความหมายทั่วไป การปกครอง คือการใช้อำนาจอธิปไตย ตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น”

“การปกครอง” หมายถึง “กิจกรรมที่ได้แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายในการใช้อำนาจรัฐรวมถึงการดูแลคຸ້ມครองป้องกันและบริหาร”

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๔.

สิริพรรณ นกสวน และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

พระมหาธรรมรัต อริชฌโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้า ๑๒๑.

“การปกครอง” หมายถึง “การใช้อำนาจรัฐในทางการปกครอง เพื่อ การดูแล ปกครอง ให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของรัฐที่มีอยู่โดยความชอบธรรม เพื่อให้เกิดความสงบสุข และเรียบร้อยแก่รัฐหรือประเทศ”^๔

สรุปได้ว่า การปกครองในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ทางการปกครองของรัฐ เพื่อบริหารจัดการ ปกครองประเทศ หรือรัฐ ให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของการปกครองนั้น

มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ แนวคิด อุปนิสัย ทัศนคติ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย ตามความเชื่อในระบบของการปกครองนั้นที่เชื่อว่าจะมีความเหมาะสมต่อสังคมในขณะนั้นมากที่สุด

๓.๑.๒ ระบบการปกครองของตะวันตก

ในทางรัฐศาสตร์ อาจแบ่งระบบการปกครองออกเป็น ๒ ระบบ^๕ คือ

๑) การปกครองระบบเผด็จการ (Dictatorship) หมายถึง ระบบการปกครองที่รัฐมีอำนาจปกครองเหนือประชาชน ดังนั้น บุคคลเดียวหรือคณะบุคคลใดก็ได้ตามที่ได้อำนาจ ทั้งนี้เนื่องจากอุดมมุ่งหมายของการปกครองระบบเผด็จการเน้นที่ผลประโยชน์ของรัฐซึ่งมาจากการกำหนดการปกครองของรัฐบาลซึ่งได้อำนาจรัฐนั่นเอง ประชาชนมีหน้าที่ที่ต้องกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลก็เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมกันของรัฐนั่นเอง

การปกครองระบบเผด็จการแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^๖ คือ

(๑) **ระบบเผด็จการแบบอำนาจนิยม (Authoritarianism)** หมายถึง รัฐบาลที่มุ่งใช้อำนาจปกครองเหนือประชาชน โดยรวมอำนาจทางการเมืองในส่วนที่สำคัญทั้งหมดหรือบางส่วนเข้าควบคุมกิจกรรมทางการเมือง ต้องการให้ประชาชนเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลโดยเคร่งครัด แต่ประชาชนยังมีสิทธิและเสรีภาพตามสมควร สถาบันในสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา ยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างปกติราบเท่าที่สถาบันนั้น ๆ มิได้ขัดแย้งกับคำสั่งของรัฐบาลเผด็จการในกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น ตัวอย่างของระบบเผด็จการแบบนี้ เช่น ฟาสซิสต์ นาซี สมบูรณาญาสิทธิราชย์

^๔ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

^๕ สิริพรรณ นกสวน และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, อ้างแล้ว, หน้า ๓๗-๔๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐-๔๔.

(๒) ระบบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) หมายถึง รัฐบาลที่มุ่งเข้าควบคุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของปัจเจกชนอย่างเต็มที่และกว้างขวาง ปัจเจกชนและสถาบันจะต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ โดยรัฐบาลเป็นตัวแทนในการใช้อำนาจรัฐ ผู้ใดจะขัดแย้งมิได้ มิฉะนั้นจะต้องถูกรัฐลงโทษอย่างรุนแรง ตามความหมายนี้ เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จมุ่งควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกชนอย่างกว้างขวางและไม่ยอมรับความเชื่อว่ามีปรัชญาทางการเมืองอื่นใดที่จะดีกว่าความเชื่อแบบนี้ ตัวอย่างของเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ เช่น มาร์กซิสม์

๒) การปกครองระบบประชาธิปไตย (Democracy) เน้นถึงการปกครอง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ดังอับราฮัม ลินคอล์น กล่าวไว้ว่าเป็น “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” การเมืองแบบประชาธิปไตยเน้นที่การปกครองที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยต้องการให้ประชาชนปกครองตนเองอย่างกว้างขวาง โดยถือว่า “การปกครองที่ดีที่สุดก็คือการปกครองที่น้อยที่สุด” ดังนั้นหลักการของประชาธิปไตยจึงเน้นหลัก ๕ ประการ คือ

(๑) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง สิทธิ (Right) หน้าที่ (Duty) และอิสรภาพ (Freedom) ซึ่งทั้ง ๓ ประการมีอยู่ด้วยกัน โดยจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้

(๒) หลักความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ความเท่าเทียมของบุคคลในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในสถานภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

(๓) หลักเหตุผล (Rationality) หมายถึง การตัดสินใจความขัดแย้งใด ๆ จะต้องใช้เหตุผลเสมอ มิใช่เน้นการใช้กำลังในการตัดสิน ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงเน้นที่วิธีการสันติวิธี ก่อนการใช้กำลังตัดสิน เพราะเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลอันเป็นคุณความดีในสภาวะธรรมชาติของมนุษย์

(๔) การตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก (Majority Rule and Minority Right) แต่เสียงข้างน้อยก็ได้รับการคุ้มครอง หมายถึง การตัดสินใจความขัดแย้งใด ๆ หลังจากที่ได้ใช้เหตุผลอภิปรายกันแล้ว จะต้องออกเสียงชี้ขาด โดยถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์การตัดสิน แต่มิได้หมายความว่า เมื่อเสียงข้างมากชนะแล้วก็จะไปรังแกเสียงข้างน้อยเขาหาได้ไม่ เสียงข้างน้อยจะต้องได้รับเสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกับเสียงข้างมากทุกประการ เพียงแต่การชี้ขาดกระทำด้วยวิธีการของเสียงข้างมากเท่านั้น

(๕) การผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันดำรงตำแหน่ง (Rotation) หมายความว่า มีกำหนดระยะเวลาที่จำกัดแน่นอนของผู้ดำรงตำแหน่ง เช่น ๔ ปี ๖ ปี เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้เข้ามาบริหารในตำแหน่งนั้น ๆ บ้าง เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยคนส่วนมาก มิได้ผูกขาดเพียงบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียวกัน นอกจากนี้ และต่อต้านระบบการสืบทายาทในการดำรงตำแหน่งที่มีได้ มาจากการเลือกตั้งอีกด้วย ในระบบนี้การเลือกตั้งจึงเป็นหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย

สรุปได้ว่า ระบบการปกครองของตะวันตก แบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ คือการปกครองระบบเผด็จการ (Dictatorship) ได้แก่ ระบบการปกครองที่รัฐมีอำนาจปกครองเหนือประชาชนและการปกครองระบบประชาธิปไตย (Democracy) ได้แก่ ระบบการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

๓.๑.๓ การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป

๑) ความหมายของรัฐ

รัฐ (State) มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ประเทศ” และ “ชาติ” เพราะคำทั้ง ๓ คำนี้ มีความหมายที่มีจุดร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีจุดที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ “ประเทศ” เน้นที่ดินแดนและสภาพภูมิศาสตร์ “ชาติ” เน้นที่ประชาชน ความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชน

“รัฐ” ได้มีผู้อธิบาย และให้ความหมายไว้แตกต่างกันออกไป เช่น J.W. Garner ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “รัฐ” คือ ชุมชนของมนุษย์ที่มีบุคคลจำนวนมาก ซึ่งได้ทำการครอบครองดินแดนแห่งหนึ่งเป็นการถาวร แน่นนอน เป็นเอกราช ไม่อยู่ภายใต้การครอบคลุมภายนอก มีรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพและยอมรับ^๑

สมปอง พลพิสิทธิ์ ได้อธิบายว่า “รัฐ” ในสมัยปัจจุบันคือที่รวมของอำนาจในด้านต่างๆ ในรูปของสถาบันเพื่อผูกขาดการใช้กำลัง โดยธรรม ซึ่งเป็นวิธีการครอบงำในดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยผู้นำได้รวบรวมเครื่องมือบริหารไว้เพื่อให้บรรลุจุดหมาย^๒

“รัฐ” คือ ชุมชนที่มีอำนาจอธิปไตย มีอิสรภาพ มีความสามารถที่จะแก้ไขข้อบกพร่อง และอำนาจบังคับบัญชาภายในรัฐได้ รวมทั้งมีอำนาจที่จะต่อต้านอำนาจจากภายนอกที่ของมาก้าวท้าวในกิจการภายในของรัฐ^๓

โดยสรุปแล้ว “รัฐ” คือ ชุมชนแห่งมนุษย์ ที่ตั้งอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีความเป็นเอกราชเหนือดินแดนที่ครอบครอง มีอำนาจและอธิปไตยที่มีอยู่ดินแดนนั้น โดยชอบธรรม

^๑ชลธิชา ศาสติคุปต์, **สังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ว. เซอร์วิส, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๕.

^๒สมปอง พลพิสิทธิ์, **การปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖.

^๓จรูญ สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘.

๒) การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป

นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้พยายามที่จะแสวงหาคำตอบ และได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการกำเนิดของรัฐไว้มากมายหลายทฤษฎี ซึ่งทฤษฎีที่ถือว่าสอดคล้องกับความเชื่อและเป็นที่ยอมรับในเรื่องนี้สรุปได้ว่า “รัฐกำเนิดมาจากสถาบันครอบครัว ซึ่งมีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนขยายเผ่าพันธุ์เป็นวงศ์วาน มีความเชื่อและนับถือผู้ใหญ่หรือผู้ที่อาวุโสกว่า โดยเริ่มจากการเคารพบิดามารดา จนกลายมาเป็นสถาบันที่มีการนับถือผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้นำทำหน้าที่ปกครองสมาชิกของเผ่าพันธุ์นั้น ๆ ส่วนรัฐบาลในความหมายที่เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจการปกครองก็เริ่มมีมาตั้งแต่ยุคที่มนุษย์มีเศรษฐกิจที่อาศัยการเลี้ยงสัตว์ กล่าวคือ มีการตั้งชุมชนอยู่กับที่ และเริ่มที่จะให้หลักกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของส่วนตัว การเกิดขึ้นของเศรษฐกิจดังกล่าวและการมีหลักกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนี้เอง ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมทางสังคมในการเป็นผู้นำที่จะกำหนดสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ รวมทั้งความเป็นไปในสังคม ผู้นำในยุคแรก ๆ เริ่มจากการสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล ในระยะหลังเมื่อประชาชนมีมากขึ้น มีการขยายจำนวนประชากรมากเกินกว่าที่อาหารมีอยู่ เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมก็เริ่มขึ้น มีการกำหนดหรือแบ่งเขตพื้นที่เพื่อทำมาหากินในกลุ่ม รัฐในความหมายที่มีดินแดนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญจึงเกิดขึ้น ดินแดนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้ความผูกพันทางวงศาความญาติมั่นคงยิ่งขึ้น การเกิดสงคราม การเกิดปัญหา รวมทั้งความต้องการหาทางออกให้แก่คนในสังคมจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดรัฐ และมีรัฐบาลที่ถือว่าเป็นองค์กรที่สำคัญในการบริหารรัฐในที่สุด^{๑๑}

การกำเนิดของรัฐ ได้มีผู้รวบรวมทฤษฎีต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือ เท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้มีอยู่ ๔ ทฤษฎีใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

๑. ทฤษฎีสัญญาประชาคม (The Social Contract Theory) ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน มนุษย์เป็นผู้สร้างรัฐ โดยที่ปัจเจกชนต่างยินยอมพร้อมใจกันทำสัญญาประชาคมกันขึ้นระหว่างผู้ปกครอง กับผู้ใต้ปกครอง และรัฐจะต้องดำเนินงานตามเจตนารมณ์ของคู่สัญญา

๒. ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (The Divine Theory) เป็นทฤษฎีที่มีทัศนะว่า รัฐเกิดขึ้นจากพระประสงค์ของพระเจ้า มนุษย์เป็นเพียงสิ่งหนึ่งในรัฐ ผู้ปกครองเป็นตัวแทนของพระเจ้าในการใช้อำนาจต่าง ๆ การละเมิดอำนาจรัฐถือว่าเป็นบาปและมีโทษ ดังนั้น ประชาชนจะต้องเคารพและเชื่อฟังผู้ปกครองอย่างไม่มีเงื่อนไขหรือหลีกเลี่ยง

^{๑๑} สมชัย ประเสริฐธรรมรงค์, **หลักของการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๑๔),

๓. ทฤษฎีศักดิ์คานูภาพ (The Force Theory) ถือว่ารัฐเกิดจากการเข้ายึดครองและการบีบบังคับ ผู้เข้มแข็งกว่าย่อมเป็นผู้นำและได้สร้างกฎเกณฑ์ที่ประหนึ่งว่าชอบธรรมขึ้นมา เพื่อจำกัดสิทธิของประชาชน อำนาจอรัฐเป็นลักษณะที่สำคัญของรัฐ และอำนาจอรัฐอยู่เหนือศีลธรรมทั้งปวง

๔. ทฤษฎีธรรมชาติ (The Natural Theory) ถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รัฐเป็นเพียงวิวัฒนาการของมนุษย์ภายใต้กฎธรรมชาติ และในภาวะธรรมชาติดังกล่าวนั้น สิทธิโดยธรรมชาติย่อมได้รับความคุ้มครองไม่เพียงพอ เพราะมีลักษณะตัวใครตัวมัน ดังนั้น มนุษย์จึงยอมสละสิทธิโดยธรรมชาติของตนให้แก่สิ่งที่มีอำนาจสูงสุด (Supreme Being)^{๑๑}

สรุปได้ว่า การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป มีอยู่ ๔ ทฤษฎี ใหญ่ ๆ ทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีเทวสิทธิ์ ทฤษฎีศักดิ์คานูภาพ และทฤษฎีธรรมชาติ ซึ่งแนวความเชื่อของแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันออกไป และยังไม่สามารถที่จะหาข้อสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีใดเป็นที่ยอมรับจากสังคมโลกโดยไม่มีผู้โต้แย้ง

๓) องค์ประกอบของรัฐ

แนวคิดเกี่ยวกับรัฐในปัจจุบัน แม้ว่าจะหาข้อยุติได้ร่วมกันในนานาประเทศระดับหนึ่งว่า รัฐในความหมายที่สมบูรณ์นั้น ควรจะหมายถึงอะไรจึงจะมีความหมายชัดเจน สมบูรณ์และครอบคลุมถึงสิทธิบางอย่างในทางกฎหมายทั้งภายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ แต่จากความหมายตามที่ได้นำเสนอไปแล้วในเบื้องต้นนั้น ได้มีผู้แบ่งองค์ประกอบของรัฐตามแนวคิดดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้รู้ส่วนใหญ่ว่า “รัฐ” ควรประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. ประชาชน
๒. ดินแดน
๓. รัฐบาล
๔. อำนาจอธิปไตย^{๑๒}

ประชาชน (Population) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรัฐ เพราะประชาชนเป็นผู้สร้างวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนการบริหารการปกครองของรัฐ ประชาชนเป็นปัจจัยที่สามารถทำให้รัฐเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรมได้

ดินแดน (Territory) การจัดตั้งสังคมขึ้นเป็นรัฐได้จะต้องมีดินแดนและมีอาณาเขตที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับของรัฐอื่น ๆ ว่า มีรัฐนั้นอยู่จริง ไม่โดยทางพฤตินัยก็ โดยทางนิตินัย หรือทั้งสองทาง

^{๑๑} จรูญ สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

รัฐบาล (Government) คือองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ปกครองและบริหารจัดการ
รัฐนั้น

เพื่อจัดระเบียบรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม เป็นองค์กรที่สำคัญที่จะทำให้รัฐขับเคลื่อนหรือดำเนินไปในทิศทางใด เป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแนวทางให้กับรัฐ รวมทั้งเป็นตัวแทนของรัฐในการติดต่อกับรัฐอื่น ๆ รัฐเป็นสถาบันหลักทางการเมือง มีหน้าที่หลักในการสร้างและรักษากฎหมาย เพื่อความยุติธรรมและความสงบสุขของบ้านเมือง

อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) หมายถึงอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐหรือประเทศ ถือเป็นอำนาจการบริหารรัฐ โดยชอบ มีลักษณะถาวร แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในรัฐนั้น ๆ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เป็นเครื่องแสดงออกถึงความมีอิสระ หรือความเป็นเอกราช มีอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอก คือ มีอำนาจในการบริหาร อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจทางตุลาการหรืออาจเรียกว่า รัฐรวม คือ รัฐที่มีการปกครอง ๒ ชนิด คือ สมาพันธ์ (Confederation) และสหพันธรัฐ (Federation)

องค์ประกอบที่สำคัญของรัฐทั้ง ๔ ประการ มีความสำคัญที่จะทำให้รัฐมีความหมายหรือมีความเป็นรัฐที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ ถ้าขาดองค์ใดไป ความเป็นรัฐก็ไม่อาจที่จะเกิดขึ้นมาได้

๔) จุดประสงค์รัฐ

“รัฐ” ถือกำเนิดขึ้นมาจากแนวทางความเชื่อหลายทฤษฎีด้วยกัน และการเกิดขึ้นมาต้องมีเหตุและผลประกอบด้วยเสมอ จึงมีผู้สรุปถึงจุดประสงค์ของรัฐไว้ ๔ อย่าง ดังนี้

๑. เพื่อสร้างความเป็นระเบียบ คือ การสร้างระเบียบให้สังคมมีความสุข คุ้มครองประชาชนไม่ให้ถูกเบียดเบียน หรือถูกรุกรานจากภายนอก และเพื่อรักษาความยุติธรรม

๒. เพื่อส่งเสริมความผาสุกส่วนบุคคล คือ รัฐจะต้องมีนโยบายดำเนินการให้เอกชนมีความผาสุกและได้รับความสำเร็จในชีวิต สมบูรณ์ด้วยสุขทั้งกายและใจ

๓. เพื่อส่งเสริมความผาสุกส่วนรวม คือ รัฐจะต้องให้หลักประกันในการที่จะจัดให้มีการดำเนินการหรือควบคุมกิจการที่จะกระทบกระเทือนต่อประชาชนส่วนรวม

๔. เพื่อส่งเสริมคุณธรรม คือ รัฐจะต้องสร้างคุณธรรมให้มีขึ้นทั้งในด้านผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เพราะคุณธรรมเป็นพื้นฐานของความสงบสุข และความก้าวหน้าทุก ๆ ทางของรัฐ^{๑๑}

๕) อำนาจอธิปไตย

อำนาจอธิปไตยของรัฐโดยสรุปแล้วมีดังนี้ คือ

^{๑๑} ธนา นวลปลอด, “ความคิดทางการเมืองในสุดตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๖, หน้า ๑๑๘.

๑. หน้าที่สำคัญและจำเป็น หรือ หน้าที่ด้านการคุ้มครองและป้องกันรัฐกล่าวคือรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำ และจะขาดหรือละเว้นไม่ได้ เช่น การรักษาความมั่นคงของชาติทั้งภายในและภายนอก

๒. หน้าที่ด้านการให้บริการของรัฐ หมายถึงการดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้ความสะดวกแก่ประชาชน เช่น ด้านสาธารณสุข โภค การให้การศึกษาด้านการรักษาพยาบาล และด้านสังคมสงเคราะห์ต่างๆ

๓. หน้าที่ในด้านเศรษฐกิจของรัฐ หมายถึง การส่งเสริมอาชีพความเป็นอยู่ของประชาชน การควบคุมดูแล และเป็นสถาบันเชื่อมประสานประโยชน์เกี่ยวกับกิจการต่างๆ ของรัฐ^{๑๔}

ดังนั้น ทั้งจุดประสงค์และหน้าที่ของรัฐดังกล่าวมาแล้วนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่มิอยู่ในรัฐและรัฐ จำเป็นต้องจัดการและดำเนินการ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน กล่าวคือ เพื่อความสงบสุขของประชาชนในรัฐเป็นหลัก ส่วนวิธีการหรือรูปแบบในการบริหารจัดการนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อม พื้นที่ และอุปนิสัยของคนในแต่ละรัฐ

๓.๒ การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

การปกครองในความหมายของพระพุทธศาสนา มีขอบเขตและความหมายที่กว้างขวางมาก ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในแง่ของเชิงรัฐศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึงการปกครองตนเอง การปกครองบุคคลในครอบครัว การทำหน้าที่ของตนที่มีอยู่ และรวมถึงการทำหน้าที่ต่อบุคคลอื่นด้วย ดังเช่นผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ เช่น

๓.๒.๑ ความหมายของการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

“การปกครอง” ในความหมายทั่วไปที่มีใ้ใช้อยู่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นความหมายที่กว้างขวาง และมีได้จำกัดอยู่ในวงแคบที่หมายถึงเฉพาะ การปกครองที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในทางการเมืองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การทำหน้าที่คุ้มครองดูแลในฐานะที่แตกต่างกันออกไป เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลบุตรหลานของตนในครอบครัว อุปัชฌาย์ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลศิษย์ทวาริก อาจารย์ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแล อันตวาสิก ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลลูกบ้านของตน หรือพระเจ้าแผ่นดินทำหน้าที่คุ้มครองดูแลไพร่ฟ้าประชาชนในแคว้นของพระองค์^{๑๕} ดังนั้นจะพบว่า ในความหมายของการปกครองที่มีใ้ใช้อยู่และเกี่ยวข้องกับหลัก

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^{๑๕} วุฑฒิน อินทสระ, **ธรรมและชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗),

คำสอนของพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป จึงมิได้มุ่งเน้นอยู่ที่ฐานะ โดยสมมุติทางสังคม แต่มุ่งเน้นที่ตัวบุคคลให้รู้จักและเข้าใจความจริงตามธรรมชาติแล้วไปทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในทางสังคมนั้นด้วยจิตสำนึกอันถูกต้องและโดยชอบธรรม

การอธิบายความหมายของการปกครองในคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา มิได้มีการอธิบายหรือให้ความหมายไว้โดยตรง เช่น ความหมายการปกครองในเชิงรัฐศาสตร์ แต่ได้อธิบายไว้โดยความหมายรวม ดังเช่น

การอธิบายในเรื่องการครอบครองทรัพย์ของอรรถกถาจารย์ที่กล่าวถึงเรื่องสิ่งของที่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์อยู่ในการปกครอง ดังกล่าวไว้ว่า

...สิ่งของอันเจ้าของไม่ได้ให้ ชื่อว่า อันเขายังไม่ได้ละวางเพราะว่า เจ้าของยังไม่ได้สละพ้นจากมือของตน หรือจากที่ ๆ ตั้งอยู่เดิม ชื่อว่าอันเจ้าของยังไม่ได้สละทิ้ง เพราะว่ามีทรัพย์ตั้งอยู่ในที่เดิมแล้ว แต่เจ้าของก็ยังไม่ได้สละทิ้ง เพราะยังไม่หมดความเสียดาย ชื่อว่าอันเจ้าของรักษาอยู่เพราะเป็นของที่เจ้าของยังรักษาไว้ โดยจัดแจงการอารักขาอยู่ ชื่อว่า อันเขายังคุ้มครองอยู่ เพราะเป็นของที่เจ้าของใส่ไว้ในที่ทั้งหลายมีตั้งเป็นต้นแล้วปกครองไว้^{๑๖}

...เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้ทรงใคร่ครวญว่า ความสุขในราชสมบัติมีนิคหน้อย มีโทษมาก ส่วนความสุขในสมณธรรม มีอานิสงส์มาก ไพบูลย์ และอันอุดมบุรุษของเสพ แล้วตรัสสั่งอำมาตย์คนหนึ่งว่า เจ้าจงปกครอง ราชสมบัตินี้...^{๑๗}

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การครอบครอง การคุ้มครอง โดยเปิดเผย หรือการถือเอาอาการที่แสดงออกว่า การที่ยังมีใจที่คิดจะครอบครองสิ่งต่าง ๆ นั้นอยู่ เพื่อการดูแล คุ้มครอง หรือการบริหาร ก็อยู่ในความหมายของการปกครองตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้แล้ว ความหมายในทัศนะของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายความหมายของการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา เอาไว้ เช่น

สมัยครั้งพระพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระเจ้าจักรพรรดิที่เป็น “ธรรมราชา” มีลักษณะการใช้ธรรมะเป็นเครื่องปกครอง ขีดหลักธรรมเป็นเครื่องประพฤติเปรียบเทียบกับความเป็น

^{๑๖}วิ.อ. ๒/๑๐๕.

^{๑๗}พ.สุ.อ. ๔๖/๑๒๔.

“ธรรมราชา” ของพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดีที่สุด ดังพระดำรัสว่า “พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระธรรมราชา...ปกป้องคุ้มครองข้าราชการบริพาร โดยธรรม”^{๑๘}

“รัฐใดที่ปกครองด้วยธรรมทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เป็นความหมายที่กว้าง ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ของรัฐ สังคม และประชาชน กล่าวคือ การทำหน้าที่ของตนในฐานะผู้ปกครอง บริหารบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขโดยตั้งตนให้อยู่ในธรรม”^{๑๙}

จากความหมายของการปกครองต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การดูแลคุ้มครองป้องกันและบริหารตนเอง หรือผู้อื่นตามฐานะหน้าที่ของตนที่มีอยู่ ด้วยจิตสำนึกอันถูกต้อง และเป็นไปโดยความชอบธรรม

๓.๒.๒ การกำเนิดของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา

ในอรรถกถาอรรถกถาตามคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงความเป็นมาของโลก และการกล่าวถึงความเป็นของมนุษย์ และสังคม จนถึงการเกิดขึ้นของรัฐว่า

“สมัยที่โลกพินาศ และมีสัตว์ผู้มีบุญไปเกิดในชั้นอภิสรรพหมี มีปิตีเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมีอยู่ในวิมาน เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ๆ สัตว์เหล่านั้นกินกระบิดินเป็นอาหาร ร่างกายจึงแข็งกล้าขึ้นเกิดความยึดมั่นถื่อมั่น ในเวลาต่อมา ร่างกายเริ่มปรากฏเป็นเพศชาย เพศหญิง มีการเสพเมถุนตามสัญชาตญาณ มีการสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อปิดบัง ในเวลาต่อมา มีการกักตุนอาหาร และเลียนแบบกันเก็บไว้มาก ๆ จนเกิดอาหารขาดแคลน จึงหาวิธีการแก้ไขและนำไปสู่การปักปันเขตแดน, มีความเห็นแก่ได้เกินควรจนเกิดการขาดแคลนปัจจัยด้านต่าง ๆ เรื่อยมา จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเกิดมีการละเมิดสิทธิกันขึ้น การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ จึงตกลงกันที่จะสมมุติคนผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ตีตนนุคคลที่ควรตีตนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ โดยแบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น ความจำเป็นที่จะต้อง มีเจ้าหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ด้วยการเลือกจากมหาชน ให้เข้ามาทำหน้าที่นี้ และเรียกว่า “มหาชนสมมติ” บ้าง “กษัตริย์” บ้าง และ “ราชา” บ้าง”^{๒๐}

จากข้อความในอรรถกถาอรรถกถาที่กล่าวถึงการกำเนิดของรัฐว่า เกิดจากการรวมตัวของผู้คนที่ปกป้องผลประโยชน์ร่วมกัน และมีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะการล่วงละเมิดทางสิทธิซึ่งกันละกันก่อน จึงเกิด

^{๑๘} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๗๕.

^{๑๙} อังคนา ปิยะนันท์, **พุทธศาสนากับประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๒๐} ที.ปา. ๑๑/๕๖-๗๐/๕๒-๑๐๕.

การปักเขตแบ่งปันพื้นที่การครอบครอง เมื่อมีการแบ่งเขตแดนการครอบครองกันแล้ว ในกลุ่มพวกเดียวกันเองก็ยังมีปัญหาในการล่วงละเมิดแย่งชิงสิทธิของผู้อื่นอีก

จึงมีการรวมตัวกันขึ้นเพื่อเลือกคนขึ้นมาทำหน้าที่ในการดูแล ว่ากล่าวตักเตือนหรือขับไล่ผู้ที่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่น โดยจัดแบ่งข้าวสาทิให้เป็นค่าตอบแทน จึงได้เกิดรัฐและมีผู้นำขึ้นในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน และเรียกว่า “มหาชนสมมติ” บ้าง “กษัตริย์” บ้าง และ “ราชา” บ้าง จนปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนาเรื่อยมา และได้เรียกระบบโดยรวมเหล่านั้นว่า “การเมืองการปกครอง” โดยเรียกผู้นำในทางการเมืองและการปกครองนั้น ในชื่อที่แตกต่างกันออกไปตามรูปแบบของการปกครองนั้นเช่น “นายกัฐมนตรี” หรือ “ประธานาธิบดี” เป็นต้น

๓.๒.๓ รูปแบบการปกครองตามแนวพุทธศาสนา

การเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาล แคว้นต่าง ๆ ล้วนมีอิสระในการปกครองต่างแย่งชิงอำนาจกัน รัฐใดแพ้ก็ถูกรวบรวมเข้ากับรัฐที่ชนะและกลายเป็นเมืองลูกหลวง มีอาณาจักรใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจมากอยู่ ๔ อาณาจักร คือ โกสัมพีหรืออวังสะ อวันตี โกศล และมคธ

หากจะแบ่งการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ รัฐที่มีการปกครองแบบระบอบราชาธิปไตย และรัฐที่มีการปกครองแบบระบอบสามัคคีธรรม (สาธารณรัฐ สมาพันธรัฐ)^{๒๐}

๑) การปกครองรูปแบบราชาธิปไตย การปกครองรูปแบบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง มีตำแหน่งการบริหารที่ลดกลั่นกันลงมาตั้งแต่บุโรหิต เสนาบดี เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังแบ่งการปกครองแยกย่อยออกเป็นระดับการปกครองท้องถิ่นอีก คาม นิคม ชนบท ซึ่งมีหัวหน้าเผ่าทำหน้าที่คล้าย ๆ เป็นการปกครองแบบประเทศราชแต่ให้อิสระในการปกครองรัฐที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตยนี้ พระราชาจะมีอำนาจสมบูรณ์โดยไม่ต้องมีสภา เนื่องจากว่าในยุคนี้เป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ไม่อาจที่จะนำความคิดเห็นของเผ่าต่าง ๆ มาใช้กับกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่มีอำนาจหรือมีความเชื่อถือในสิ่งเดียวกันได้ เหตุนี้รัฐในสมัยร่วมพุทธกาลจึงล้วนแต่เป็นรัฐที่ได้รวบรวมเอาเผ่าเล็ก ๆ ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงมาผนวกเป็นรัฐใหญ่เดียวกัน ซึ่งอาจจะได้มาโดยยินยอมหรือโดยกำลังก็ได้ ดังนั้นอำนาจเบ็ดเสร็จจึงอยู่ที่พระราชาหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว รัฐที่มีการปกครองตามระบบนี้ ได้แก่ รัฐมคธ อันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง รัฐโกศล รัฐอวังสะ รัฐอวันตี

๒) การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐมี ๒ แบบ ด้วยกันคือ สาธารณรัฐเฉพาะรัฐ ซึ่งเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้น ๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับแบบสมาพันธรัฐที่มีรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐรวมกัน มีการสลับเปลี่ยนกันเป็นพระราชา (ผู้นำ) ของ

^{๒๐} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, อ้างแล้ว, หน้า ๓-๔.

สาธารณรัฐ ซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาของการปกครองของพระราชาแต่ละพระองค์เป็นคราว ๆ ไป สาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรมนั้นเป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข แต่มีผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐบริหารงาน โดยการปรึกษากันกับสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นคณะผู้ครองแคว้น โดยใช้สถานที่ที่หนึ่งประชุมกันในการบริหารรัฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การทำสงคราม หรือแม้แต่การบริหารงานภายใน ซึ่งสถานที่นั้นคล้ายรัฐสภาในปัจจุบัน เรียกว่า “สัณฐาคาร”^{๒๒} รัฐที่มีการปกครองแบบนี้ เช่น รัฐวัชชี รัฐมัลละ และประเทศสักกะ คำว่า สมาพันธรัฐ สาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรม มีผู้ให้ทัศนะไว้ว่า

คำทั้งสามนี้ เป็นคำที่มีผู้ใช้เรียกระบบการปกครองของรัฐเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของอินเดีย ที่เรียกว่า สมาพันธรัฐ เช่น รามะ สังกะ ตรีปติ เรียกตามลักษณะของรัฐซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของรัฐเล็ก ๆ ผู้ที่เรียกว่า สาธารณรัฐ เช่น อัลเตการ์ เรียกตามลักษณะของการปกครอง ส่วนคำว่า สามัคคีธรรม เรียกตามความนิยมของพุทธศาสนิกชนในเมืองไทย เพราะพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสอธิบายนิยธรรม^{๒๓} ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในรัฐ

รูปแบบของรัฐสภา (สัณฐาคาร) ประเทศอินเดีย ในขณะที่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นชมพูทวีป มีการปกครองเป็นรัฐต่าง ๆ มากมาย ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก มี ๑๖ แคว้น^{๒๔} แต่รัฐที่มีอำนาจจริง ๆ ได้แก่ คช โกศล วัชชี วัชสะ และอวันตี ระบบการปกครองส่วนมากเป็นราชาธิปไตย (Monarchy) แต่ก็มีหลายรัฐที่เดียวที่มีระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม (หรือ Tribal Republic) ซึ่งถือว่าเป็นประชาธิปไตยแบบหนึ่ง มีสภาชื่อสัณฐาคาร เป็นที่ประชุมของรัฐ เพื่อพิจารณาร่วมกันลงมติตัดสินปัญหาต่าง ๆ ตัวอย่างที่ปรากฏในระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมในแคว้นวัชชีนั้น กล่าวกันว่ามีผู้นำที่ทำหน้าที่ปกครองถึง ๗,๗๐๗ ท่าน ต้องหมั่นเวียนผลัดเปลี่ยนเป็นประมุขตามวาระ

ในสภา (สัณฐาคาร) ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ คือ วรคยะ, คฤหยะ และปักษยะซึ่งมักขัดแย้งกันบ่อยครั้ง เพื่อช่วงชิงอำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในสภา คำว่า ทวันทวะเป็นศัพท์ที่ใช้ระบุพรรคคู่แข่ง และคำว่า วุยุดกรณะ แสดงการแข่งขันกันส่วนกฎกติกาในการประชุมและการอภิปรายในสภาดูเหมือนจะเป็นอย่างเดียวกับสังฆกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ในคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่การกำหนดองค์ประชุม ผู้เข้าร่วมประชุม (คนดึกะ/สังฆดึกะ) ผู้ควบคุมองค์ประชุม (คนปุระกะ) ผู้กำหนดจัดที่นั่ง (อาสนบัญญัติปะกะ) ผู้รับผิดชอบการลงคะแนน (ศาลากาครหาปะกะ) ตลอดจนประธานสภา (สังฆมุขยะ)

^{๒๒} อังคณา ปิยะนันท์, พุทธศาสนากับประชาธิปไตย, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒-๓๕.

^{๒๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, อ่างแล้ว, หน้า ๖.

ดังนั้น เมื่อหันมาพิจารณาสังฆกรรมจะเห็นว่า มีวิธีการและหลักการเช่นเดียวกับการบริหารกิจการระบบสามัคคีธรรม เริ่มตั้งแต่ทรงมอบความเป็นใหญ่แก่สงฆ์ การกำหนดจำนวนของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ เช่น ๔ รูป ๕ รูป หรือ ๒๐ รูป ซึ่งได้แก่องค์ประชุม (Quorum) ของสภานั้นเอง การกำหนดสถานที่ประชุม (คือสภา) ภิกษุผู้เข้าประชุมมีสิทธิแสดงความคิดเห็นทั้งคัดค้านหรือเห็นด้วย ที่ประชุมต้องหาทางคลี่คลายปัญหาจนเกิดมติเห็นเป็นเอกฉันท์ กิจการนั้น ๆ จึงถือว่าสำเร็จลุล่วงไปได้ ซึ่งวิธีการที่จะทำให้เกิดเอกฉันท์ ก็อาจใช้วิธีจับฉลากซึ่งก็คือการลงคะแนนเพื่อใช้เสียงข้างมาก หรือที่เรียกว่า เภกฺขยสติกขา (Decision According to the Majority)

ในสังฆกรรมเช่นวิธีอุปสมบท หรือการรับเป็นสมาชิกในคณะสงฆ์มีวิธีการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมจริงๆ จึงมีข้อห้ามเพื่อกำหนดคุณสมบัติไว้ มีการสอบสวนภูมิหลังอย่างละเอียด โดยมีพระอุปัชฌายะเป็นผู้รับรอง ซึ่งการสอบสวนนั้น ต้องทำกันทั้งในที่ลับตาสงฆ์และท่ามกลางสงฆ์ เมื่อมีการประชุมสงฆ์เพื่อการอุปสมบท มีการเสนอญัตติ ๑ ครั้ง และประกาศความเห็นชอบ ๑ ครั้ง (คือญัตติทุติยกรรม) หรือเสนอญัตติ ๑ ครั้ง และประกาศขอความเห็น ๓ ครั้ง (คือญัตติจตุตถกรรม) การสวดเสนอญัตติ เป็นการเล่าเรื่องว่าผู้ขอบวชมีคุณสมบัติครบถ้วน และสวดประกาศขอความเห็นชอบ โดยเปิดโอกาสให้ทักท้วงได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ทักท้วงโดยนัยอยู่ ถือว่าให้ความเห็นชอบแต่อย่างไรก็ตาม มีข้อที่สังเกตว่ารายละเอียดปลีกย่อยของการปกครองคณะสงฆ์ย่อมมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นย่อมแตกต่างจากการปกครองฝ่ายบ้านเมืองเพราะมีปัญหานั้นสิทธิและเสรีภาพโดยยึดถือเสียงเอกฉันท์เป็นหลัก มิใช่เป็นการใช้อำนาจแบบเผด็จการ ของคนใดคนหนึ่ง^{๒๔}

สรุปได้ว่า การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐมี ๒ แบบ คือ สาธารณรัฐ และสหพันธรัฐ หมายถึงการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้น ๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับแบบสหพันธรัฐหมายถึง การปกครองที่เกิดจากการรวมตัวกัน มีการสับเปลี่ยนตัวกันเป็นพระราช

นอกจากนี้รูปแบบการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ยังพบว่ามีรูปแบบต่าง ๆ อีกดังนี้

๓) **การปกครองแบบธรรมรัฐ** ธรรมรัฐ คือรัฐที่ถือธรรมเป็นอุดมการณ์ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครองต่างอยู่ภายใต้หลักธรรมาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า เป็นระบบการปกครองแบบใดแบบหนึ่งอย่างเช่นทฤษฎีการปกครองทั่วไป แต่หมายเอาทฤษฎีการปกครองที่ใช้หลักธรรมตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเป้าหมายของการปกครองรัฐอันจะนำไปสู่การบรรลุ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๑๐.

ประโยชน์สูงสุดร่วมกันของคนในรัฐเท่านั้นรวมทั้งในแง่ของการปกครองรัฐและการปกครองคณะสงฆ์

รัฐธรรมนูญ หมายถึง ประเทศที่มีธรรมะอันตั้งมั่นดำรงไว้แล้ว คือ รัฐที่มีการปกครองโดยอาศัยความชอบธรรม หรือรัฐที่ปกครองด้วยธรรม^{๒๕} ดังนั้น รัฐใดที่ปกครองด้วยธรรมทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เป็นความหมายที่กว้าง ครอบคลุมถึง ความสัมพันธ์ของรัฐ สังคม และประชาชน

การปกครองในลักษณะนี้ ในทัศนะของพุทธศาสนาเห็นว่า การปกครองไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบหรืออยู่ในระบบใดก็ตาม นอกจากจะต้องให้มีความเหมาะสมกับสภาพในแต่ละสังคมในปัจจุบันและปัญหาความความต้องการของสังคมแล้ว สิ่งหนึ่งที่ขาดเสียมิได้สำหรับการปกครองนั้นก็คือ ต้องมีธรรมเป็นปทัฏฐาน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ที่มีอำนาจ หรือผู้นำในสังคม ยังจะต้องมีธรรมเป็นแบบอย่างในการประพฤติ เพื่อนำสังคมไปสู่ เป้าหมาย หรือนำไปยังทิศทางที่ถูกต้อง เช่น ข้อความที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเอาไว้ว่า

สมัยใด พระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้นแม้พวกข้าราชการ...พวกพราหมณ์...พวกคหบดี...แม้ชาวนิคมชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม...

เมื่อชาวนิคมชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม...พระจันทร์พระอาทิตย์ ก็ย่อมโคจรหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ...ดวงดาวนักษัตรกลางคืนและกลางวัน...เดือนหนึ่งและกึ่งเดือน...ฤดูและปี...ลมก็ย่อมพัดไม่สม่ำเสมอ ดินฟ้าอากาศย่อมวิปริตแปรผัน...เมื่อดินฟ้าอากาศ วิปริตแปรผัน พวกเทวดาทั้งหลายหงุดหงิด ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายแก่ไม่สม่ำเสมอ มนุษย์ทั้งหลายที่บริโภคข้าวที่แก่ไม่สม่ำเสมอ ย่อมเป็นคนมีอายุสั้น มีผิวพรรณเศร้าหมอง มีกำลังอ่อน มีโรคภัยไข้เจ็บมาก...

เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามฝาก ถ้าโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปคด โคนั่นทั้งหมดย่อมว่ายน้ำไปคดตามด้วย...ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นไม่ประพฤติธรรม ประชาชนย่อมจะไม่ประพฤติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน ถ้าพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ประเทศชาติก็ย่อมจะประสบความทุกข์...^{๒๖}

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า “ธรรม” มีความสำคัญยิ่งในการปกครองต่อผู้นำในสังคม มีอิทธิพลมากต่อความเสื่อมหรือความเจริญของสังคม เพราะผู้นำเป็นผู้ที่มีอำนาจ และเป็น

^{๒๕} อังคณา ปิยะนันท์, พุทธศาสนากับประชาธิปไตย, อ้างแล้ว, หน้า ๓๕-๔๕.

^{๒๖} อัง.จตุกก. ๒๑/๗๐/๕๗.

แบบอย่างของคนในสังคมนั้น จึงมีอิทธิพลต่อการกระทำตามของประชาชนที่อยู่ในการปกครองด้วยเสมอ คือ ถ้าผู้นำเป็นคนดีมีศีลธรรม ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองก็จะเห็นสิ่งที่ดีเหล่านี้ และซึมซับสิ่งเหล่านั้นด้วยการรับรู้จากการอยู่ร่วมในสังคม เช่น ทางกฎหมายของบ้านเมือง ทางขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี

การปกครองแบบที่อาศัยธรรมเป็นที่ตั้งเกี่ยวกับผู้นำนี้ ในสมัยครั้งพระพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระเจ้าจักรพรรดิที่เป็น “ธรรมราชา” มีลักษณะการใช้ธรรมะเป็นเครื่องปกครอง ยึดหลักธรรมเป็นเครื่องประพฤติเปรียบเทียบกับความเป็น “ธรรมราชา” ของพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดีที่สุด

ดังพระดำรัสว่า “พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระธรรมราชา...ปกป้องคุ้มครองข้าราชบริพาร โดยธรรม”^{๒๖}

สรุปได้ว่า การปกครองแบบธรรมรัฐ มีสาระความสำคัญอยู่ที่การอาศัยใช้ธรรมเป็นเครื่องมือในการปกครอง และให้ถือว่าธรรมเป็นหลักการใหญ่ ไม่มีสิ่งที่จะคัดค้านหรืออยู่เหนือหลักธรรมความถูกต้องนั้นไปได้ คือผู้ปกครองต้องเป็นผู้มีธรรม จึงได้เรียกว่าประมุขธรรม ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองควรมีธรรมในการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ ประกอบราชสังคหะ และอคติ ๔

๔) การปกครองตามหลักอริปไตย หลักการปกครองไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบบใด มักจะไม่พ้นไปจากอำนาจหรือทัศนะ (ทิฎฐิ)ใดทัศนะหนึ่ง เป็นตัวกำหนดในการปกครองทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นการปกครองตน ปกครองผู้อื่น หรือปกครองสังคม

อริปไตย แปลว่า “ความเป็นใหญ่ หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่” ในทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. อัตตาริปไตย คือ การถือตนเองเป็นใหญ่มีตนเองเป็นศูนย์กลางการพัฒนาศักยภาพตามสถานะของตนให้มีสติเป็นเครื่องพิจารณาเป็นหลักยึด

๒. โลการิปไตยคือ มีโลกเป็นใหญ่ กล่าว คือ เอากระแสน้ำจืดภายนอกเป็นเครื่องยึด ควรพิจารณาด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ

๓. รัชมาริปไตย คือ การถือธรรม ความถูกต้องเป็นใหญ่ ควรประพฤติดังจริงจังเคร่งครัด สม่่าเสมอไม่ขาดตอน^{๒๗}

^{๒๖} อ.เจก. ๒๐/๔๕๓/๑๓๗.

^{๒๗} อ.ต.ก. ๒๐/๔๗๕/๑๘๖.

อธิปไตยในพระสูตร กับอธิปไตยในระบบการปกครองมีความหมายแตกต่างกัน ความหมายในพระสูตรนั้น เป็นหลักธรรม เป็นข้อปฏิบัติอยู่ที่คนแต่ละคน ไม่ว่าจะอยู่ในการปกครองใดระบบใด ทุกคนสามารถเป็นอัคราธิปไตย โลกาธิปไตย ธัมมาธิปไตยได้ทั้งนั้น แต่สำหรับผู้ที่เป็นหัวหน้าหมู่หรือผู้ปกครอง ฟังถือหลักธัมมาธิปไตย^{๒๖} ส่วนอธิปไตยในความหมายของการเมืองการปกครองนั้น เน้นถึงความเป็นใหญ่ในการปกครองหรืออำนาจว่า ควรจะอยู่ที่ใด เช่น ถ้าประชาชนเป็นใหญ่ในการปกครองก็เรียกว่าประชาธิปไตย อธิปไตย ๓ ในความหมายตามพระสูตรนั้นมีส่วนคืออย่างเดียว แต่เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในทางโลกเกี่ยวกับระบบหรือวิธีการในการปกครอง อัคราธิปไตย และโลกาธิปไตย มีทั้งส่วนดีส่วนเสีย เพราะสามารถใช้ไปในทางที่ดีหรือในทางที่เสียก็ได้ ส่วนธัมมาธิปไตยนั้น มีแต่ส่วนคืออย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความรู้และปัญญาของผู้ นั้นว่า จะมีสติปัญญา รู้ดีรู้ชั่ว อะไรถูกต้องหรือผิดงามแค่ไหนเพียงไร ดังนั้นประชาธิปไตย จึงเปรียบเทียบกับโลกาธิปไตย เพราะเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ การมีเสียงข้างมากไม่ใช่หมายความว่า จะมีความถูกต้องเสมอไป เพราะเสียงส่วนใหญ่อาจเป็นเสียงที่ผิดก็ได้ ดังนั้นประชาธิปไตยจึงต้องอยู่ในกรอบของธัมมาธิปไตยหรือกรอบของความถูกต้องชอบธรรมด้วย

นอกจากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับหรือปฏิเสธระบบการเมืองการปกครองใด ๆ เพราะทุกระบบมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดี แต่วิธีการของแต่ละระบบอาจแตกต่างกันออกไป และการปกครองทุกระบบล้วนแต่มีข้อผิดพลาดบกพร่องทั้งสิ้น ดังที่ได้มีผู้กล่าวเอาไว้ว่า

“พระพุทธเจ้ามิได้เสนอให้แก้ปัญหาสังคม โดยการเสนอการปกครองระบบใหม่ แต่ใช้วิธีเสนอให้ปรับระบบเดิม นั่นคือ ทุกระบบอาจมีข้อบกพร่อง ส่วนที่บกพร่องคือ ส่วนที่ไม่เป็นธรรม ถ้าแก้ไขส่วนนั้นให้เป็นธรรมได้ ระบบอะไรก็เป็นธรรมเหมือนกันหมด”^{๒๗}

จากแนวคิดดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้มองที่ระบบของการปกครอง แต่มองที่สาระของการปกครองว่า จะต้องมีความชอบธรรม เป็นธรรม และไม่มีสิ่งใดที่จะอยู่เหนือธรรมได้

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒๓.

^{๒๗} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, อ่างแก้ว, หน้า ๑๗๒.

๕) ให้ความคุ้มครองรักษาแก่นก และเนื้อสัตว์ทั้งหลายที่ควรสงวน

๑๐) ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ มาอธรรมการ ห้าม ป้องกันมิให้เกิดการอธรรมทุกชนิด

๑๑) ธนานุประทาน แบ่งทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้

๑๒) สมณพราหมณ์ปริพุจฉา มีความสนใจในธรรม ปรีกษาธรรมจากผู้ประพฤติดี หรือจากผู้ที่ประพฤติชอบ^{๑๒}

ประกอบราชสังคหะ คือ การทำนุบำรุง ด้วยหลักธรรมที่ว่า “หลักราชสังคหะวัตถุ” หลักธรรมนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมในการวางนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐที่มุ่งเกี่ยวเนื่องต่อการเสริมสร้างคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณธรรมมากขึ้น เรียกว่า “หลักปรัชญาภิบาล โนนาย หรือ รัฐประศาสนโยบาย”^{๑๓} คือ

๑) สัสเมระ คือ ผลาดในการบำรุงประชาชน

๒) ปุริสเมระ คือ ผลาดในการบำรุงข้าราชการ

๓) สัมมาปาสะ คือ ผูกประสานวงประชา ความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม

๔) วาจาเปยยะ คือ มีวาจน่าฟัง

๕) นิรัคคพะ หรือ สรรพเมระ คือ ขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน^{๑๔}

ฉะลคคิ ๔ ผู้ปกครองต้องละเว้นจากอคติ หรือ ความลำเอียง ๔ ประการ ในการใช้อำนาจ คือ

๑) ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบพอกัน เรียกว่า ฉันทาคติ

๒) ลำเอียงเพราะไม่ชอบ โกรธเกลียดกัน เรียกว่า โทสาคติ

๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่รู้จริง เรียกว่า โมหาคติ

๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว เช่น กลัวอิทธิพล กลัวอำนาจ เรียกว่า ภยาคติ^{๑๕}

สรุปได้ว่า หลักธรรมทั้งหมดนี้ เป็นหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหาร หรือนักการเมืองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง หมู่คณะและบริหารงานของรัฐ ผู้นำในคติของพระพุทธศาสนามีได้เป็นเพียงผู้นำทางการเมืองของประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำสังคมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ปกครอง ได้แก่ หลักประมุขธรรม หรือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ หรือ “จักรวรรดิวัตร” เป็นหลักธรรมที่

^{๑๒}ที่.ป.า. ๑๑/๓๕/๔๕.

^{๑๓}ที่.ป.า. ๑๑/๓๕/๕๕.

^{๑๔}อง.จตุกก. ๒๑/๓๕/๔๑.

^{๑๕}ที่.ป.า. ๑๑/๑๗๖/๑๕๖.

ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง มี ๑๒ ประการ ประกอบราชสังคหะ คือหลักรัฐาภิบาล โนบาย หรือ รัฐประศาสนโนบาย และละอคติ ๔

๒) หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชน

นอกจากผู้ปกครองจะต้องมีคุณธรรมและมีธรรมาธิปไตยที่เป็นหลักใช้ในการปกครองแล้ว ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองก็ต้องมีความรู้ในเรื่องของตนเองที่เกี่ยวกับการปกครองด้วยเช่นเดียวกัน โดยมีผู้สรุปหลักธรรมที่จำเป็นของประชาชนที่ถูกปกครองควรมีไว้ดังนี้ คือ

รู้หลักอธิปไตย คือ ต้องรู้จักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อธิปไตย ๓ ได้แก่

๑) หลักอัตตาธิปไตย การถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ การกระทำการต่าง ๆ ด้วยการปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ คุณชาตที่เกิดโดยทำตนให้เป็นใหญ่ ชื่อว่า อัตตาธิปไตย ส่วนในฝ่ายกุศล ได้แก่ การเว้นชั่วทำดีด้วยการเคารพตน

๒) หลักโลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือเอาความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนิทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถจะเอาใจหมู่ชนหาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ คุณชาตที่เกิดโดยทำชาวโลกให้เป็นใหญ่ ชื่อว่า โลกาธิปไตย ฝ่ายกุศล ได้แก่ การเว้นชั่ว ทำดีด้วยการเคารพเสียงหมู่ชน

๓) หลักธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบข้อเท็จจริงและความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ่มชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นด้วยความรู้สุจริตใจว่า เป็นไปโดยความชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบกติกาคณะชาตที่เกิดโดยทำ โลกุตระธรรม ให้เป็นใหญ่ชื่อว่า ธรรมาธิปไตย ฝ่ายกุศล ได้แก่ การเว้นชั่ว ทำดีด้วยการเคารพในธรรม มีความเห็นจริงตามสิ่งที่เป็นจริง^{๑๖}

ไม่สามัคคี (มีหลักสาราณียธรรม) คือ หลักที่จะทำให้ประชาชนภายในชาติอยู่กันด้วยความสามัคคี ทำให้ประเทศชาติมีเอกภาพ ซึ่งเป็นหน้าที่หรือข้อปฏิบัติของประชาชนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม ประกอบไปด้วยหลักการปฏิบัติ ๖ ประการ ได้แก่

๑) จะต้องมีเมตตาทายกรรม คือ การแสดงออกถึงความมีเมตตาทางกายแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคมเดียวกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น ช่วยเหลือกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความ

^{๑๖} อจ.ทก. ๒๐/๔๗๕/๑๓๕.

๒) จะต้องมีเมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความมีเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจา ต่อเพื่อนร่วมสังคมประเทศชาติเดียวกัน เช่น การช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์แนะนำสั่งสอน ตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี กล่าววาจาสุภาพ เป็นประโยชน์ อ่อนหวานทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) จะต้องมีเมตตาโมกกรรม คือ การตั้งจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคมร่วมหมู่คณะเดียวกัน มีจิตปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง คิดทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์ต่อกัน มองกันในด้านดี ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน

๔) สาธารณโลกี คือ การรู้จักแบ่งปันเจตีย์เจือจาน แม้ว่าจะเป็นสิ่งของเล็กน้อยแต่เป็นสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม ก็ไม่ควรหวงไว้แต่เพียงผู้เดียว นำมาให้ได้มีส่วนร่วมบริโภคใช้สอยร่วมกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ จะต้องมียศ มีความประพฤติเสมอเหมือนกับบุคคลที่ร่วมในสังคมหมู่เดียวกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ เคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม

๖) ทิฎฐิสามัญญา คือ ต้องมีความเห็นที่ตรงเสมอเหมือนกับผู้อื่นในสังคมเดียวกัน มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการที่จะนำไปสู่การขจัดปัญหา มิใช่เป็นความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา มิใช่เป็นความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา ต้องยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม^{๑๖}

หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้านำไปปฏิบัติตาม หรือควบคู่กับอธิทานิยธรรมทั้ง ๗ ประการแล้ว ก็จะเป็นการเสริมความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ สร้างความเป็นเอกภาพ เพราะผลที่จะเกิดตามมาจาก การประพฤติตามหลักธรรมนี้ คือ สาราณียะ ทำให้ระลึกถึงกันในด้านดี ปิยกรณะ ทำให้เกิดความรักใคร่ ประองคองกัน ทรุกรณะ ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน เป็นต้น

มีส่วนร่วมในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยกันป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียวคือ “หลักอธิทานิยธรรม”

ต้องมีฆราวาสธรรม คือ ประชาชนนั้นจะต้องมีธรรมะประจำจิตใจของชาวบ้านหรือ ของประชาชนผู้อยู่ครองเรือน ๔ ประการ คือ

๑) สัจจะความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไร ก็ให้เป็นที่ยึดถือวางใจได้

๒) ทมะ ฝึคน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้น ยั่งยืนเสมอ

^{๑๖}ที.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๑๑.

๓) ขันติ อคทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันมั่นเพียร เข้มแข็งอคทนไม่หวั่นไหว มั่นใจจุดมุ่งหมายไม่ย่อท้อหรือทอดย

๔) จาคะเสยสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ได้ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน^{๓๔}

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือประชาชน ได้แก่ หลักธรรมที่ประชาชนควรรู้คือ การรู้หลักอริปไตย และการมีหลักสาราณียธรรม หรือหลักที่ไฝ่สามัคคี และพรวาสาธรรม ๔ ประการ

๓) หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือประชาชนที่ใช้ร่วมกัน

อุปทานียธรรม ๗ ประการ คือ หลักธรรมที่ใช้เพื่อการปกครองร่วมกันของทุกคน และทำให้มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียวโดยไม่เสื่อมถอย ได้แก่

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒) เมื่อประชุม ก็ประชุมพร้อมเพรียงกัน เมื่อเลิกประชุมก็เลิกพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจ ที่ควรทำ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้ว ด้วยการประพฤตินั้นอยู่ในธรรมครั้งโบราณ ตามที่ท่านบัญญัติไว้

๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งหลาย และให้ความสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อฟัง

๕) ไม่ข่มขืนบังคับปกครองหญิงในสกุล ตามอำนาจของกิเลสตัณหา

๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ สถานที่ควรเคารพ ทั้งภายในและภายนอก และไม่ลบไล้งพิธีกรรมอันชอบธรรมซึ่งเคยให้และเคยทำ แก่สถานที่สำคัญเหล่านั้น

๗) ถวายความอารักขา ความคุ้มครอง ทะนุบำรุงผู้ทรงศีล หรือพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี และหวังว่า พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มา จะมาสู่แว่นนี้ และที่มาแล้ว จะอยู่อย่างมีความสุข^{๓๕}

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือประชาชนที่ใช้ร่วมกัน คือ อุปทานียธรรม ๗ ประการ ที่ทำให้การปกครองมีความเจริญไม่มีเสื่อม มีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ผู้ปกครองเป็นผู้มีธรรม ผู้ถูกปกครองหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรม และมีหลักวิธีการปกครองที่ดี เพราะเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

^{๓๔} พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

^{๓๕} อ.จ.สตฺยต. ๒๓/๑๕/๑๗.

๓.๒.๕ หน้าที่ของผู้ปกครองและเป้าหมายในการปกครอง

การที่มนุษย์มาอยู่รวมตัวกันเป็นรัฐนั้น ก็เพื่อต้องการให้ผู้ปกครองเข้ามาทำหน้าที่ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ รัฐหรือผู้ปกครองจะบรรลุดุสิตประสงค์หรือเป้าหมายของการปกครองได้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่หรือมีพันธกิจที่จะต้องปฏิบัติต่อประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่อันชอบธรรมที่ ผู้ปกครองหรือรัฐพึงอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน และถือเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ประชาชนจะต้องได้รับจากผู้ปกครองหรือรัฐให้มากที่สุด โดยสรุปแล้วหน้าที่ของการปกครองหรือรัฐมีด้วยกัน ๓ ประการ คือ

๑. หน้าที่ทางสังคม (Social Function)

๒. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Function)

๓. หน้าที่ทางการบริหาร ทางการปกครอง และการเมือง (Political Function)^{๔๐}

หน้าที่หลัก ๆ ๓ ประการดังกล่าวนี้ ถือว่ารัฐหรือผู้ปกครองต้องมีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และหน้าที่ของรัฐในทางพระพุทธศาสนาที่ได้มีผู้สรุปไว้ตามเรื่องราวในอรรถกถาสูตรเรียกว่า “สัพปาเย” มีดังนี้ คือ

๑. ผู้ปกครองหรือรัฐมีหน้าที่ในการช่วยเหลือประชาชนในเรื่องการไม่ให้มีความขาดแคลนในเรื่องอาหารการกิน

๒. ผู้ปกครองหรือรัฐมีหน้าที่ในการควบคุมรักษาความสงบสุขของประชาชน

๓. ผู้ปกครองหรือรัฐมีหน้าที่ในการควบคุมรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม

๔. ผู้ปกครองหรือรัฐมีหน้าที่ในการให้การศึกษาระดับพื้นฐาน และส่งเสริมการเรียนรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนา^{๔๑}

หน้าที่ของผู้ปกครองและเป้าหมายในการปกครองดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า รัฐมีหน้าที่หลักในการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ๓ ประการ คือ หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการบริหาร ทางการปกครอง และทางการเมือง อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าผู้ปกครองหรือรัฐมีหน้าที่ในการช่วยเหลือประชาชนในเรื่องต่าง ๆ เช่น ดูแลและส่งเสริมในเรื่องการประกอบอาชีพ เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ดูแลในเรื่องความสงบสุขเรียบร้อยของประชาชน ดูแลในเรื่องรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการให้ความรู้การศึกษาขั้นพื้นฐานและส่งเสริมให้มีศีลธรรมอันดี

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๔๑} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑.

๓.๒.๖ อำนาจและการใช้อำนาจของการปกครอง

สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ เรื่องของอำนาจและรูปแบบของการใช้อำนาจในการปกครองรัฐ เพราะรัฐเป็นศูนย์รวมอำนาจ ผู้ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม “อำนาจ” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Potter” ซึ่งหมายถึง สมรรถภาพ ในศัพท์ภาษาไทยนั้น “อำนาจ” หมายถึง อำนาจภาพ หรือพลัง ในรากศัพท์ภาษาบาลีคำว่า “พลัง” หมายถึง กำลังในการควบคุม^{๔๒}

ดังนั้นอำนาจและการใช้อำนาจของการปกครอง คือความสามารถที่จะสร้าง กำหนด และบังคับใช้สิทธิและหน้าที่ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม และสิทธิหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติ ตามซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจดังกล่าว เช่น วส อิทธิ สกุก อานุภาพ อินุทริย และ พล เป็นต้น โดยเฉพาะคำว่า พละ หรือ พล ในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้ในหลายหมวด มีทั้ง พละ ๔^{๔๓} พละ ๕^{๔๔} พละ ๘^{๔๕} ในพลสูตร พระพุทธเจ้าแสดงถึงสิ่งที่เป็นอำนาจ หรือเป็นกำลังของบุคคลประเภทต่าง ๆ ไว้ ๘ ประเภท ด้วยกัน คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๘ ประการ นี้ ๘ ประการเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทารกมีการร้องไห้เป็นกำลัง ๑ มาตุคามทั้งหลายมีความโกรธเป็นกำลัง ๑ โจรทั้งหลายมีอาวุธเป็นกำลัง ๑ พระราชาทั้งหลายมีอิสริยยศเป็นกำลัง ๑ คนพาลทั้งหลายมีการเพ่งโทษคนอื่นเป็นกำลัง ๑ บัณฑิตทั้งหลายมีการไม่เพ่งโทษเป็นกำลัง ๑ สมณพราหมณ์ทั้งหลายมีขันติเป็นกำลัง ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายกำลัง ๘ ประการนี้แล^{๔๖}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่มีอำนาจ หมายถึง ผู้ที่มีสิ่งที่ผู้อื่นไม่มี หรือมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เหนือผู้อื่น สามารถที่จะใช้สิ่งนั้น ๆ บังคับ ควบคุม ให้บุคคลอื่น ๆ กระทำตามความต้องการของตนเองได้

^{๔๒}พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, การศึกษารัฐศาสตร์แนวทงอำนาจ, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕); หน้า ๔๖๐.

^{๔๓}อง.นวก. ๒๓/๒๐๕/๓๗๖.

^{๔๔}อง.ปญจก. ๒๒/๑๓/๑๑.

^{๔๕}อง.อฎฐก. ๒๓/๑๑๗/๑๗๑.

^{๔๖}อง.อฎฐก. ๒๓/๑๑๗/๑๗๑.

คุณลักษณะของอำนาจตามแนวพุทธศาสนา

คุณลักษณะของอำนาจมีหลายอย่างประกอบกัน แต่ที่เด่นชัดที่สุด คือ การมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลอื่นให้กระทำตามความต้องการของตนเอง และคุณลักษณะ ของอำนาจ มีดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ทางสังคม ในสังคาลสูตร คือ บิดามารดา, ครูบาอาจารย์, ภรรยา, มิตรสหาย, คนรับใช้หรือบ่าว และสมณพราหมณ์^{๔๓}

๒. การรู้สึกฝืนใจของผู้ปฏิบัติตาม คือ การทำตามด้วยความรู้สึที่ไม่ใช่ความต้องการอันแท้จริง

๓. ความไม่แน่นอนหรือความน่าจะเป็น คือ การใช้อำนาจแต่ละครั้งไม่แน่นอนเสมอไป

๔. การบังคับและการยินยอม คือ สามารถที่จะบังคับได้ เมื่อมีการละเมิด

๕. การครอบงำ คือ สามารถให้ทำในสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการได้

๖. ความศรัทธา หรือความต้องตาต้องใจ คือ ทำให้เกิดการคล้อยตามได้ง่ายตามความเชื่อ^{๔๔}

คุณลักษณะของอำนาจตามแนวพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่สามารถจะทำให้บุคคลกระทำตามความต้องการของอีกบุคคลหนึ่งได้

สรุปได้ว่า อำนาจและการใช้อำนาจของการปกครอง คือ ความสามารถที่จะสร้างกำหนดและบังคับใช้สิทธิและหน้าที่ และสิทธิหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจนั้น อันมีลักษณะเป็นการบังคับ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจโดยสรุปมีดังนี้ คือ

๑. ผู้ปกครองมีลักษณะทางกายภาพดี เช่น ท่วงท่าสง่างาม บุคลิกลักษณะดี ฯลฯ

๒. มีบริวารหรือมิตรสหายมาก เช่น มีผู้คอยช่วยเหลือติดตาม มีผู้ประสานงาน ฯลฯ

๓. ผู้ปกครองที่มีบารมี คือ คุณสมบัติพิเศษบางอย่างที่มีเหนือผู้อื่น

๔. ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถ คือ รู้และเข้าใจสามารถที่จะแก้ปัญหาได้

๕. ผู้ปกครองที่มีคุณธรรม คือ สามารถแยกแยะชั่วดีได้ และปกครองโดยใช้ธรรม^{๔๕}

^{๔๓}ที.ป.า. ๑๑/๑๕๘/๒๐๒.

^{๔๔}อ.จ.ต.ก. ๒๑/๖๕/๕๓.

^{๔๕}พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ, อ่างแก้ว, หน้า ๔๖๐.

ปัจจัยดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมทำให้เกิดอำนาจแก่ผู้ปกครองได้เป็นอย่างดี เพราะเหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สามารถเห็นได้ในทุกขณะโดยไม่ต้องมีการวินิจฉัยหรือต้องใช้การพิจารณา

วิธีการใช้อำนาจของผู้ปกครอง

วิธีการใช้อำนาจของผู้ปกครอง โดยสรุปมี ๒ ประการ คือ

๑. การใช้อำนาจเพื่อส่วนตัว และพวกพ้อง
๒. การใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม เพื่อสาธารณะประโยชน์^{๕๐}

การใช้อำนาจทั้ง ๒ ประการ นี้ เป็นการใช้อำนาจที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือการใช้อำนาจเพื่อส่วนตัวและพวกพ้องนี้ เป็นการใช้อำนาจของผู้ปกครองชั้นเลว และการใช้อำนาจของผู้ปกครองชั้นดี

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของอำนาจตามแนวพุทธศาสนา คือ ความสามารถที่จะสร้างกำหนด และบังคับใช้สิทธิและหน้าที่ และสิทธิหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามซึ่งอยู่ภายใต้กรอบอำนาจ

๓.๒.๗ หลักการบริหาร

หลักการบริหาร เป็นหลักที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ปกครอง เพราะการบริหารที่ดี ย่อมก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีแก่องค์กรนั้น และการบริหารนั้นย่อมครอบคลุมถึงสิ่งที่สำคัญ ดังนี้

หลักการบริหารตน หลักในการควบคุมตนเอง เช่น มีสุจริต ๓ ได้แก่ การมีกาย วาจา และใจที่เป็นสุจริต, การปฏิบัติธรรมจรรยา คือ ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ การละเว้น หรือการงดจากการกระทำในสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ การกล่าวคำเท็จ, การกล่าวคำหยาบ, การกล่าวคำที่ส่อเสียดผู้อื่น, การกล่าวคำ เพื่อเจือ ไร้สาระ, การเบียดเบียนฉกฉวยเอาทรัพย์สินของผู้อื่น, การฆ่าล้างผลาญชีวิตคนและสัตว์, การประพฤติดิคิดในกาม, การคิด โลภอยากได้ของผู้อื่น, การพยายามทอาฆาต, และการมีความคิดเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรม และนอกจากนี้แล้วยังต้องมีธรรมในขั้นพื้นฐานของความเป็นคน คือ เบญจศีลและเบญจธรรมด้วย

หลักการบริหารคน หลักในการที่รู้ซึ่งถึงอุปนิสัยของคนที่ร่วมงานด้วยทั้งความสามารถในการทำงาน และอุปนิสัยใจคอด้วย ได้แก่ จริต ๖ คือ รากจริต คือ การรักสวยรักงาม โทสจริต คือ ผู้ที่ใจร้อนชอบความรวดเร็ว, และต้องมีหลักของความถูกต้องยุติธรรม มีความเมตตา มีการสงเคราะห์ตามควรมีหลักการอยู่ร่วมกันด้วยดี มีหลักในการลงโทษ ฯลฯ

^{๕๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๕.

หลักการบริหารงาน หลักการบริหารงาน โดยกว้าง ๆ มีอยู่ ๒ ประการ คือ คน และเทคนิค หรือวิธีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นทั้ง ๒ ส่วนนี้ จึงต้องมีความสมดุลกัน คือ คนดี มีความซื่อสัตย์ มีความขยันขันแข็ง ในหน้าที่การงาน และมีหลักการในการทำงานที่ดี เหมาะสม กล่าวโดยสรุปแล้วต้องมีคุณลักษณะของนักบริหาร ๓ ประการ คือ

- ๑) จกฺขมา หมายถึง มีปัญญาองการณํไกล
- ๒) วิฐุโร หมายถึง จัดการระเบียบด้วยดี
- ๓) นิสุตฺยสมฺปนฺโน หมายถึง สามารถพึ่งพาคนอื่นได้^{๕๐}

คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการ นี้มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนเป็นจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านได้ สำหรับนักบริหารระดับกลางทั้ง ๓ ข้อ มีความสำคัญในระดับที่ใกล้เคียงกันทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า หลักการบริหาร ทั้ง ๓ ประการ คือ หลักการบริหารตน หลักการบริหารคน และหลักการบริหารงาน เป็นคุณสมบัติของผู้นำ ผู้ปกครอง จะต้อง มี ดังนั้นในทัศนะของพระพุทธศาสนา พระราชาหรือกษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ในการปกครอง มีความสำคัญมิใช่เป็นเพียงผู้นำในทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ความวิปริตทางดินฟ้าอากาศ ทุพภิกขภัย หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์หรือพระราชาด้วย^{๕๑}

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาถือว่า กษัตริย์หรือพระราชามีความสำคัญในฐานะเป็นประมุขแห่งรัฐ และเป็นผู้นำทางด้านความดีงาม คือ มีศีลธรรม จริยธรรม แบบอย่างของคนทั่วไปได้เพราะผู้นำ หรือผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาประชาชน (พลเมือง) และประเทศชาติไปสู่ความเจริญได้ถ้าผู้ปกครองเป็นคนดีมีศีลธรรม หรือจะเสื่อมได้ ถ้าผู้ปกครองไม่ได้ตั้งตนอยู่ในความดีงามทั้งปวง

สรุปได้ว่า การปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มีดังนี้

^{๕๐} อ.ปญจก. ๒๒/๕๓/๕๖.

^{๕๑} พุทธศาสนิกฯ, **มหิดลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑.

การปกครองทั่วไป ได้แก่

ความหมายการปกครองทั่วไป หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ทางการปกครองของรัฐ เพื่อบริหารจัดการ ปกครองประเทศ หรือรัฐ ให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของการปกครองนั้น ระบบการปกครองของตะวันตก แบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ คือการปกครองระบบเผด็จการ (Dictatorship) ได้แก่ ระบบการปกครองที่รัฐมีอำนาจปกครองเหนือประชาชนและการปกครองระบบประชาธิปไตย (Democracy) ได้แก่ ระบบการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป

“รัฐ” คือ ชุมชนแห่งมนุษย์ ที่ตั้งอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีความเป็นเอกราชเหนือดินแดนที่ครอบครอง มีอำนาจและอธิปไตยที่มีอยู่ดินแดนนั้น โดยชอบธรรม

การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป มีอยู่ ๔ ทฤษฎี ใหญ่ ๆ ทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีเทวสิทธิ์ ทฤษฎีศักดินาภาพ และทฤษฎีธรรมชาติ ซึ่งแนวความเชื่อของแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันออกไป และยังไม่สามารถที่จะหาข้อสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีใดเป็นที่ยอมรับจากสังคมโลกโดยไม่มีผู้โต้แย้ง

องค์ประกอบที่สำคัญของรัฐ ได้แก่ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล อำนาจอธิปไตย

จุดประสงค์และหน้าที่ของรัฐ มีความจำเป็นต่อจัดการและดำเนินการ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อความสงบสุขของประชาชนในรัฐเป็นหลัก ตามสภาพแวดล้อมของรัฐนั้น

การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การดูแลคุ้มครองป้องกันและบริหารตนเอง หรือผู้อื่นตามฐานะหน้าที่ของคนที่มิอยู่ ด้วยจิตสำนึกอันถูกต้อง และเป็นไปโดยความชอบธรรม

การกำเนิดของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา เชื่อว่าเกิดจากการรวมตัวของผู้คนที่ปกป้องผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะการล่วงละเมิดทางสิทธิซึ่งกันละกัน

รูปแบบการปกครองตามแนวพุทธศาสนา เป็นเพียงการนำหลักธรรมเข้าไปเสริมสร้าง เพื่อให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมตามหลักของจริยธรรม เพราะศาสนาไม่ได้สอนในเรื่องการเมือง การปกครองแต่การเมืองการปกครองเกี่ยวข้องกับศาสนาในฐานะที่ต้องมีจริยธรรมอันดีงามเท่านั้น และมองว่ารูปแบบของการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีอยู่ ๒ แบบ คือ

การปกครองรูปแบบราชาธิปไตย คือการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดใน การปกครอง มีตำแหน่งการบริหารที่สละกันลงมาตั้งแต่บุโรหิต เสนาบดี เช่น คาม นิคม ชนบท อำนาจเบ็ดเสร็จจึงอยู่ที่พระราชารหรือกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ได้แก่ รัฐมถ อันมีพระเจ้าพิมพิสาร เป็นผู้ปกครอง รัฐโกศล รัฐวังสะ รัฐอวันตี

การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ มี ๒ แบบ คือ สาธารณรัฐเฉพาะรัฐ ซึ่งเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้น ๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับแบบสมาพันธรัฐที่มีรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐรวมกัน มีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชา (ผู้นำ) ของสาธารณรัฐเป็นคราว ๆ ไป

สาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรม เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข แต่มีผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐ ประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นคณะผู้ครองแคว้น โดยใช้สถานที่ประชุม เรียกว่า “สัณฐาคาร” เช่น รัฐวัชชี รัฐมัลละและประเทศสักกะ

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในพระพุทธศาสนา ได้แก่

หลักธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้ปกครอง ได้แก่ หลักประมุขธรรม หรือ ทศพิชราชธรรม ๑๐ ประการ บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ หรือ “จักรวรรดิวัตร” เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศลโบายในทางการเมือง มี ๑๒ ประการ ประกอบราชสังคหะ คือหลักรัฐาภิบาล โนบาย หรือ รัฐประศาสนโบาย และละออคติ ๔

หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ได้แก่ หลักธรรมที่ประชาชนควรรู้คือ การรู้หลักอริปไตย และการมีหลักสาราณียธรรม หรือหลักที่ใฝ่สามัคคี และฆราวาสธรรม ๔ ประการ

หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชนที่ใช้ร่วมกัน คือ อปรีหานิยธรรม ๗ ประการ ที่ทำให้การปกครองมีความเจริญไม่มีเสื่อม มีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ผู้ปกครองเป็นผู้มีธรรม ผู้ถูกปกครองหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรม และมีหลักวิธีการปกครองที่ดี เพราะเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบ ห่วงต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

หน้าที่ของผู้ปกครองและเป้าหมายในการปกครอง คือ หน้าที่หลักของรัฐในการอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ๓ ประการ คือ หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการบริหาร ทางการปกครอง และทางการเมือง อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

คุณลักษณะของอำนาจตามแนวพุทธศาสนา คือ ความสามารถที่จะสร้าง กำหนด และบังคับใช้สิทธิและหน้าที่ และสิทธิหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามซึ่งอยู่ภายใต้กรอบอำนาจ

หลักการบริหาร คือ หลักการบริหารตน หลักการบริหารคน หลักการบริหารงาน คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการ นี้มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของนักบริหาร

บทที่ ๔

ศึกษาความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปและความสัมพันธ์กัน ของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปและความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการกล่าวถึงความเกี่ยวข้องของการคบมิตรกับการปกครองโดยทั่วไปว่า มีความเกี่ยวข้องกันในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๔.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป

ลักษณะที่สำคัญของมิตร ไม่ว่าจะเป็นในทัศนะของพระพุทธศาสนา หรือในทัศนะของปัจเจกชนโดยทั่วไป มีความเห็นว่า ลักษณะของมิตรมีอยู่เพียง ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ เท่านั้น คือ มิตรที่ดี กับมิตรที่ไม่ดี หรือในทัศนะของพระพุทธศาสนาเรียกว่า มิตรแท้ กับมิตรเทียม^๑ ส่วนรายละเอียดและความลึกซึ้งในการจำแนกว่า ลักษณะอย่างไรจะเป็นมิตรที่ดี หรือเป็นมิตรที่ไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับการจำแนกแจกแจงของผู้รู้ตามศาสตร์ และสาขานั้น

เพราะฉะนั้น การแสดงความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะจำกัดขอบเขตในการแสดงความสัมพันธ์ให้อยู่ในประเด็นของเรื่อง มิตรที่ดี กับมิตรที่ไม่ดี และลักษณะของการปกครองที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี ดังต่อไปนี้ คือ

๔.๑.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี

จากการที่ได้ศึกษามาแล้วว่า ลักษณะของคนที่ไม่ควรคบเป็นมิตรทั่วไปนั้นมี ๗ ประการ คือ อุปนิสัยใจคอที่แสดงออกของคน ที่ไม่ควรคบเป็นมิตร เพราะมีพฤติกรรม การแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งได้แก่

- ๑) แพร่งพรายความลับ คือ เก็บความลับของเพื่อนไว้ไม่ได้
- ๒) ใจเร็วไม่ไตร่ตรอง คือ ตัดสินใจง่าย ไม่มีความรอบคอบ ใจร้อน ใจเร็วควนสรูป
- ๓) หยาบคาย คือ ผู้ที่มีการกระทำไม่เหมาะสมต้งาม มีกิริยาอาการที่ขาดสำนึกที่ดี
- ๔) ใจกลับกลอก คือ คนที่มีจิตใจกลับไปกลับมา มีความโลเล ไม่แน่นอน

---

^๑มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคละดอทพีบีแอลเอ็ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

๕) โกรธง่าย คือ คนที่โกรธเร็ว แม้จิตใจเพียงเล็กน้อย ก็เป็นเหตุที่ทำให้โกรธได้

๖) ไร้สัตย์ คือ เป็นคนที่ไม่มีความซื่อตรง มีจิตคิดคดทรยศ

๗) ใฝ่ทางพนัน คือ คนที่จิตใจฝืดฝักใฝ่แต่สิ่งที่เป็นไปแต่ในทางการพนันขั้นต่อ

ส่วนการปกครองที่ไม่ดีนั้น ในสังคมโลกทั่วไป หมายถึง การปกครองที่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการปกครอง หรือให้มีส่วนร่วมน้อยมาก ผู้นำหรือรัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หรือควบคุมกิจกรรมทางการเมืองที่สำคัญเหนือประชาชนแต่เพียงผู้เดียว คือ การปกครองระบบเผด็จการ โดยประชาชนต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐโดยเคร่งครัด ไม่เช่นนั้นแล้วอาจต้องได้รับโทษ

เมื่อศึกษาลักษณะของคนที่ไม่ควรคบเป็นมิตรทั่วไป กับการปกครองทั่วไปที่ไม่ดีแล้วพบว่า การคบมิตรที่ไม่ดีนั้น มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ไม่ดี ดังนี้

ลักษณะของผู้ที่เป็นผู้ปกครองที่ไม่ดีนั้น บ่อยมีคุณลักษณะที่ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในตัวคือ การเป็นผู้ที่เก็บความลับไว้ไม่ได้บ้าง ไม่มีความรอบคอบบ้าง หรือมีการกระทำอันไม่เหมาะสมดั่งงามบ้าง เมื่อคนเหล่านี้มีมิตร ก็ย่อมที่จะเลือกแต่คนที่มีอุปนิสัยเดียวกับตนคบไว้เพื่อเป็นมิตร ดังนั้น เมื่อคนที่มีหน้าที่ต้องบริหารรับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของผู้อื่นในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง มีพฤติกรรมที่ไม่ได้เป็นคุณและเอื้อ ไปในทางที่จะทำให้เกิดความเจริญงอกงามขึ้นได้แล้ว ความสำเร็จ หรือความเจริญในสิ่งใด ๆ ก็ย่อมที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองนั้นไม่ได้เช่นเดียวกัน

และระบบของการปกครองนั้น มีลักษณะอันเป็นการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ หรือไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยผู้นำหรือรัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวแล้ว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองการปกครองกับผู้ที่ไม่ควรคบเป็นมิตร ได้มีโอกาสเข้ามาบริหารดูแลบ้านเมือง ก็ยิ่งจะทำให้ ผู้นำ ผู้ปกครองอาศัยระบบที่ไม่มีความเป็นธรรมอยู่แล้วนั้น ทำตามอำนาจของตนด้วยความโกรธ ด้วยความหยาบคาย ด้วยความไร้สัตย์ ฯลฯ สร้างความทุกข์ยากทั้งหลายจากการปกครองนั้น จนอาจทำให้เกิดเป็นภัยพิบัติแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองได้ เช่น ผู้นำ ผู้ปกครองส่งเสริมให้ประชาชนของตนมัวเมา มีความยินดีในอบายมุขต่าง ๆ อันได้แก่ การพนัน สุรายาเสพติด และอบายมุขอื่น ๆ หรือเมื่อผู้นำ ผู้ปกครอง เป็นคนที่มีจิตคิดคดไม่ซื่อตรง ไร้ศีลธรรม ก็จะโกงกิน ยักยอกสิ่งของหรือภาษีอันถือว่าเป็นของส่วนรวมมากักเก็บ หรือใช้ไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ทำให้ตนเองและพรรคพวกอยู่อย่างสบายและมีความสุข แต่อยู่บนความทุกข์ยากของประชาชนคนส่วนใหญ่ของประเทศ

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี ย่อมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดทุกข์และเภทภัยต่าง ๆ แก่ผู้ได้ปกครองได้มากเพิ่มขึ้น เพราะสิ่งที่ไม่ดี

(คนที่มีความประพฤติไม่ดี) เมื่อไหลมารวมกับสิ่งที่ไม่ดี (ระบบบริหารที่ไม่ดี) เข้าด้วยกันแล้ว จึงทำให้เกิดทุกข์ภัย มีความน่าวิตก และความน่าหวาดกลัว แก่คนดีในสังคมที่ทำมาหากิน โดยซื่อสัตย์สุจริต ได้ เพราะเหตุความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี

๔.๑.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี

การคบมิตรที่ไม่ดี หมายถึง การคบคนที่ไม่ดีซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นทั้ง ๗ ประการ เช่น แพร่งพรายความลับ ใจเร็วไม่ไตร่ตรอง หยาบคาย ใจกลับกลอก โกรธง่าย ไร้ศรัทธา และใฝ่ทางพินัน ซึ่งในความหมายนี้ รวมถึงทั้งตัวผู้คบเองและตัวของผู้ที่ถูกคบด้วย เพราะทั้งตัวของผู้คบและผู้ที่ถูกคบบนนั้น ก็จะต้องไปคบกับคนอื่นที่มีอยู่ในสังคมด้วยเช่นเดียวกัน

ส่วนการปกครองที่ดีนั้นตามที่ศึกษาได้แก่ การปกครองระบบประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการปกครอง ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ เน้นการปกครองที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยต้องการให้ประชาชนปกครองตนเองอย่างกว้างขวาง เน้นหลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักเหตุผล หลักการตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก และหลักการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันดำรงตำแหน่ง ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาที่จำกัดแน่นอนของผู้ดำรงตำแหน่ง เช่น ๔ ปี หรือ ๖ ปี

เมื่อศึกษาลักษณะของคนที่ไม่ควรคบเป็นมิตรทั่วไป กับการปกครองทั่วไปที่ดีแล้ว พบว่าการคบมิตรที่ไม่ดีนั้น มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ดี ดังนี้

ธรรมชาติของคนที่ไม่ดีนั้น ไม่ว่าจะคบใครหรือมีเพื่อนเช่นไรก็ย่อมที่จะชักนำ ชักจูงให้เสื่อมเสียหรือทำให้ต่ำลง แม้สิ่งนั้นจะเป็นสิ่งของที่ดีอยู่แล้วก็จะทำให้ด้อยค่าลง เพราะเกลือกกลิ้งอยู่กับสิ่งที่ไม่ดีเหล่านั้น ดังเช่นคำที่กล่าวว่า

“...เมื่อคบคนที่ไม่ดีเป็นมิตร เหมือนทั้งชีวิตถูกความมืดมิดเข้าปกคลุม...เมื่อคบคนที่ไม่ดีเป็นมิตร เหมือนกับการสูญเสียทั้งชีวิตของคน”^๒

ดังนั้น เมื่อคนที่ไม่ดีมาอยู่กับระบบที่ดี ก็จะทำสิ่งที่ดีอยู่แล้วนั้นพลอยเสื่อมค่าไปด้วย เช่น การปรับเปลี่ยนสิ่งที่เคยดีอยู่แล้ว ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ตนเองมากยิ่งขึ้น โดยอาจอ้างว่า เพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพ หรือเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่ดีแก่ประชาชน ได้มากเพิ่มขึ้น และเมื่อคนไม่ดีได้เข้ามาเป็นผู้บริหารปกครองบ้านเมืองด้วยแล้ว ก็ย่อมที่จะต้อง คิด ทำ และพูด ตามอุปนิสัยของตนเองที่มีและเป็นอยู่ด้วยนั่นเอง

^๒วิทย์ นาควัชร, **ชีวิตนี้ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

จะเห็นได้ว่า ความเกี่ยวข้องของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดีนั้น แม้ระบบการปกครองจะดีสักเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าตกไปอยู่ในมือของคนที่ไม่ดีแล้ว คนไม่ดีก็จะพยายามหาทางหลีกเลี่ยง หลบหลีก หรือตีความสิ่งที่ยังไม่ชัดเจนเข้าข้างตนเองเพื่อให้ได้ประโยชน์ตามใจชอบ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ระบบการปกครองที่ว่าดีนั้น ก็จะดีเพียงแต่ชื่อ ส่วนวิธีการหรือผลที่ผู้อยู่ภายใต้ปกครองจะได้รับนั้นกลับ ไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากการที่ได้ชื่อว่าถูกปกครองด้วยระบบที่ดี เช่น การเลือกตั้งในระบบของประชาธิปไตยซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อระบบการปกครองนี้ แต่ถ้าการเลือกตั้งนั้นไม่ใช่เป็นการเลือกตั้งที่สะท้อนถึงเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์ของผู้ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งอย่างแท้จริง (เลือกเพราะเกิดจากรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์ทางการเมือง) แต่เกิดจากการงูใจด้วยการให้ผลประโยชน์ต่าง ๆ (ซื้อสิทธิขายเสียง) ที่ไม่ใช่ประโยชน์จากนโยบายเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศแล้ว การปกครองด้วยระบบที่ดีนั้น ก็จะเป็นการปกครองด้วยระบบที่ดีเพียงแต่ชื่อเท่านั้น เพราะสิ่งใดที่เริ่มต้นจากความทุจริต หรือจากสิ่งที่ไม่ถูกต้องแล้ว ผลที่เกิดขึ้นก็ย่อมที่จะไม่ถูกต้องดังงามด้วยเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี เมื่อใดที่คนที่ไม่มีโอกาสเข้าไปบริหารปกครองดูแลบ้านเมืองแล้ว ก็จะทำให้การปกครองที่ดีอยู่แล้วนั้นเสื่อมลง เพราะคนไม่ดีย่อมหาทางที่จะขัดและทำลายสิ่งที่ดีซึ่งเป็นอุปสรรคแก่ตน เพื่อที่จะทำ พุด หรือคิดอย่างคนที่ไม่ดี

๔.๑.๓ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี

ลักษณะของคนที่ดีควรคบเป็นมิตรทั่วไป หรือมิตรที่ดีตามที่ได้ศึกษาแล้วนั้นคือ

๑. ความมีใจสะอาดดีงาม คือ เป็นผู้ที่ทำอะไรด้วยความจริงใจ มีความบริสุทธิ์ใจ
๒. มีใจเพื่อแม่ คือ อนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น
๓. ความมีใจเด็ดเดี่ยว คือ ไม่เป็นคนมีจิตใจที่เรรวน
๔. ความมีใจคงที่ในสุขและทุกข์ คือ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นมั่นคง ไม่ว่าในยามสุขหรือในยามทุกข์
๕. ความมีแก่ใจ คือ เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นเสมอ
๖. ความมีเมตตากรุณา คือ เป็นผู้ที่มีจิตเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
๗. ความมีสัตย์ คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจซื่อตรง มั่นคง ไม่ทรยศคดโกง

ส่วนการปกครองที่ไม่ดีนั้น ได้แก่ การปกครอง ที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเน้นถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อการปกครองตนเองอย่างกว้างขวาง หรือที่เรียกว่า การปกครองระบบประชาธิปไตยนั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงการคบมิตรที่ดี หรือคนที่ควรคบเป็นมิตรด้วยนั้น ก็คือดีนั่นเอง ซึ่งในแง่นี้ก็คือหมายถึงตัวเราเองส่วนหนึ่งและบุคคลอื่น โดยทั่วไปอีกส่วนหนึ่ง ดังนั้น การกล่าวถึงในประเด็นนี้ จะเป็นการกล่าวถึงภาพลักษณ์โดยรวมของคนดีกับการปกครองที่โลกในปัจจุบันนี้เชื่อว่าเป็นดี ซึ่งหมายถึงการปกครองระบบประชาธิปไตย

คนดีโดยทั่วไปในแง่มุมมองของสังคม โลกนั้น อาจมีความหมายแตกต่างไปจากคนดีในแง่ของศาสนาบ้าง ซึ่งในประเด็นนี้จะได้นำไปกล่าวถึงในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

จากลักษณะของคนดีทั้ง ๗ ประการดังกล่าวข้างต้นคือ ความมีใจสะอาดดั่งงาม มีใจเพื่อแผ่ ความมีใจเด็ดเดี่ยว ความมีใจคงที่ในสุขและทุกข์ ความมีแค้นใจ ความมีเมตตากรุณา และความมีสัจย์ คุณสมบัติเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกื้อกูลแก่ผู้ที่เข้ามาคบหาด้วยให้เป็นไปในทางที่เจริญ เช่น ความมีสัจย์ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้ที่คบหากันเป็นมิตร เพราะถ้ามิตรถ้าขาดเสียซึ่งความมีสัจย์ มีความจริงใจที่ดีต่อกันแล้วการคบหากันนั้นก็เลยกลายเป็นการทำร้ายหักล้างซึ่งกันและกันได้ ในภายหลัง เช่น รู้ความลับในทางธุรกิจของมิตรแล้วกลับนำความลับที่มีอยู่นั้น ไปเปิดเผยแก่ผู้อื่นทั้ง ๆ ที่เคยได้ตกลงกันแล้วว่าจะไม่นำความลับนี้ไปแพร่งพรายให้แก่ผู้ใดล่วงรู้เป็นอันขาด เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ความเป็นคนดีนี้ เป็นอุปนิสัยแห่งความเจริญก้าวหน้า เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของความดีติดอยู่ในกาย วาจา และใจ ไปทุกแห่งทุกหน เมื่อได้รู้จักพบปะ พูดคุย หรือ ผู้ใดได้คบไปเป็นมิตรก็ย่อมที่จะเป็นที่พึ่งพิงได้ หรือเมื่อได้มีโอกาสเข้าไปรู้จัก ข้องเกี่ยวข้องกับ ผู้นำ ผู้ปกครอง หรือระบบของการปกครองบริหารบ้านเมืองก็ยิ่งที่จะเพิ่มพูนส่งเสริมความสมบูรณ์ในระบบของการปกครองนั้นให้มากยิ่งขึ้นได้ เช่น เมื่อรู้ว่าผู้ทำหน้าที่ใดยังไม่ยังสามารถปฏิบัติหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ได้ คนดีย่อมที่จะต้องแนะนำคนดี หรือแนะนำวิธีการที่ดีให้เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ไปสู่ผลสำเร็จที่ดีได้โดยสุจริตใจ

เมื่อคนดีได้เข้าไปมีโอกาสในการบริหารจัดการการปกครองบ้านเมือง คนดีย่อมสามารถที่จะพัฒนาระบบบริหารการปกครองที่ไม่ดีหรือมีข้อบกพร่องที่ยังไม่สมบูรณ์ให้ดีขึ้นมาได้ และถ้ามีระบบการปกครองที่ดีด้วยอยู่แล้ว ก็จะเป็นการส่งเสริมทำให้ระบบการปกครองนั้นมีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองนั้นได้มากยิ่งขึ้น หรือเมื่อผู้ปกครองรู้จักที่จะเลือกคบหาแต่มิตรที่ดี มิตรที่ควรคบ มิตรที่ดีเหล่านั้นก็จะเป็นกำลังสำคัญในอันที่จะชี้ช่องทางเป็นกำลังส่งเสริมนำพาให้การปกครอง และผู้ปกครองนั้น ไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าได้ในที่สุด

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องและส่งเสริมซึ่งกันและกันให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี เพราะมิตรที่ดีหรือมิตรที่ควรคบนั้น ย่อมสามารถที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แก่ระบบการปกครอง และแนะนำสิ่งที

ถูกต้องดีงามแก่ผู้ปกครอง ให้พัฒนาประเทศชาติของตนไปสู่ความสำเร็จที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวมได้

๔.๑.๔ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี

มิตรที่ดี หรือมิตรที่ควรคบนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการและปรารถนาที่อยากจะมีมิตรประเภทนี้ไว้ เช่น ความมีใจสะอาดดีงามต่อมิตรด้วยกัน มีใจเผื่อแผ่เอื้อเฟื้อต่อมิตร มีใจเด็ดเดี่ยวมั่นคง หรือเป็นผู้ที่มีใจคงที่ในเรื่องสุขและทุกข์

ส่วนการปกครองที่ไม่ดีนั้นก็คือ การปกครองที่จำกัดสิทธิเสรีภาพในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจำกัดสิทธิในเรื่องที่สำคัญทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในทางการปกครองของตนเองของประชาชน

ความเกี่ยวข้องกันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีดังนี้

ดังที่ทราบแล้วว่า คนที่ดีนั้นไม่ว่าจะทำหน้าที่อะไรก็ตามย่อมมีคุณสมบัติของสิ่งที่ดีติดตามมา ทั้งเหตุและผลจากการกระทำของคนดีนั้น ไม่มีพิชัยแก่ผู้เข้าไปคบหาด้วย ดังนั้น เมื่อเหตุจากการที่ได้คบคนที่ดีแล้ว แม้คนที่คบด้วยนั้นจะมีกำลังของความดีที่อ่อนกว่า แต่ก็ยังสามารถที่จะอาศัยพึ่งพามิตรที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาตนเองให้มีความดีสูงขึ้นตามมาได้ เพราะว่า การคบหากันย่อมมีการซึมซับพฤติกรรมต่าง ๆ ของกันและกันได้ เพราะผู้คบหาต้องได้ยิน ได้ฟัง ได้รู้ ได้เห็น ในสิ่งต่าง ๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ตลอดเวลาตราบเท่าที่ยังได้คบหากันอยู่

เมื่อการปกครองที่ไม่ดี ถูกคนที่ดีบริหารปกครอง อิทธิพลที่เกิดจากความคิด การกระทำของคนดีย่อมเข้าครอบงำบุคคลที่อยู่รายล้อมรอบข้างเหล่านั้นให้เบี่ยงเบนไปจากเดิม โน้มโน้มหันหน้าเข้ามาสู่ความดีงามได้ไม่มากก็น้อย ที่สำคัญถ้ามิตรที่ดีนั้นอยู่ในฐานะของผู้ปกครองที่ทำหน้าที่ต้องบริหารบ้านเมืองด้วยแล้ว ก็ย่อมที่จะมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิธีการในเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการปกครอง ให้มีแนวโน้มนำเข้าไปหาความเที่ยงธรรมและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนพลเมืองของตนเองมากเพิ่มขึ้นด้วย เช่น

เมื่อระบบการปกครองที่เป็นเผด็จการ ผู้นำอาจมีการเปลี่ยนแปลงให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากยิ่งขึ้น มีการดูแลกวัดขันเรื่องความไม่เป็นธรรมแก่ระบบบริหารราชการและประชาชนมากยิ่งขึ้น ดูแลเอาใจใส่ในเรื่องความเป็นอยู่ของประชาชน การให้บริการในด้านต่าง ๆ ทางภาคสังคม ส่งเสริมสนับสนุนการประกอบอาชีพ ปราบปราบโจรผู้ร้าย และข้าราชการที่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบประชาชน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้แม้ชื่อจะเป็นการปกครองที่ไม่ดี แต่ถ้ามีมิตรดี มีผู้ปกครองที่ดีแล้ว ชื่อนั้นก็ไม่มี ความหมายไปในทางที่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ประชาชนเลยแต่อย่างใด จึงเห็นได้ว่ามิตรที่ดี หรือคนที่ดีนั้น สามารถที่จะหักล้างและเป็นปรปักษ์ต่อสิ่งเลวร้ายทั้งหลายได้

แม้ว่าจะไม่สามารถทำให้สิ่งไม่ดีทั้งหลายหมดสิ้นไปได้ในทันที แต่ก็ทำให้ความชั่วอ่อนล้าหยุดการเจริญเติบโต และเป็นโอกาสทำให้ความดีเจริญเติบโตขึ้นมาได้และมีจำนวนมากกว่า ซึ่งนั่นย่อมหมายถึง ความสุขและความเจริญของประชาชนที่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐหรือประเทศนั้น

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกัน เพราะสามารถที่จะทำให้ระบบการปกครองที่ไม่ดีมีความหมายไปในทางที่เลวร้ายนั้น เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ ทั้งนี้เพราะการที่มีมิตรดี หรือมีผู้ปกครองที่ดี ย่อมสามารถที่จะหักล้าง หรือเจือจางความไม่ดีทั้งหลายเหล่านั้นให้เบาบางลงได้ และเมื่อวันวันไปย่อมสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบการปกครองที่ไม่ดีนั้น ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ทั้งระบบ

๔.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพุทธศาสนา

๔.๒.๑ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี

มิตรในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ผู้มีเมตตา คุ่นเคย รักใคร่สนิทสนม มีความจริงใจ เอื้อเฟื้อประโยชน์ต่อกัน และ ในความหมายที่ขยาย หมายถึง สื่อต่าง ๆ สิ่งพิมพ์ทุกชนิด ที่บุคคลจะต้องใช้ในการอุปโภคในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย

และเมื่อบุคคลมีคนที่ดีที่ควรคบด้วย หรือรวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น เรียกว่าเป็นผู้มี “กัลยาณมิตร” และประเด็นนี้ จะได้นำไปกล่าวไว้ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องลำดับต่อไป

เพราะฉะนั้น มิตรที่ไม่ดี จึงหมายถึงมิตรที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับความหมายของมิตรข้างต้นนี้ ได้แก่ มิตรเทียม หรือคนเทียมมิตร ซึ่งภายนอกดูเหมือนมิตร แต่พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อมิตรด้วยกันนั้น ไม่ได้เป็นไปในทางที่เป็นคุณ แต่เป็นไปในทางที่เป็นโทษ มีดังนี้ คือ

๑. คนปลอมกลอก ได้แก่ มิตรที่ไม่มีความจริงใจ คบเพื่อหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัว

๒. คนดีแต่พูด ได้แก่ คนชอบพูดอย่างเดียว หรือพูดดี แต่ไม่ทำดีอย่างที่พูด

๓. คนที่ชอบพูดประจบ ได้แก่ คนที่พูดเพียงเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกดี แต่หาเหตุผลของความ เป็นจริงไม่ได้

๔. คนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม ได้แก่ คนชักชวนในทางฉิบหาย คบเพื่อนเพื่ออาศัยเพื่อน เป็นเครื่องมือหาความสนุกเพลิดเพลินของตน

บุคคลต่าง ๆ ตามลักษณะดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นมิตรที่ไม่ดี และไม่ควรที่จะคบเป็นมิตร เพราะจะทำให้ผู้คบด้วยต้องพบกับความเดือดร้อน ความทุกข์ยากต่าง ๆ เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง จนอาจถึงสูญสิ้นทรัพย์สินเงินทองและชีวิตได้ในที่สุด ซึ่งท่านเปรียบคนเหล่านี้ว่า

“...เหมือนกับใบหญ้าคาที่ห่อปลาเน่า ต้องหมิ่นตีดกลิ่นปลาเน่านั้น ไปด้วย แม้ว่าใบหญ้าคาจะไม่ได้เน่าตามปลา แต่กลิ่นของความเน่านั้นก็เกิดขึ้นกับใบหญ้าคาได้ เพราะเกลือกั่วด้วยกับของที่เน่าหมิ่น และหนทางที่ไปของคนพาลยังมีผลที่เป็นโทษ คือ ทุกข์”

ส่วนการปกครองที่ไม่ดีตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ ความหมายในแง่ของความประพฤติกของบุคคลที่ทำหน้าที่ในการปกครองมากกว่าที่จะมุ่งหมายถึงระบบของการปกครอง เพราะพระพุทธศาสนา ไม่ได้สอนในเรื่องการเมืองการปกครอง แต่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ในฐานะของบุคคลที่ต้องทำหน้าที่ของตนเพื่อให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม และจริยธรรมที่มีอยู่เฉพาะตนในทางสังคม และหน้าที่ของตนในฐานะส่วนตัว เช่น หน้าที่ในการรักษาคุณธรรมของความเป็นมนุษย์เท่านั้น ดังนั้น การปกครองที่ไม่ดีตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงผู้ปกครองที่ไม่ได้ตั้งตนอยู่ธรรม ซึ่งได้แก่ ผู้ปกครองที่ไม่ทำหน้าที่ของตนในการปกครองทางสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจ และหน้าที่ทางการบริหาร ทางการปกครอง และการเมือง คือ ไม่ได้ให้การช่วยเหลือดูแลประชาชนในเรื่องการการทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ดูแลในเรื่องการควบคุมรักษาความสงบสุขของประชาชน ไม่ควบคุมรักษาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และไม่ส่งเสริมในเรื่องการให้ความรู้การศึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชน หรือส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรมทางศาสนา กล่าวคือ ไม่มีธรรมสำหรับสำหรับนักปกครอง หรือ ทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๒ ประการ ไม่มีการบำเพ็ญกรณียกิจของจักรพรรดิ ๑๒ ประการ ไม่ละอคติ ๔ ไม่ประกอบราชสังคหะ คือการทำนุบำรุง ด้วยหลักธรรมราชสังคหะวัตถุ ซึ่งถือว่าเป็นในหน้าที่ที่ผู้ปกครองควรทำแต่ไม่ทำ

และในเรื่องส่วนตัว เช่น ไม่ได้เป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรม มีการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อเป็นปกติวิสัย ไม่มีการรักษาพรวาสนธรรม ๔ ประการ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น การคบมิตรที่ไม่ดี กับการปกครองที่ไม่ดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น พบว่า การคบมิตรที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ไม่ดี ดังนี้

การคบมิตรที่ไม่ดี ซึ่งหมายถึง บุคคลทั้ง ๔ ประเภท คือ คนที่มีลักษณะปลอมกลอก ได้แก่ มิตรที่ไม่มีความจริงใจ คบเพื่อหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัว คนดีแต่พูด ได้แก่ คนชอบพูดอย่างเดียวหรือพูดดี แต่ไม่ทำดีอย่างที่พูด คนที่ชอบพูดประจบ ได้แก่ คนที่พูดเพียงเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้ แต่หาเหตุผลของความเป็นจริงไม่ได้ และคนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม ได้แก่ คนที่พูดเพียงเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้ แต่หาเหตุผลของความเป็นจริงไม่ได้

คนเหล่านี้ตามหลักของพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คนพาล ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มี ภาย วาจา และใจ ที่เป็นทุจริต คือ คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว ไม่ควรคบเป็นมิตรด้วย มีโทษทั้งในปัจจุบันและในอนาคต^๔ ได้แก่

๑) โทษในปัจจุบันขณะที่ยังมีชีวิต มีความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน มีทั้งทางกาย และทางใจ คือ ทุกข์ยากบ้าง ถูกอำนาจของกฎหมายบ้านเมืองรังควานบ้าง ต้องคิดความบ้าง มีเวร ภัย ทำให้เจ็บป่วย เกิดโรคภัยเบียดเบียน เดือดร้อนภายในใจ เสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เงินทอง หรือ สูญเสียชีวิต

๒) โทษในอนาคต คือ หลังจากที่ละสังขารจากโลกนี้ไปแล้ว โทษนั้นก็ยังคงติดตาม ส่งผล และชักนำไปไปสู่เหตุที่ชั่วช้า ตกด่ำ ทุกข์ยาก หรือเรียกว่า อบายภูมิ ๔ (การเกิดเป็นสัตว์นรก เปเรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน)

และนอกจากนี้แล้ว การคบมิตรตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ตามหลักของมงคล สุตตรยังกล่าวว่า "คบคนเช่นใดย่อมเป็นคน เราควรจะเลือกคบแต่คนดีที่เป็นบัณฑิต ไม่ควรคบกับ คนพาล" หรือการคบกันของมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายนั้น คบกันเพราะมีธาตุที่ตรงกัน มีพฤติกรรม และอุปนิสัยใจคอที่ใกล้เคียงกันจึงคบกันได้

ทั้งในเรื่องของการคบมิตรที่ไม่ดี กับการปกครองที่ไม่ดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จะเห็นความเกี่ยวข้องของทั้งสองกรณีได้ว่า เมื่อใด ที่คนไม่ดี คือ คนปลอกกลอก คนดีแต่พูด คนที่ชอบ พูดประจบ และคนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม มาพบกับคนที่เป็นผู้ปกครองแต่ไม่ได้ตั้งตนอยู่ใน ธรรมนั้น ไม่ใช่เพราะเหตุบังเอิญ แต่เป็นเพราะคนมีธาตุที่ตรงกัน ถูกโฉลกกัน เช่น วิสัยของโจร ย่อมต้องการลูกน้องที่เก่งและเชี่ยวชาญในการเป็นโจรมาเป็นลูกน้อง และในขณะที่เดียวกันลูกน้องที่ เป็นโจรก็ย่อมต้องการหัวหน้าที่เก่งและเชี่ยวชาญอย่างหัวหน้าโจรเพื่อมาเป็นหัวหน้า

เพราะฉะนั้น มิตรที่ไม่ดีตามคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการ กับการปกครองที่ไม่ดีเพราะ ผู้ปกครองไม่ได้เป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรม และไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง หรือทำไม่ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ จนประชาชนได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ไม่มีความสุข สงบสุข ร่มเย็น การที่คบคนไม่ดีเป็นมิตร หรือแม้แต่ตัวของเราเองที่มีลักษณะไม่ดีที่ผู้อื่นไม่สามารถที่จะคบ เป็นมิตรด้วยได้นั้น พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นอันตรายต่อความสุขของสังคมโดยรวมมาก เพราะผู้ที่มีอำนาจมาก คือคนที่เป็นใหญ่ในบ้านเมืองที่มีหน้าที่ปกครองดูแลผู้คนเป็นจำนวนมาก ๆ ย่อมก่อโทษและให้คุณแก่ผู้อื่นได้อย่างมหาศาล โดยเฉพาะข้างฝ่ายที่จะก่อโทษ คือจากผู้ปกครองที่ ไม่ดีและไม่มีความดีธรรม รวมทั้งบริวาร ญาติมิตร ที่ได้เข้ามาข้องเกี่ยวกับผู้ปกครองนั้นด้วยแล้ว ถ้า

^๔ม.อ. ๑๔/๔๘๑-๔๘๒/๒๔๖.

เป็นคนที่ไม่ดีด้วยตามลักษณะของมิตรเทียมทั้ง ๔ ประการ ย่อมที่จะสร้างความเสียหายให้แก่ทุกฝ่ายได้อย่างใหญ่หลวง คือ ทั้งตัวของผู้ปกครองเอง ทั้งผู้ที่เป็นมิตรไม่ดีนั่นเอง รวมทั้งประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองนั้นด้วย จะต้องได้รับความยากแค้นแสนสาหัส เกิดเภทภัย ยากที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขได้ด้วยกันทุกฝ่าย

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีอันตรายทั้งแก่ผู้คบค้าสมาคมด้วยทุกฝ่าย รวมไปถึงจนถึงผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐนั้น เพราะความชั่วยอมเข้ากับความชั่วด้วยกันได้ดี หรือเป็นเพราะการคบกันของสัตว์และมนุษย์ทั้งหลายนั้น เกิดขึ้นได้เพราะเหตุที่มีพฤติกรรม หรืออุปนิสัยใจคอที่ใกล้เคียงกัน

๔.๒.๒ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี

จากการที่ได้ทราบมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ว่า การคบมิตรที่ไม่ดีนั้น ให้ผลที่เป็นโทษทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ส่วนการปกครองที่ดีตามแนวคิดของพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ การปกครองที่ผู้ปกครองได้ใช้ธรรมเป็นเครื่องมือในการปกครอง มีธรรมเป็นหลักการใหญ่ และไม่มีสิ่งใดที่จะมาคัดค้านหรืออยู่เหนือหลักธรรมความถูกต้องนั้น ไปได้ คือผู้ปกครองต้องเป็นผู้มีธรรม จึงได้เรียกว่าประมุขธรรม ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองควรมีธรรมในการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ การประกอบราชสังคหะหรือหลักธรรมราชสังคหะ ๖ ประการ และอคติ ๔ เพราะในทัศนะของพุทธศาสนาเห็นว่า การปกครองไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบหรืออยู่ในระบบใดก็ตาม นอกจากจะต้องให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสังคมในขณะนั้นแล้ว สิ่งที่สำคัญได้เลขนสำหรับการปกครองก็คือ การที่ต้องมีธรรมเป็นปทัฏฐาน โดยเฉพาะผู้ปกครองที่มีอำนาจ หรือผู้นำในสังคม ยิ่งจะต้องมีธรรมเป็นแบบอย่างในการประพฤติ เพื่อนำสังคมไปสู่เป้าหมาย หรือนำไปยังทิศทางที่ถูกต้อง และยังคงมีธรรมสูงมากกว่าบุคคลทั่วไป เพราะผู้นำ หรือผู้ปกครอง มีคุณและโทษมากแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง จึงเปรียบเหมือนกับ ฝูงโคที่มีหัวหน้าเป็นผู้นำ เมื่อหัวหน้าพาว่ายนํ้าคดเคี้ยวไปมา ฝูงโคที่ว่ายนํ้าตามมาก็จะว่ายนํ้าคดเคี้ยวไปตามหัวหน้า ฝูงคัว หรือเปรียบเทียบว่า

เมื่อพระราช หรือผู้ปกครองเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม พวกข้าราชการ...พวกพราหมณ์...พวกคหบดี...และชาวนิคมชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม...เมื่อชาวนิคมชาวชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม...พระจันทร์พระอาทิตย์ ก็ยอมโคจรหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ...ดวงดาวนักษัตรกลางคืนและกลางวัน...เดือนหนึ่งและกึ่งเดือน...ฤดูและปี...ลมก็ยอมพัด ไม่สม่ำเสมอ ดินฟ้าอากาศยอมวิปริตแปรผัน...เมื่อดินฟ้าอากาศ วิปริตแปรผัน พวกเทวดาทั้งหลายหงุดหงิด ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล

ข้าวกล้าทั้งหลายแก่ไม่สม่ำเสมอ มนุษย์ทั้งหลายที่บริโภคข้าวที่แก่ไม่สม่ำเสมอ ย่อมเป็นคนมีอายุน้อย มีผิวพรรณเศร้าหมอง มีกำลังอ่อน มีโรคภัยไข้เจ็บมาก^๕

จากแนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ทศนะของพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อระบบของการปกครองอยู่ที่ตัวบุคคล ส่วนวิธีการหรือการดำเนินการนั้นเป็นสิ่งที่รองลงมา เพราะเชื่อว่า คนที่ดี มีจริยธรรม คือคนที่มีปัญญา ย่อมสามารถที่จะพัฒนาระบบให้ดีมีความเหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ แต่ถ้าได้คนไม่ดีมาทำหน้าที่ปกครอง หรือไม่มีคุณธรรมแล้ว แม้จะมีสิ่งที่ดีอยู่ คนชั่วก็ย่อมที่จะหลบเลี่ยง หรือหาทางที่จะแก้ไขสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับคนในที่สุด เพราะฉะนั้น ระบบการปกครองที่ดีจึงไม่ได้อยู่ที่ตัวของระบบ แต่ตัวระบบเป็นเพียงเครื่องมือของผู้ปกครอง เพื่อที่จะใช้ ดำเนินการในการบริหารปกครอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามที่ต้องการตามเป้าหมาย คือ ความสงบสุขร่มเย็น และผลประโยชน์ต่าง ๆ แก่คนส่วนใหญ่ของรัฐหรือประเทศเท่านั้น

แนวคิดและมุมมองในเรื่องดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนา เรียกว่า “ธรรมรัฐ” หมายถึง ประเทศที่มีธรรมะอันตั้งมั่นดำรงไว้แล้ว คือรัฐที่มีการปกครองโดยอาศัยความชอบธรรม หรือรัฐที่ปกครองด้วยธรรม หรือมีธรรมเป็นอุดมการณ์

เมื่อศึกษาลักษณะของการคบมิตรที่ไม่ดี กับการปกครองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนาแล้ว พบว่า การคบมิตรที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ดี ดังนี้

การคบมิตรที่ไม่ดี ย่อมนำมาซึ่งความไม่ดี หรือนำมาซึ่งความเสื่อมต่าง ๆ ส่วนการปกครองซึ่งถือว่าเป็นระบบที่ดี อยู่แล้ว มีความเหมาะสมอยู่แล้ว แต่ถ้าเมื่อใดที่ได้คนไม่ดีเข้ามาบริหารจัดการ ระบบของความดีที่เคยมีอยู่แต่เดิม ก็จะค่อย ๆ เสื่อมสูญสลายไปได้ในที่สุด เพราะผู้ที่คบมิตรไม่ดี หรือตนเองในฐานะที่เป็นผู้นำ ผู้ปกครองก็ไม่ได้เป็นคนที่ดี คือ

เป็นคนปลอกกลอก ไม่มีความจริงใจ คบเพื่อหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัว เป็นคนดีแต่พูดอย่างเดียว แต่ไม่ทำดีอย่างที่พูด เป็นคนที่ชอบพูดประจบเพียงเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกดี แต่หาเหตุผลของความ เป็นจริงไม่ได้ หรือเป็นคนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม ชักชวนในทางฉิบหาย คบเพื่อนเพื่ออาศัยเพื่อนเป็นเครื่องมือหาความสนุกเพลิดเพลินของตนเท่านั้น

เพราะเมื่อเหตุแห่งการคบมิตรที่ไม่ดียังมีอยู่ ผลของความเสื่อมก็ยังส่งผลอยู่โดยตัวของมันเองที่เป็นไปตามกรรมแห่งความเสื่อม เมื่อได้เข้าไปข้องเกี่ยวกับผู้ปกครอง ผู้นำ หรือตนเอง ได้มีโอกาสได้เข้าเป็นผู้ปกครอง ผู้นำเสียเอง ก็จะไปทำเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความเสื่อมตามอุปนิสัยของตน เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะระบบการปกครองที่เคยดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะคืออย่างไร สมบูรณ์ที่สุด

^๕ อัง.จตุกก. ๒๑/๓๐/๕๓.

อย่างไร คนชื่อว่าคนชั่ว ขึ้นชื่อว่าคนพาล ย่อมมีแต่จะทำให้สิ่งดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนดี สิ่งของ หรือนามธรรมอันที่คนทั้งหลายสมมุติขึ้นให้อยู่ในสังคม ต้องเสื่อม ต้องพินาศสูญสิ้นไปในที่สุด สิ่งที่เคยดีก็จะกลับเป็นเลว สิ่งที่เคยอยู่แล้วก็จะกลับกลายเป็นเลวโดยสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น เช่น พระเจ้าอชาตศัตรูที่ไปคบกับพระเทวทัตแล้วยุยงพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ปลงพระชนม์พระราชบิดาเพื่อที่ตนเองจะได้เสวยราชย์

หรือเมื่อลูกนกแขกเต้าสองตัวพี่น้อง ในนิทานชาดก ที่ตัวหนึ่งได้ไปอยู่กับพระฤาษีก็เลยมีอาการกิริยาดี มีเมตตา ส่วนอีกตัวหนึ่งไปอยู่กับหมูโจรก็มีกิริยาอาการกระด้างหยาบคาย มีวิสัยเช่นเดียวกับโจร เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกัน เพราะเมื่อใดก็ตาม ที่มีการคบมิตรที่ไม่ดี หรือตัวเราเองก็เป็นผู้ไม่ดีอยู่แล้ว เมื่อได้เข้าไปเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองก็จะทำให้การปกครองที่เคยดีอยู่ก่อนแล้วเสื่อมลง รวมทั้งบุคคลหรือระบบทางการปกครองทั้งหลาย ก็จะเป็นไปในทางที่เสื่อม ทำให้ประชาชนได้รับความทุกข์ยาก เพราะคนที่ไม่ดี ย่อมจะชักนำ ให้เป็นไปในทางที่เสื่อมสูญไม่มีความเจริญก้าวหน้าทางการปกครอง

๔.๒.๓ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี

การคบมิตรที่ดี ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของคนเรา เพราะแม้แต่ในครอบครัวของเราเองซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่อยู่ชิดกับเรามากที่สุด คนเรายังต้องการคนที่อยู่ในครอบครัว เป็นมิตรที่ดีและมีความจริงใจให้กับเรา เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง สามเณร ภรรยา บุตร ธิดา เพราะบุคคลเหล่านี้ ต่างก็เป็นสิ่งที่พึ่งให้แก่กันและกันได้ไปจนถึงวันตาย

มิตรที่ดี โดยแท้จริงแล้วก็คือคนดีนี่เอง เพราะไม่ว่าเราจะเป็นมิตรกับใคร หรือผู้ใดจะมา เป็นมิตรกับเรา สิ่งที่เรากล่าวถึงนั่นก็คือคุณลักษณะของความดีงามที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้นตามหลักที่ว่าด้วยเรื่องของมิตรแท้ คือ

มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลผู้คบหาสมาคมแล้ว ทำให้มีแต่ความสุขความเจริญ มี ๔ ประเภท คือ

๑. มิตรมีอุปการะ คือ ช่วยรักษาเพื่อนในคราวประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินเพื่อนในคราวประมาท

๒. มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ คือ เพื่อนที่สมานสุขทุกข์ หมายถึงบอกความลับแก่เพื่อน คอยปิดบังความลับของเพื่อนไว้ให้ ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ แม้ชีวิตก็อาจสละให้ได้

๓. มิตรแนะนำ ประโยชน์ คือ เพื่อนที่คอยห้ามปรามไว้เมื่อคราวที่เราจะทำความชั่ว คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งหลาย ให้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยทำ บอกทางสวรรค์ให้ (สิ่งที่ดีงาม)

๔. มิตรมีความรักใคร่ คือ เพื่อนที่รักใคร่ชอบพอกันมาก เมื่อมีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย เมื่อด้วยสุขก็สุขด้วย ได้เถียงผู้ที่ติเตียนเพื่อน และรับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้ ตามหลักของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นมิตรที่ดี เมื่อคบเป็นมิตร ด้วยแล้วไม่มีโทษ มีแต่ให้คุณ คือ มีแต่ความสุขความเจริญ

มิตรในความหมายของพระพุทธศาสนานั้น มิใช่หมายถึงเฉพาะแต่บุคคลเท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ในชีวิตของเราได้เกี่ยวข้องกับอยู่เป็นประจำ และจะต้องใช้อยู่เสมอ ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ก็ถือว่าเป็นมิตรของคนเราด้วย และเรียกรวมกันทั้งมิตรที่เป็นบุคคล และมิตรที่เราได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่เป็นประจำว่า “กัลยาณมิตร” ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวนี้เอาไว้ว่า

“...พระศาสดาตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ครั้งหนึ่งพระอานนท์ได้กราบทูลถามพระองค์ว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีจิตนอบน้อมไปในคนดี เป็นคุณกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระองค์ตรัสว่า ความเป็นผู้มีมิตรดีมีสหายดีมีจิตนอบน้อมไปในคนที่ดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์...”^๖

จะเห็นได้ว่ามิตรนั้นมีความสำคัญมาก แม้แต่ความสำเร็จอันสูงสุดจากการประพฤติธรรม ครูอาจารย์ดี และมิตรสหายดี ก็มีผลสำคัญที่จะช่วยเกื้อหนุนทำให้เกิดมรรคผลนิพพาน ได้ จึงได้เรียกว่าเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

มิตรที่ดีหรือมิตรแท้ นี้ ย่อมคิดคำนึงถึงแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน และประโยชน์ในอนาคตของคนส่วนใหญ่มากกว่าที่จะคำนึงหรือคิดถึงผลประโยชน์แก่ตนเอง ความสำคัญและประโยชน์ของมิตรที่ดีหรือคนดีจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ประเด็นนี้ที่ควรค่าแก่การยกย่องสรรเสริญ

ในส่วนของ การปกครองที่ดีตามหลักของพระพุทธศาสนา ก็คือ ผู้นำ ผู้ปกครอง เป็นผู้มี ความตั้งมั่นประพฤติตนอยู่ในธรรม ซึ่งมีทั้งธรรมที่เป็นของนักปกครอง คือ มีศัพทราชาธรรม และธรรมอันเป็นพื้นฐานอื่น ๆ ที่สนับสนุน เช่น มีการรักษาเบญจศีลและเบญจธรรมอย่างเป็นปกติสม่ำเสมอ จนถึงกุศล-กรรมบถ ๑๐ และอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือฉราวาสนธรรม ๔ ในฐานะที่ยังเป็นผู้ที่ครองเรือนอยู่ เป็นต้น สิ่งทั้งหลายดังกล่าวนี้ เมื่อผู้นำ ผู้ปกครองมีการนำไปปฏิบัติอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะได้ชื่อว่าเป็นการปกครองที่ดี เพราะได้อยู่ภายใต้การปกครองของคนที่ดีมีศีลธรรม

จากลักษณะของการคบมิตรที่ดี กับการปกครองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การคบมิตรที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ดี ดังนี้

เมื่อคนคิอยู่ร่วมกันต่างเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันนั้น ย่อมเกื้อกูลส่งเสริมทำให้เกิดความเจริญงอกงามไปบุดล เพราะพฤติกรรม อันเป็นลักษณะ โศภภาพรวมของการกระทำของคนดี ที่ได้กระทำเป็นปกติต่อเนื่องอยู่เสมอ ๆ

^๖ ต.ส. ๑๕/๒๔/๔๘.

ดังนั้น คนดี กับผู้ปกครองที่ดี ข่อมแวดล้อมไปด้วยคนดี แวดล้อมไปด้วยมิตรสหายที่ดี แวดล้อมไปด้วยนักปราชญ์ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ เพราะคนดีเท่านั้นที่รู้จักความดี จึงข่อมที่จะส่งเสริม สนับสนุนคนดีให้ขึ้นมามีอำนาจ เพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์ของคนส่วนมาก ทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ที่เกิดขึ้นในอนาคต คือ

๑. ทำตามจารีตประเพณีของสังคมอันดีงาม คือ การปฏิบัติตามหลักอปริหานิยธรรม ๗

๒. ทำตามมโนสำนึกหรือจิตสำนึกที่ดี คือ ข่มอดคกล้นต่อสิ่งชั่ว ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม

๓. ทำประโยชน์แก่มหาชน คือ สร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติหรือคนในชาติ

๔. ทำตามหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ คือ รักษาธรรม หรือรักษากายวาจา ใจ ให้ดีพร้อม

จะเห็นได้ว่า คนดี กับผู้ปกครองที่ดี เป็นผู้ที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันให้ไปสู่ความเจริญ และในหมู่ของคนดีก็ข่อมที่จะเลือกคบหาแต่มิตรที่ดี และแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีให้ไปสู่สิ่งที่ดีได้ ไม่ว่าจะเป็ระบบ หรือวิธีดำเนินการใด ๆ ก็ตาม เพราะคนดี และผู้ที่มีมิตรที่ดี ข่อมมองเห็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่มากประโยชน์ส่วนตน ไม่คิดเบียดเบียนเอาตัวเอเปรียบผู้อื่นจึงทำให้สังคมประเทศชาติและผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองมีแต่ความสุขและความร่มเย็น ซึ่งความเกี่ยวข้องกันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดีนี้ นับได้ว่ามีคุณประโยชน์แก่สังคมโดยรวมของประเทศชาติเป็นอย่างมาก หากผู้ปกครอง หรือผู้นำรู้จักเลือกที่จะคบแต่คนที่ดีมาเป็นมิตร และประพฤติดนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองที่ดี

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น มีความเกี่ยวข้องกันเพราะเนื่องจากในหมู่ของคนดีเองก็ข่อมที่จะเลือกคบแต่คนที่ดีด้วยกันเป็นมิตร และการปกครองที่ดีก็ข่อมที่จะต้องการมิตรหรือผู้ร่วมงานที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้การปกครองนั้นเป็นการปกครองที่ดีมีความสมบูรณ์ขึ้นมาได้

๔.๒.๔ ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี

คนดีนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในที่แห่งใดก็ตาม เมื่อคิดอยู่ก็ได้ชื่อว่าดี เมื่อพูดอยู่ก็ได้ชื่อว่าดี และเมื่อทำอยู่ก็ได้ชื่อว่าดี คนดีตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง คนที่มีการแสดงออกในทางกาย ทางวาจา และทางใจที่เป็นสุจริต ดังนั้น คนดีไม่ว่าจะคิด พูด หรือทำ จึงเป็นสิ่งที่ดีทั้งหมด เพราะฐานที่ตั้งทั้ง ๓ ทางนี้ เป็นที่ก่อกำเนิดแห่งความดีและความชั่วทั้งปวง ส่วนความดีและชั่วในส่วนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ก็ล้วนแต่เกิดตามมาหลังจากการที่คน ได้คิด ได้พูด และได้ทำแล้วทั้งสิ้น เช่น คนดีเพราะมีความกตัญญูรู้คุณ

อาจกล่าวได้ว่าในความหมายของมิตรที่ดีนั้นก็คือ คนดีที่ได้ถือหลักปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องที่ว่าด้วยการคบมิตรนั่นเอง คือ ช่วยรักษาเพื่อนในคราวประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินเพื่อนในคราวประมาท บอกความลับแก่เพื่อน คอยปิดบังความลับของเพื่อนไว้ให้ ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ แม้ชีวิตก็อาจสละให้ได้ คอยห้ามปราบไว้เมื่อคราวที่เราจะทำความชั่ว คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งหลาย คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีทั้งหลาย ให้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยทำ บอกทาง

สวรรค์ให้ (สิ่งที่ดีงาม) เมื่อมีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย เมื่อด้วยสุขก็สุขด้วย ได้เถียงผู้ที่ติเตียนเพื่อนและ
รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

ส่วนการปกครองที่ไม่ดีนั้น ได้แก่ คนที่มีหน้าที่ในการปกครอง แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ของตน
ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองให้ครบถ้วนสมบูรณ์ คือไม่ใช้ธรรมสำหรับการปกครองเพื่อให้เกิดสงบ
สุขร่มเย็นตามหลักของอปริหานิยธรรม ๗ และผู้ปกครองไม่ได้ยึดหลัก ทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๒
ประการ การบำเพ็ญกรณียกิจของจักรพรรดิ ๑๒ ประการ อคติ ๔ และราชสังคหะวัตถุ ซึ่งถือว่าเป็นใน
หน้าที่ที่ผู้ปกครองควรทำแต่ไม่ทำ และอีกส่วนหนึ่งในฐานะของเรื่องส่วนตัว เช่น การที่ผู้ปกครอง
ไม่ได้เป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรม มีการถ่วงละเมิดศีล ๕ ซื่อเป็นปกติวิสัย ไม่มีการรักษามรชาวาธรรม
๔ ประการ สิ่งเหล่านี้ ตามหลักของพระพุทธศาสนาเรียกว่า การปกครองที่ไม่ดี

ลักษณะของการคบมิตรที่ดี กับการปกครองที่ไม่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การ
คบมิตรที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันกับการปกครองที่ไม่ดี ดังนี้

เมื่อคบคนที่ดีเป็นมิตร หรือเมื่อตัวเราเอง ได้ทำตัวเป็นมิตรที่ดีแก่ผู้อื่นอย่างครบถ้วน
สมบูรณ์แล้ว ก็ได้ชื่อว่า เป็นมิตรที่ดี โดยธรรมชาติของความคิด เมื่ออยู่ที่ใดก็จะขยายพืชพันธุ์ของ
ความคิดนั้นต่อไป ความชั่วก็เช่นเดียวกัน เมื่ออยู่ ณ ที่ใดก็จะขยายพืชพันธุ์ของความชั่วนั้นต่อไป
ดังนั้น ถ้าคนไม่ดีที่มีโอกาสได้เป็นผู้ปกครอง มีกำลังมีอิทธิพลที่กล้าแข็ง มิตรที่ดีก็อาจจะมีส่วน
ช่วยเหลือหรือด้านทานได้ลดน้อยลงไปตามส่วน เหมือนน้ำน้อยย่อมแพ้ไฟ หรือไม้ซีกที่เอาไปจัด
ไม้ซุงก็ไม่เกิดประโยชน์

ซึ่งในส่วนนี้หากพิจารณาในแง่ของธรรมะก็จะเห็นเป็นความจริงตามสังขธรรมคือ เมื่อใดที่
คนดีอ่อนแอคนชั่วก็ย่อมที่จะแข็งแรงแรงและขึ้นมามีอำนาจ และเมื่อใดที่คนดีเข้มแข็งคนชั่วก็จะ
อ่อนแอไม่สามารถที่จะก้าวขึ้นมาเป็นใหญ่ได้ ซึ่งเรียกว่าเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์

เพราะฉะนั้น ในทางการปกครอง คนดีมีศีลธรรมจึงต้องมีความกล้าหาญและมีความ
เข้มแข็งทางศีลธรรมด้วย คือ กล้าประกาศว่าสิ่งใดผิดหรือถูกต้องตามความเป็นจริง แต่ถ้าคนดีมี
ศีลธรรม แต่ขาดซึ่งความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวทางจริยธรรม ก็จะต้องหลบ ๆ ซ่อนเพื่อทำความดี
เหมือนคนขลาดเขลา ไม่กล้าประกาศว่าดีชั่ว ผิดถูกเป็นเช่นไร เพราะเกรงกลัวคนชั่วที่มีอำนาจ
อิทธิพลมากกว่า กลัวว่าจะเดือดร้อน กลัวว่าจะสูญเสีย กลัวว่าจะลำบาก กลัวว่าจะเจ็บจะตาย ดังนั้น
เราจะพบว่า คนดีมีศีลธรรม มีอยู่ในสังคมเรามาก แต่คนดีมีศีลธรรมและกล้าหาญเด็ดเดี่ยวยังมีอยู่
น้อยมากกว่า

ความกล้าหาญนี้ เป็นลักษณะของผู้นำ เป็นลักษณะของผู้ปกครอง ดังจะเห็นได้จากผู้นำ
ในทศณะของพระพุทธศาสนานั้น ล้วนแต่มีความเข้มแข็งทางศีลธรรม เสียสละและทุ่มเท จนตัวเอง
ต้องตาย หรือบาดเจ็บ เพื่อพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม เช่น ชาคกโน

พระพุทธศาสนาหลายเรื่อง ที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าว่า ได้เคยเสวยชาติเกิดเป็นผู้นำทั้งมนุษย์และสัตว์มาแล้วจนนับครั้งไม่ถ้วนที่ต้องได้เสียดละอูทิสชีวิตของตนเองเพื่อส่วนรวมหรือบริวารของตนเอง เช่น

เมื่อครั้งที่ได้เสวยพระชาติเกิดเป็นพระยาลิง เมื่อถึงคราวคับขันและมีภทภัย ก็ไม่ได้คิด ที่จะหนีเอาตัวรอด ได้เอาเถาว์วัลย์ผู้รังสะเอวของตนเอาไว้ แล้วยึดติดปลายข้างหนึ่งของเถาว์วัลย์ไว้กับต้นไม้ เพื่อโคดข้ามไปเกาะต้นไม้ที่อยู่ฝั่งตรงกันข้าม แต่เถาว์วัลย์มีขนาดสั้นไป จึงได้แต่เพียงใช้ช่วงแขนยึดเกาะลำต้น ไม้ข้างหน้าไว้เท่านั้น เพื่อให้บริวารของตนได้ข้ามเถาว์วัลย์และได้ข้ามลำตัวของตนจนผ่านพ้นไปได้ทั้งหมด^๑

จะเห็นได้ว่า ถ้าคนดี มิตรดี มีความเข้มแข็งมาก แม้ผู้นำผู้ปกครองที่ไม่ดีตั้งตนอยู่ในธรรม ก็อาจจะถูกความคิดเข้าแทรกแซงจนความชั่วลดน้อยอ่อนล้ากำลังลงได้เช่นเดียวกัน หรือเมื่อผู้ปกครองเป็นคนชั่วแต่มีมิตรที่ดี ผู้ปกครองก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากความคิดของผู้ที่เป็นมิตร จนความชั่วก็อาจจะถูกเจือจางให้เบาบางลง ได้ด้วยความดีก็มี เพราะคนดี มิตรที่ดี ย่อมไม่ชักชวนนำพาให้มิตรผู้มีความประมาทแล้วให้ก้าวล่วงไปสู่ในสิ่งที่ตกต่ำยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันในฐานะของความที่เป็นธรรมตามกฎไตรลักษณ์ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่ากำลังอิทธิพลของฝ่ายใดจะมีอยู่มากกว่ากันเพื่อหักล้างหรือแทรกแซง และครอบงำฝ่ายตรงข้ามเอาไว้ กล่าวคือ แม้ผู้ปกครองที่ไม่ดี ไม่ได้ตั้งมั่นตั้งตนอยู่ในธรรม แต่มิตรดี หรือคนดีที่อยู่รอบข้างย่อมสามารถคัดค้านต้านทานสิ่งชั่วไม่ให้เกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันและความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มีดังนี้ คือ

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี ทั้งสองส่วนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความชั่วให้เจริญงอกงาม และจะเกิดทุกข์และภทภัยต่าง ๆ แก่ผู้ได้ปกครองได้มากเพิ่มขึ้น เพราะสิ่งที่ไม่ดี ย่อมเข้ากันได้ด้วยดีกับสิ่งที่ไม่ดีเหมือนกัน หรือสัตว์เลือกคบกันเพราะมีอุปนิสัยเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะเมื่อใดที่คนที่ไม่ดีได้มีโอกาสเข้าไปบริหารปกครองดูแลบ้านเมือง ก็จะทำให้การปกครองที่คืออยู่แล้วนั้นเสื่อมลงไปได้ เพราะคนไม่ดี หรือมิตรที่ไม่ดี มีการทำ พุศ หรือคิดอย่างคนที่ไม่ดี

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ ทั้งสองส่วนส่งเสริมซึ่งกันและกันให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากคนดีกับคนดีเมื่อคบหากันแล้ว ย่อมคิดแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน โดยรวม

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะสามารถที่จะทำให้ระบบการปกครองที่ไม่ดี เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้บ้าง เพราะการคบมิตรดี หรือมีผู้ปกครองที่ดี ย่อมสามารถเจือจางความ ไม่ดีทั้งหลายเหล่านั้น ให้เบาบางลงได้

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ คนที่ไม่ดีกับผู้นำ หรือผู้ปกครองที่ไม่ดี จะทำให้มีอันตรายทั้งแก่ผู้คบค้าสมาคมด้วยทุกฝ่าย รวมไปถึงจนถึงผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐนั้นที่จะต้องได้รับความทุกข์ยากเป็นทวีคูณมากยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ เมื่อใดก็ตามที่มีการคบมิตรที่ไม่ดี หรือตัวเราเองก็เป็นผู้ไม่ดีเสียเอง เมื่อได้เข้าไปเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองก็จะทำให้การปกครองที่เคยดีอยู่ก่อนแล้วเสื่อมลง และทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนได้ในที่สุด

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ เนื่องจากในหมู่ของคนดีเองก็ย่อมที่จะเลือกคบแต่คนที่ดีด้วยกันเป็นมิตร และการปกครองที่ดีก็ย่อมที่จะต้องการมิตรหรือผู้ร่วมงานที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันในฐานะของความที่เป็นธรรมตามกฎหมายไตรลักษณ์ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่ากำลังอิทธิพลของฝ่ายใดจะมีอยู่มากกว่ากันเพื่อหักล้างหรือแทรกแซง และครอบงำฝ่ายตรงข้ามเอาไว้ให้อ่อนแรงลง

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป และความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ขอบเขตในการวิจัย ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน คือ การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับภัยจากการปกครองในพระไตรปิฎก และจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ขึ้นรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อเรียบเรียงตามลำดับความสำคัญ ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอผลการวิจัย โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งมีผลสรุปดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปผล การคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการสรุปผลวิจัยการคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า

การคบมิตรทั่วไป ได้แก่

มีความเป็นมาโดยเริ่มต้นจาก การที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องอาศัยพึ่งพากัน เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต จึงต้องมีการคบค้าสมาคมกัน อยู่ตลอดเวลา

มิตร โดยทั่วไป หมายถึง เพื่อน หรือคนที่เข้ากับตนเองได้ เป็นผู้ที่อยู่จุกุ่นเคย ที่สนิทสนมด้วย ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ลักษณะของคนที่ดีควรคบ และไม่ควรคบเป็นมิตรนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ คนที่ดีควรคบจะมีคุณลักษณะที่ไม่มีโทษภัยแก่ผู้คบหา ส่วนผู้ไม่ควรคบเป็นมิตร จะมีลักษณะที่ให้โทษ

ความสำคัญและประโยชน์ของการคบมิตรทั่วไป คือ เป็นการคบเพื่อความจำเป็นทางสังคมของมนุษย์ ที่จะเอื้ออำนวยสิ่งต่าง ๆ ให้ชีวิตของตนดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้ต่อไปอย่างปกติสุข

ส่วนโทษของการคบมิตรทั่วไป เกิดจากการขาดการพิจารณาไตร่ตรองที่จะเลือกคบ จึงอาจทำให้ได้รับความเดือดร้อนได้

การคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

มิตร ความหมายตามศัพท์หมายถึง ผู้มีเมตตา คุ่นเคย รักใคร่สนิทสนม มีความจริงใจ เอื้อเพื่อประโยชน์ต่อกัน ส่วนมิตร ในความหมายที่ขยาย หมายถึง สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ทุกชนิด ที่บุคคลจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ต้องอ่าน ต้องดู เพื่อใช้ในการอุปโภคในชีวิตประจำวัน หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

ลักษณะของมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา มิตรมี ๒ ประเภท คือ มิตรแท้ และมิตรเทียม มิตรแท้ คือ มิตรที่มีความจริงใจต่อกัน มีความผูกพันช่วยเหลือกันด้วยใจจริง และมิตรเทียม หรือคนเทียมมิตร คือ มิตรที่ไม่มีความจริงใจ ในภายนอกผิวเผินดูเหมือนมิตร แต่แท้จริง คือผู้ที่ชักจูง ทำให้เสื่อมเสีย ชื่อเสียง เงินทอง เดือดร้อนกายใจในเรื่องต่าง ๆ จนอาจถึงแก่ชีวิตได้ในที่สุด

ลักษณะโดยทั่วไปของมิตรที่ควรหรือไม่ควรคบ มิตรที่ไม่ควรคบ คือ ผู้ที่ไม่มีศีลธรรมอันดีงาม เช่น มีกาย วาจา และใจที่เป็นทุจริต ไม่มีความซื่อสัตย์จริงใจ ส่วนมิตรที่ควรคบนั้น คือ ผู้ที่มีศีลธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์จริงใจ กล่าวโดยย่อแล้วก็คือ ผู้ที่มีกาย วาจา และใจที่เป็นสุจริต

มิตรหรือเพื่อนมีสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านต่าง ๆ คือ เป็นผู้ให้การช่วยเหลือในกิจต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือในกิจการงานที่ทำร่วมกัน ช่วยเหลืออนุเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ แก่กันของคนในระหว่างครอบครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคบมิตร ได้แก่

โทษที่เกิดขึ้นจากการคบมิตรที่เป็นคนพาล คือ มิตรที่ไม่มีศีลธรรม ย่อมก่อโทษให้ผู้คบหาด้วยทั้งในปัจจุบัน ได้แก่ การถูกชักนำไปสู่การประพฤติชั่วต่าง ๆ เช่น เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน และเป็นเหตุทำให้ไปสู่ความชั่วต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นภัยอันตรายแก่กาย ใจ และทรัพย์สิน จนอาจถึงแก่ชีวิตได้ และอีกส่วนหนึ่งก็คือ จะต้องได้รับโทษจากหลังจากที่ตายไปแล้ว จากโลกนี้ ไปเกิดในอบายภูมิต่าง ๆ (สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เปต และสัตว์นรก)

การคบมิตรที่ทำให้เสียสภาพของคน เกิดจากการที่ได้เข้าไปคลุกคลีใกล้ชิดกับคนไม่ดี จนทำให้คนที่อยู่แล้วนั้นต้องเสียความประพฤติที่ดีงามในทางกาย และวาจา ที่เคยมีอยู่แล้วนั้นไปด้วย เพราะการที่ได้คบหากับมิตรที่ไม่ดีนั้น

การคบมิตร แล้วทำให้เสียความประพฤตินั้น ได้แก่ การคบมิตรที่ไม่ดีแล้ว ทำให้ตนเองพลอยต้องมีความประพฤติที่ไม่ดีงามไปด้วย คือสิ่งแสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นไปในทางที่มีความเสื่อมเสียไม่ดีงาม ตามผู้ที่เราได้คบหาไปด้วย

การคบมิตรที่ทำให้เสื่อมจากคุณธรรม ได้แก่ การที่คบกับมิตรที่ไม่ใช่คนดีแล้ว จะทำให้คุณธรรมที่ดีและมีอยู่ในตัวเราเองนั้น ค่อย ๆ เสื่อมถอยลงไป เช่น คุณธรรมในด้านความมีเมตตา คุณธรรมในด้านความซื่อสัตย์และสุจริต รวมทั้งคุณธรรมในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ควรจะต้องมีอีกด้วย จนในที่สุดอาจจะทำให้ไม่เหลือจากคุณธรรมใด ๆ เลยก็ได้

การฝึกตนเป็นกัลยาณมิตรนั้น คือ การพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีให้ได้เสียก่อน คือ ต้องฝึกตนให้เป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม มีเบญจศีลและเบญจธรรม และมีฆราวาสธรรม ๔ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์ มีความอดทน และต้องทำตัวเป็นมิตรที่ดีแก่คนอื่น เป็นที่น่าเคารพรัก สนทนาพูดคุย ด้วยการซักถามเขาก่อน เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันต่อไป

การคบมิตรทั่วไปและการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนา จึงมีมุมมองไปในลักษณะที่มีทิศทางไปในแนวทางเดียวกัน คือ การคบมิตรที่ดี ย่อมเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ส่วนการคบมิตรที่ไม่ดีนั้นก็ส่งผลให้ได้รับความเดือดร้อน ภายใจ สูญเสียชื่อเสียงเงินทอง หรือเป็นอันตรายจนถึงแก่ชีวิตได้

๕.๑.๒ สรุปผล การปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

การปกครองทั่วไป ได้แก่

ความหมายการปกครองทั่วไป หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ทางการปกครองของรัฐ เพื่อบริหารจัดการ ปกครองประเทศ หรือรัฐ ให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของการปกครองนั้น ระบบการปกครองของตะวันตก แบ่งออกเป็น ๒ ระบบใหญ่ คือการปกครองระบบเผด็จการ (Dictatorship) ได้แก่ ระบบการปกครองที่รัฐมีอำนาจปกครองเหนือประชาชนและการปกครองระบบประชาธิปไตย (Democracy) ได้แก่ ระบบการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป

“รัฐ” คือ ชุมชนแห่งมนุษย์ ที่ตั้งอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีความเป็นเอกราชเหนือดินแดนที่ครอบครอง มีอำนาจและอธิปไตยที่มีอยู่ดินแดนนั้น โดยชอบธรรม

การกำเนิดของรัฐตามทฤษฎีทั่วไป มีอยู่ ๔ ทฤษฎี ใหญ่ ๆ ทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีเทวสิทธิ์ ทฤษฎีศักคานุภาพ และทฤษฎีธรรมชาติ ซึ่งแนวความเชื่อของแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันออกไป และยังไม่สามารถที่จะหาข้อสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ทฤษฎีใดเป็นที่ยอมรับจากสังคมโลก โดยไม่มีผู้โต้แย้ง

องค์ประกอบที่สำคัญของรัฐ ได้แก่ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล อำนาจอธิปไตย

จุดประสงค์และหน้าที่ของรัฐ มีความจำเป็นต่อการจัดการและดำเนินการ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อความสงบสุขของประชาชนในรัฐเป็นหลัก ตามสภาพแวดล้อมของรัฐนั้น

การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การดูแลคุ้มครองป้องกันและบริหารตนเอง หรือผู้อื่นตามฐานะหน้าที่ของตนที่มีอยู่ ด้วยจิตสำนึกอันถูกต้อง และเป็นไปโดยความชอบธรรม

การกำเนิดของรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา เชื่อว่าเกิดจากการรวมตัวของผู้ที่ปกป้องผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะการล่วงละเมิดทางสิทธิซึ่งกันละกัน

รูปแบบการปกครองตามแนวพุทธศาสนา เป็นเพียงการนำหลักธรรมเข้าไปเสริมสร้างเพื่อให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมตามหลักของจริยธรรม เพราะศาสนาไม่ได้สอนในเรื่องการเมือง การปกครองแต่การเมืองการปกครองเกี่ยวข้องกับศาสนาในฐานะที่ต้องมีจริยธรรมอันดีงามเท่านั้น และมองว่ารูปแบบของการเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีอยู่ ๒ แบบ คือ

๑. การปกครองรูปแบบราชาธิปไตย คือการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง มีตำแหน่งการบริหารที่ลดถดถอยลงมาตั้งแต่บุโรหิต เสนาบดี เช่น คาม นิคม ชนบท อำนาจเบ็ดเสร็จจึงอยู่ที่พระราชกรณียกิจแต่เพียงผู้เดียว ได้แก่ รัฐมคธ อันมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง รัฐโกศล รัฐวังสะ รัฐวันตี

๒. การปกครองรูปแบบสาธารณรัฐ มี ๒ แบบ คือ สาธารณรัฐเฉพาะรัฐ ซึ่งเป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้น ๆ โดยมีประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับแบบสมาพันธรัฐที่มีรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐรวมกัน มีการสลับเปลี่ยนกันเป็นพระราชกรณียกิจ (ผู้นำ) ของสาธารณรัฐเป็นคราว ๆ ไป

สาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรม เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข แต่มีผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐ ประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นคณะผู้ครองแคว้น โดยใช้สถานที่ประชุม เรียกว่า “สังฆาตาร” เช่น รัฐวัชชี รัฐมัลละและประเทศสักกะ

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปกครองในพระพุทธศาสนา ได้แก่

หลักธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้ปกครอง ได้แก่ หลักประมุขธรรม หรือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ นำเพ็ญกรณีของจักรพรรดิ หรือ “จักรวรรดิวัตร” เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศลโยบายในทางการเมือง มี ๑๒ ประการ ประกอบราชสังคหะ คือ หลักรัฐาภิบาล โนบาย หรือ รัฐประศาสนโนบาย และละออคติ ๔

หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชน ได้แก่ หลักธรรมที่ประชาชนควรรู้คือ การรู้หลักอริปไตย และการมีหลักสารณียธรรม หรือหลักที่ใฝ่สามัคคี และฆราวาสธรรม ๔ ประการ

หลักธรรมสำหรับผู้ถูกปกครองหรือประชาชนที่ใช้ร่วมกัน คือ อปรีหานิยธรรม ๗ ประการ ที่ทำให้การปกครองมีความเจริญไม่มีเสื่อม มีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ผู้ปกครอง

เป็นผู้มีธรรม ผู้ถูกปกครองหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรม และมีหลักวิธีการปกครองที่ดี เพราะเป็น หลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

หน้าที่ของผู้ปกครองและเป้าหมายในการปกครอง คือ หน้าที่หลักของรัฐในการอำนวย ประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ๓ ประการ คือ หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการ บริหาร ทางการปกครอง และทางการเมือง อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

คุณลักษณะของอำนาจตามแนวพุทธศาสนา คือ ความสามารถที่จะสร้าง กำหนด และ บังคับใช้สิทธิและหน้าที่ และสิทธิหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามซึ่งอยู่ภายใต้กรอบ อำนาจ

หลักการบริหาร คือ หลักการบริหารตน หลักการบริหารคน หลักการบริหารงาน คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการ นี้มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่าง ของนักบริหาร

การปกครองทั่วไปและการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มีมุมมองที่แตกต่างกัน โดย การปกครองทั่วไปเชื่อว่า ระบบหรือวิธีการจะมีส่วนในการผลักดันบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องให้ไปสู่ ทิศทางต่าง ๆ ตามเป้าหมายของการปกครองในแต่ละระบบ

ส่วนการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา เชื่อว่า ระบบหรือวิธีการมีความสำคัญใน ระดับรองลงมา ผู้ปกครองที่เป็นบุคคลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ มีความสำคัญมากที่สุด โดยเฉพาะ ผู้นำ หรือ ผู้ปกครอง ถ้าเป็นคนดีมีศีลธรรมก็ย่อมสามารถที่จะพัฒนาระบบที่ดีให้สอดคล้องมีความ เหมาะสมกับการบริหารจัดการในการปกครองได้

๕.๑.๓ สรุปผล ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปและความสัมพันธ์กัน ของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไป ได้แก่

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี ทั้งสองส่วนเป็นสิ่งที่ ส่งเสริมความชั่วให้เจริญงอกงาม และจะเกิดทุกข์และเภทภัยต่าง ๆ แก่ผู้ได้ปกครองได้มากเพิ่ม ยิ่งขึ้น เพราะสิ่งที่ไม่ดี ย่อมเข้ากันได้ด้วยดีกับสิ่งที่ไม่ดีเหมือนกัน หรือสัตว์เลื้อยคืบกันเพราะมี อุปนิสัยเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ เมื่อใดที่คนที่ไม่ดีได้มีโอกาสเข้าไปบริหารปกครองดูแลบ้านเมือง ก็จะทำให้การปกครองที่ดีอยู่แล้ว นั้นเสื่อมลงไปได้ เพราะคนไม่ดี หรือมิตรที่ไม่ดี มีการทำ พุศ หรือคิดอย่างคนที่ไม่ดี

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ ทั้งสองส่วนส่งเสริมซึ่งกันและกันให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากคนดีกับคนดีเมื่อคบหากันแล้ว ย่อมคิดแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน โดยรวม

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะสามารถที่จะทำให้ระบบการปกครองที่ไม่ดี เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้บ้าง เพราะการคบมิตรดี หรือมีผู้ปกครองที่ดี ย่อมสามารถเจือจางความไม่ดีทั้งหลายเหล่านั้นให้เบาบางลงได้

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพุทธศาสนา ได้แก่

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ คนที่ไม่ดีกับผู้นำ หรือผู้ปกครองที่ไม่ดี จะทำให้มีอันตรายทั้งแก่ผู้คบค้าสมาคมด้วยทุกฝ่าย รวมไปถึงจนถึงผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐนั้นที่จะต้องได้รับความทุกข์ยากเป็นทวีคูณมากยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ไม่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ เมื่อใดก็ตามที่มีการคบมิตรที่ไม่ดี หรือตัวเราเองก็เป็นผู้ไม่ดีเสียเอง เมื่อได้เข้าไปเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองก็จะทำให้การปกครองที่เคยดีอยู่ก่อนแล้วเสื่อมลง และทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนได้ในที่สุด

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ดี มีความเกี่ยวข้องกันเพราะ เนื่องจากในหมู่ของคนดีเองก็ย่อมที่จะเลือกคบแต่คนที่ดีด้วยกันเป็นมิตร และการปกครองที่ดีก็ย่อมที่จะต้องการมิตรหรือผู้ร่วมงานที่ดีด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรที่ดีกับการปกครองที่ไม่ดี มีความเกี่ยวข้องกันในฐานะของความที่เป็นธรรมตามกฎหมาย ใดลักษณะส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับกำลังอิทธิพลของฝ่ายใดจะมีอยู่มากกว่ากันเพื่อหักล้างหรือแทรกแซง และครอบงำฝ่ายตรงข้ามเอาไว้ให้อ่อนแรงลง

ความสัมพันธ์กันของการคบมิตรทั่วไปกับการปกครองทั่วไปและความสัมพันธ์กันของการคบมิตรตามแนวพระพุทธศาสนากับการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา โดยรวมแล้ว ก็จะมี ความเกี่ยวข้องกันตามหลักของเหตุผล กล่าวคือ เมื่อฝ่ายดีกับฝ่ายดีมาสัมพันธ์กัน ก็จะส่งเสริมให้เกิดผลที่ดีมากเพิ่มขึ้น เมื่อฝ่ายไม่ดีกับฝ่ายไม่ดีมาสัมพันธ์กัน ก็จะส่งเสริมให้เกิดผลที่ไม่ดีมากเพิ่มขึ้น และเมื่อฝ่ายไม่ดีกับฝ่ายดี หรือฝ่ายที่ดีกับฝ่ายที่ไม่ดีมาสัมพันธ์กัน ก็จะส่งผลเอนเอียงไปในทางด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับกำลังของฝ่ายว่า ฝ่ายใดจะมีมากกว่ากัน หรือขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลาว่าฝ่ายใดจะครอบงำอีกฝ่ายหนึ่งได้ยาวนานมากกว่ากัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัย การคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติได้ ดังนี้

- ๑) ส่งเสริมในเรื่องการประพุดิ มีศีลธรรม และการมีทัศนคติที่ดีฉันมิตรต่อกัน แก่องค์กรหน่วยงาน หรือสถานศึกษาทุกระดับ และให้ถือเป็นนโยบายหลักของหน่วยงาน
- ๒) สนับสนุนด้านการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม โดยมีผู้นำ ชุมชนทุกระดับ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เยาวชน ในเรื่องการคบมิตรที่ดี
- ๓) ภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นที่มีความพร้อมควรเข้ามาร่วมให้ความช่วยเหลือ ในด้านการทำความดีมากขึ้นตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาวิจัยนี้เป็นประโยชน์แก่ทุกส่วนต่อผู้ที่มีความสนใจ ในการศึกษาเรื่องการคบมิตรกับการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อในการทำวิจัยคราวต่อไปดังนี้ คือ

- ๑) ควรศึกษาวิธีการ และแนวทางในการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็ก และเยาวชน ในเรื่องการคบมิตรตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
- ๒) ควรศึกษาบทบาทของผู้นำหรือผู้ปกครองในชุมชนที่มีผลต่อการคบมิตรเพื่อไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง
- ๓) ควรศึกษาหลักการพิจารณาตัดสินใจเลือกการคบมิตรของเด็กและเยาวชนไทยที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองและสังคมในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ เล่มที่ ๑๑, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๘ และ ๓๖.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือทั่วไป

จรูญ สุภาพ. **หลักรัฐศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. **ศิลปะแห่งชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๓.

ชลธิชา ศาสติคุปต์. **สังคมและการเมือง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ว. เซอร์วิสต์, ๒๕๓๕.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **รัฐ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ชาย กิตติคุณาภรณ์. **ทำธุรกิจได้ดังพุทธศาสน.** ปทุมธานี : โรงพิมพ์ พี พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๐.

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘.

ทวน วิริยาภรณ์. **ประทีปแห่งความรู้.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๐๖.

ประสพ โพธิ์ศรี. **สังขารกับนักการเมือง และนักการเมืองของไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๐.

ปาน จันทรานูตร, พ.อ.พิเศษ. **ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๑.

ปิ่น มุฑากันต์, พ.อ. **มงคลชีวิต ภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทรงสนทนากับพระพุทธรูป.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____ **เรือนฉันใน ชั้นนอก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. **การศึกษาพุทธศาสน์แนวทางอำนาจ.** นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **โอวาทท่านอาจารย์พุทธทาสแด่...เยาวชน**. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พัฒนาปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๓๘.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา ฉบับแปลจากพระโมคคัลลานเถระ**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระมหาวิรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), สมเด็จพระสังฆราช. **มงคลยถาชีวิตฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ชวนพิมพ์, ๒๕๑๗.

พระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต). **เพื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลจกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พุทธทาสภิกขุ. **ทศธรรม การไหว้ที่ควรอย่างอารยชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบูชา,

๒๕๑๔.

_____. **มทิดธรรม**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘.

_____. **ภาษาคน ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์. **ประทีปแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลยถาที่ป็นแปล เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. **มงคลยถาที่ป็นแปล เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ระวี ภาวิไล. **เพ่งพินิจเรื่องชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดลิต้าไทย, ๒๕๒๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพ

มหานคร : บริษัท นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **ธรรมและชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗.

วิทยา นาควัชระ. **ชีวิตนี้ ๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิซซิ่ง จำกัด,

๒๕๔๒.

สมชัย ประเสริฐณรงค์. **หลักของการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๑๔.

สมปอง พลพิสิทธิ์. **การปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยอักษร, ๒๕๔๗.

สิริพรรณ นกสวน และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

อ่อน บุญญพันธุ์, นาวาตรี. **ที่พึ่งของคน**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๑.

อังคณา ปิยะนันท์. **พุทธศาสนากับประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

๒. วิทยานิพนธ์

ธนา นวลปลอด. “ความคิดทางการเมืองในสุตตันตปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม (ยศขุน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”,

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง). “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระภาสกร พลญาโณ (ประทุน)
- วัน/เดือน/ปีเกิด** : ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๖
- สถานที่เกิด** : ๗๗/๑ หมู่ที่ ๑ บ้านหนองสองห้อง ตำบลหนองสองห้อง
อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเหนือ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- การศึกษา**
- พ.ศ. ๒๕๔๑ : นักธรรมชั้นเอก
- พ.ศ. ๒๕๔๖ : นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ตำแหน่ง/สถานที่ทำงาน :**
- พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน : ครูสอนศีลธรรม โรงเรียนการกุศลวัดบ้านก่อ อำเภอศรีสมเด็จ
จังหวัดร้อยเอ็ด

